

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU

AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ

II. KADEME

- Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK
- Dr. Öğr. Üyesi Özgül ALDEMİR FIRAT
- Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN
- Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2024

4.
Kitap

Genel Yayın Yönetmeni	Doç. Dr. Mustafa OTRAR
Yayın Koordinatörü	Gökçağrı GÜREL
Proje Koordinatörü	Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR
Editör	Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TIMUÇİN
Yazı İşleri	Dr. Mehmet Akif CİHAN
Yayına Hazırlayan	Sevil CANPOLAT Gülhan ERSOY Merve LAÇİN
Katkıda Bulunanlar	Oğuz BURCU
Tashih	Ömür YALÇIN
Görsel Betimleme	Hafize DOĞAN
Görsel Tasarım	Sude Ajans Reklam Org. Tan. Ltd. Şti.
ISBN	978-975-11-8203-6

Aile Eğitimi Kitap Seti'nin her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne aittir. Setin içerikleri kaynak gösterilmeden hiçbir suretle alınıp yayınlanamaz.

Değerli Aileler,

Eğitimde tüm paydaşların bir araya gelerek ortak bir amaç uğruna çaba sarf etmesi, başarı için en önemli kriterlerdendir. Paydaşların en mühimlerinden birisi de muhakkak ki sizlersiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin ebeveyni veya vasisi olmak, sizleri de bizim nazarımda özel kılmaktadır. Bizler Millî Eğitim Bakanlığı mensupları olarak çocuğunuzun doğumundan mezuniyetine kadar geçireceğiniz süreçte sizlere destek vermek amacıyla gece gündüz çalışmaktayız. "Aile Eğitimi Kitap Seti'de" bu amaçla hazırlanmıştır. Setimiz, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların eğitiminde, sizlere yol gösteren bir başucu kitabı görevi görecektir mahiyette hazırlanmıştır.

Sevgili Aileler, Kıymetli Öğretmenler,

Aile Eğitimi Kitap Seti; alanında uzman seksenden fazla akademisyen ve eğitimcinin uzun uğraşlar sonucunda ortaya çıkardığı, toplam 53 kitaptan oluşan bir yardımcı kaynak kitap setidir. Tüm yetersizlik türleri için kendi içerisinde ayrı kitap setleri barındıran ve her bir kitap setinin içerisinde de farklı yaş gruplarına veya alt yetersizlik türlerine hitap eden bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Eğitim sürecinde ve sonrasında ihtiyaç duyacağınız teorik bilgiler, etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış uygulama örnekleriyle harmanlanmış ve uzun yıllar kullanılacak harika bir çalışma ortaya çıkmıştır.

Günümüz bilgi toplumunun ihtiyaçları ve teknolojik gelişmeler düşünüldüğünde video içeriklerin öğrenmede ne kadar etkili bir yöntem olduğu herkesin malumudur. Bu çalışmada kitaplarda yer alan teori ve uygulama içerikleri kısa videolar ile desteklemeye çalışılmıştır. Ayrıca bu videolar işitme ve görme yetersizliği olan aileler için erişilebilir formatta hazırlanmıştır. Bununla birlikte kitaplardaki görsel betimleme metinleri de düşünüldüğünde özel eğitim alanında her ögesiyle erişilebilir bir eser ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Takdimimi noktalarken "Aile Eğitimi Kitap Seti"nin sizlere özel eğitim ihtiyacı olan bireyler yetiştirirken yol gösterici olmasını ve her bir evladımızın eğitim hayatının sonunda, bağımsız bir yurttaş olarak yaşamlarına devam edecek seviyeye gelmelerinde katkı sağlamasını temenni ederim. "Özel Eğitim" alanında bir mihenk taşı görevi görecektir bu eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyen, eğitimci ve Genel Müdürlüğümüzün kıymetli personellerini canı gönülden kutlar, setimizin memleketimize hayırlı olmasını umut ederim.

Doç. Dr. Mustafa OTRAR
Genel Müdür

SUNUŞ

Değerli Aileler,

Sizler, en değerli varlıklarınız olan biricik çocuklarınızın yaşam içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak becerileri kazanabilmeleri için büyük bir mücadele vermektесiniz. Bu mücadelede sizlere yardımcı olabilmek için sağlık, eğitim, sosyal destek, güvenlik gibi alanlarda pek çok eğitimci ve uzman görev yapmaktadır. Tüm görevlilerin amacı, siz ailelerin çocuklarınızın gelişimi ve eğitimine katkıda bulunarak onları bağımsız bireyler hâline getirme sürecinde yanınızda olmaktır.

Gelişim özellikleri her ne olursa olsun her çocuğun ailesiyle mutlu, huzurlu ve geleceğe güvenle bakan bireyler olmaya hakkı vardır. Çocuklarınızın bu hakları elde edebilmesi, onlara verilecek nitelikli eğitim ve destek hizmetlerin sunulması ile mümkün olacaktır. Tüm çocukların bu nitelikli eğitim ve destek alma yönündeki anayasal haklarını, en verimli şekilde kullanabilmeleri için doktorların, öğretmenlerin, uzmanların yanı sıra siz ailelerin de önemli sorumlulukları yerine getirmeleri gerekir. Her anne baba mutlaka çocuğu için en iyisini ister. Sizler için önemli olan; en iyi bakıma, en iyi eğitime, en iyi destek hizmetlerine kolaylıkla erişebilmektir. Biz hizmet verenlerin de sizin çok önem verdiğiniz bu hizmetlerin geliştirilmesinde iş birliğimize ihtiyacımız vardır. İnanıyoruz ki uzmanlar ve eğitimciler ile aileler, el ele vererek çocukların toplum yaşamına katılımlarını sağlamak için en iyisini yapacaklardır.

Çocuklarınızın, uzmanlar ve eğitimcilerin sunduğu pek çok hizmetten en iyi şekilde yararlanabilmesi için siz ailelerin de bu sürece etkin katılmanız beklenmektedir. Şu bir gerçektir ki aileler çocuklarının gelişim ve eğitimlerinde katılımcı olduklarında çocuklarının okul başarıları artacağı gibi bağımsız yaşama hazırlanmaları da kolaylaşacaktır. Sizlere sunulan bu Aile Eğitimi Kitap Seti, tüm özel eğitim kategorileri ve tüm yaş grupları için alanında uzman akademisyenler tarafından titizlikle hazırlanmıştır. Sizler çocuğunuzun durumuna ve yaşına uygun olan kitapları, bu kitap setinden seçerek çocuğunuzun gelişim ve eğitimine katkıda bulunabileceksiniz.

Sevgili Öğretmenler, Değerli Aileler,

Kitap setlerimiz otizm spektrum bozukluğu, zihin yetersizliği, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, fiziksel yetersizlik, öğrenme güçlüğü, dil ve konuşma bozukluğu, duygu ve davranış bozukluğu, çoklu yetersizlikler ve ailelerle çalışma konularını kapsamaktadır. Her bir kitap seti ise 0-3 yaş, 4-6 yaş, birinci kademe olan ilkokul, ikinci kademe olan ortaokul, üçüncü kademe olan ortaöğretim öğrencilerinin aileleri için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Aynı zamanda tüm grupları ilgilendiren konular, ortak aile eğitimi kitap seti olan Özel Eğitimde Ailelerle Çalışma Seti'nde toplanmıştır. Tüm kitap setlerinde açıklanan konular, uzmanların ve öğretmenlerin hazırladığı videolarla zenginleştirilmiştir. Böylece sizler çocuğunuzun gelişimi ve eğitimiyle ilgili bilgileri edinirken aynı zamanda konuların videolarını izleyebileceksiniz. Özel eğitim ihtiyacı olan tüm bireylerin ailelerine yararlı olması dileğiyle...

Çocuk yetiştirmek bir sanattır, aileler sanatçılardır, çocuklar ailelerin eserleridir.

Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR
Proje Koordinatörü

EDİTÖR/KOORDİNATÖR

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TİMUÇİN

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU AİLE EĞİTİMİ KİTAP SETİ YAZAR LİSTESİ

Prof. Dr. Yasemin ERGENEKON

Dr. Öğr. Üyesi Ersin Ufuk TİMUÇİN

Dr. Öğr. Üyesi Esin PEKTAŞ KARABEKİR

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK

Dr. Öğr. Üyesi Özgül ALDEMİR FIRAT

Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

GENEL AMAÇ

Sevgili Ailelerimiz, Kıymetli Öğretmenler,

0-18 yaş aralığında otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların ailelerine yönelik olarak hazırlanan bu rehber kitap serisi ile OSB'yi daha iyi anlamamız, çocuğunuzun içinde bulunduğu gelişim alanlarında sahip olması gereken becerileri öğrenerek onu beceri alanlarında en iyi şekilde nasıl destekleyebileceğiniz konusunda yapmanız gerekenleri bilmeniz yanısıra ve anne-baba olarak doğru rolleri kazanmanız amaçlanmıştır.

KAZANIMLAR

Bu kitap seti ile aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Çocuklarının içerisinde bulunduğu gelişim aşamalarında yer alan beceriler hakkında bilgi edinir.
- OSB'nin çocukları üzerindeki etkilerini söyler.
- Evde ve okulda günlük rutinleri planlar.
- İletişim, sosyal etkileşim, oyun, öz bakım, bedensel ve bilişsel beceriler, akademik beceriler, günlük yaşam becerileri, güvenlik becerileri, bağımsız yaşam becerileri, öz belirleme becerileri ile iş çalışmaya hazırlık becerilerini desteklemede ebeveyn olarak işlevsel bir rol sergileyebilir.

İÇERİK

Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 5 kitaptan oluşmaktadı. Bu kitaplar:

1. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 0-3 Yaş Grubu*
2. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti 4-6 Yaş Grubu*
3. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti I. Kademe*
4. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti II. Kademe*
5. Kitap: *Otizm Spektrum Bozukluğu Aile Eğitimi Kitap Seti III. kademe*

AÇIKLAMALAR

Sevgili Aileler,

Kitap seti 0-3 yaş, 4-6 yaş, 7-10 yaş (I. kademe), 11-14 yaş (II. kademe) ve 15-18 yaş (III. kademe) olmak üzere beş aile eğitim kitabından oluşmaktadır. Bu kitapların her birinde çocuklarınızın yaş gruplarına uygun olarak dil, sosyal etkileşim, öz bakım, oyun, bedensel, duygusal ve bilişsel gelişim alanlarını destekleyici bilgiler ve uygulama örneklerine yer verilmektedir.

Çocuğunuzun yaş grubuna uygun olarak verilen etkinlik örnek ve önerilerinin çocuğunuzun gelişim düzeyinin üzerinde veya altında olduğunu düşünüyorsanız çocuğunuzun yaşını ya da okul kademesini dikkate almadan serinin bir önceki veya bir sonraki ilgili bölümünü inceleyerek çocuğunuza uygun bilgiler edinebilir ve bunları uygulayabilirsiniz. Her bölümün özetine ve uygulamaların bazılarına video kaydı olarak da ulaşmanız mümkündür. Kitabı kullanmaya kendinize en uygun gördüğünüz bölümden başlayabilirsiniz.

BÖLÜM 1: GELİŞİM AŞAMALARI VE ÖZELLİKLERİ

Genel Amaç	6
Kazanımlar	6
İçerik	6
Açıklamalar	6
Giriş	6
Gelişimin Tanımı ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	7
Gelişimin Temel İlkeleri	7
Gelişimin Görevleri ve Dönemleri	9
Gelişim Dönemleri ve Özellikleri	10
Son Çocukluk Dönemi Gelişim Görevleri	10
Ergenlik Dönemi Gelişim Görevleri	11
Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişim Alanı ve Özellikleri	12
Bilişsel Gelişim Alanı ve Özellikleri	17
Fiziksel Gelişim Alanı ve Kaba ve İnce Motor Gelişim Alanı ve Özellikleri	23
Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri	29
Psikososyal Gelişim Alanı ve Özellikleri	35
Neler Öğrendik?	39
Yararlanılan Kaynaklar	41

BÖLÜM 2: EVDE VE OKULDA GÜNLÜK RUTİNLERİN DÜZENLENMESİ

Genel Amaç 46

Kazanımlar 46

İçerik 46

Açıklamalar 46

Giriş 46

Rutin Nedir? 47

Rutinler Neden Önemlidir? 49

Rutinlerin Belirlenmesi ve
Değerlendirilmesi 50

Rutinlerin Nitelikli Hâle
Getirilmesi 54

Rutin Süresini Değiştirme 54

Rutin Sırasını Değiştirme 54

Rutinlere Yeni Etkinlikler Ekleme 55

Çocuğunuza Yeni Alışkanlıklar
Kazandırma 56

Serbest Zaman Etkinliklerini
Planlama 56

Etkinlik Çizelgeleri Kullanma 58

Günlük Yaşam İçerisinde Doğal
Etkinlikleri Düzenleme 59

Neler Öğrendik? 62

Yararlanılan Kaynaklar 63

BÖLÜM 3: BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Genel Amaç	66
Kazanımlar	66
İçerik	66
Açıklamalar	66
Giriş	66
OSB Olan Çocuklar İçin Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi	67
Bağımsız Yaşam Becerileri	68
Günlük Yaşam Becerileri	69
Kişisel Bütçe Yönetme Becerileri	70
Kişisel Gereksinimlerini Karşılama Becerileri	71
Ev İçi Becerileri	72
Toplum Kaynaklarını Kullanma Becerileri	73
Serbest Zaman Etkinlikleri	75
Öz-Belirleme Becerileri	75
Kendinin Farkında Olma	77
Seçim Yapma	77
Karar Verme	78
Hedef Belirleme ve Hedefe Ulaşma	79
Problem Çözme	79
Kendini Savunma	80
Kendini Pekiştirme	80
Bağımsız Yaşam Becerilerinin Desteklenmesi	81
Neler Öğrendik?	82
Yararlanılan Kaynaklar	83

BÖLÜM 4: GÜVENLİK BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Genel Amaç 86

Kazanımlar 86

İçerik 86

Açıklamalar 86

Giriş 86

Güvenlik Becerileri Neden
Önemlidir? 87

Güvenlik Becerileri Nelerdir? 89

Çocuğumu Güvenlik Risklerine Karşı
Nasıl Destekleyebilirim? 90

Güvenlik Becerilerinin
Değerlendirilmesini Nasıl
Yapabilirim? 91

Güvenlik Becerilerinin Öğretimi
Nasıl Yapılır? 96

Beslenme 97

Hastalıklarla ve Yaralanmalarla
Baş Etme 98

Tehlikeleri Fark Etme 100

Güvenliği Sağlama 102

Neler Öğrendik? 105

Yararlanılan Kaynaklar 106

BÖLÜM 5: AKADEMİK BECERİLERİ DESTEKLEME

Genel Amaç	110
Kazanımlar	110
İçerik	110
Açıklamalar	110
Giriş	111
Akademik Beceriler	112
II. Kademe Akademik Beceriler	113
II. Kademenin Kritik Özellikleri	115
Türkçe	118
Matematik	120
Matematik Neden Önemlidir?	122
Akademik Becerilere İlişkin Doğru Bilinen Yanlıklar	122
Çocuğun Eğitim Yaşamına Anne-Baba Katılımının Önemi	123
Çocuğunuzla Yapabileceğiniz Çalışmalar	125
Ev Ödevi	129
Okuldaki Konuları Destekleyici Çalışmalar Yapmak	131
Neler Öğrendik?	136
Yararlanılan Kaynaklar	137

BÖLÜM 6: KARIYER FARKINDALIĞINI DESTEKLEME

Genel Amaç 142

Kazanımlar 142

İçerik 142

Açıklamalar 142

Giriş 142

Kariyerle İlgili Kavramlar 143

Kariyer Farkındalığı Nedir? 145

Çocuğuma Meslekleri ve İşlevlerini
Nasıl Öğretebilirim? 150

Çocuğumun Mesleklere Yönelik İlgi
ve Yeteneklerini Keşfetmesini
Nasıl Sağlarım? 152

Neler Öğrendik? 154

Yararlanılan Kaynaklar 156

BÖLÜM 1: GELİŞİM AŞAMALARI VE ÖZELLİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi **Özgül ALDEMİR FIRAT**

BÖLÜM 2: EVDE VE OKULDA GÜNLÜK RUTİNLERİN DÜZENLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi **Tahir Mete ARTAR**

BÖLÜM 3: BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİNİN DESTEKLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi **Esra ORUM ÇATTIK**

BÖLÜM 4: GÜVENLİK BECERİLERİNİ DESTEKLEME

Dr. Öğr. Üyesi **Tahir Mete ARTAR**

BÖLÜM 5: AKADEMİK BECERİLERİ DESTEKLEME

Dr. Öğr. Üyesi **Serap DOĞAN ASLAN**

BÖLÜM 6: KARİYER FARKINDALIĞINI DESTEKLEME

Dr. Öğr. Üyesi **Tahir Mete ARTAR**

Genel Amaç

Bu kitabın amacı; ailelerin çocuklarının gelişim alanlarına yönelik bilgi sahibi olmalarını sağlamak, evde ve okulda günlük rutinleri oluşturmalarına destek olmak, bağımsız yaşam becerilerini destekleyen etkinlikler, çalışmalar gerçekleştirmelerini sağlamak, güvenlik becerilerini destekleyici çalışmalar yapmalarına destek olmak, akademik becerileri destekleyen etkinlikler ve çalışmalar gerçekleştirmelerini sağlamak ve kariyer farkındalığını geliştirmek için destek çalışmalar yapmalarını sağlamaktır.

Kazanımlar

Bu kitapla aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Gelişimi ve gelişimle ilgili temel kavramları tanımlar.
- Gelişimin temel ilkelerini, gelişimin görevlerini, dönemlerini ve özelliklerini açıklar.
- Her bir gelişim alanına ilişkin genel özellikleri ifade eder.
- OSB'nin her bir gelişim alanını nasıl etkileyebileceğini söyler.
- Çocuğunun gelişim alanlarını nasıl destekleyebileceğini açıklar.
- Rutin kavramını açıklar.
- Rutinlerin çocuğunun gelişimi için önemini açıklar.
- Çocuğunun günlük rutinlerini sıralar.
- Çocuğunun rutinlerini değerlendirir.
- Çocuğunun rutinlerini nitelikli hâle getirmek için gerekli uygulamaları sıralar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocukları için neden önemli olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin nasıl desteklenebileceğini ve bu beceriler desteklenirken ne tür uyarlamalar yapılabileceğini açıklar.
- Güvenlik becerilerinin neden önemli olduğunu açıklar.
- Güvenlik becerilerini sergilendikleri bağlama göre sınıflandırır.
- Çocuğunu ve çevresini güvenlik becerileri açısından değerlendirir.

- Çocuğunun güvenlik risklerinden kaçınması için gerekli çevresel düzenlemeleri gerçekleştirir.
- Çocuğunun güvenlik becerilerini desteklemek için gerekli adımları uygular.
- Akademik becerileri açıklar.
- Akademik beceriler hakkında doğru bilinen yanlışları söyler.
- II. Kademenin kritik özelliklerini açıklar.
- Çocuğun eğitimine anne-baba katılımının önemini açıklar.
- II. Kademele çocuğuyla yapabilecekleri destek çalışmaları söyler.
- Ev ödevinin ne olduğunu açıklar.
- Öğretmenler tarafından verilen ev ödevlerine yardımcı olur.
- Çocuğun öğrendiği akademik becerileri desteklemek için destek çalışmaları yapar.
- Kariyer ile ilgili kavramları açıklar.
- Kariyer farkındalığını tanımlar.
- Kariyer eğitimi kavramını açıklar.
- Çocuğunun kariyer farkındalığını değerlendirmek için yapılması gerekenleri sıralar.
- Çocuğunun kariyer keşfi düzeyini değerlendirmek için yapılması gerekenleri sıralar.
- Çocuğunun kariyer keşfi sürecini desteklemek için gerekli adımları sıralar.

İçerik

1. Gelişim Döneminin Özellikleri
2. Evde ve Okulda Günlük Rutinlerin Düzenlenmesi
3. Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme
4. Güvenlik Becerilerini Destekleme
5. Akademik Becerileri Destekleme
6. Kariyer Farkındalığını Destekleme

Bölümler Hakkında

Birinci bölümde II. kademe yaş diliminde bulunan tipik gelişen çocukların farklı gelişim alanlarında hangi becerileri edindiklerine ve her bir gelişim alanının genel özelliklerine yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca OSB'nin bu gelişim alanlarına nasıl etki edebileceği ve çocuğunuzun bu gelişim alanlarını desteklemek için neler yapabileceğiniz açıklanmaktadır.

İkinci bölümde evde ve okulda günlük rutinlerin önemine ve bu rutinlerin belirlenmesine, düzenlenmesine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. Rutinlerin çocuğunuz için nitelikli hâle getirilmesine yönelik bilgiler sunulularak onu nitelikli biçimde desteklemek adına günlük yaşam içindeki doğal etkinliklerden nasıl yararlanabileceğinize ilişkin açıklamalar ve örnekler yer almaktadır.

Üçüncü bölümde bağımsız yaşam becerileri konusunda çocuğunuzu nasıl destekleyebileceğiniz hakkında bilgilere yer verdik. Yanı sıra günlük yaşam ve öz belirleme becerilerine ilişkin de bilgilendirmelerde bulunduk. Bu bölümde bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu, bu becerilerin neden öğrenilmesi gerektiği, bu becerileri desteklemek için neler yapabileceğiniz konularını günlük yaşamdan örnekler sunarak sizlere açıklamalar yaptık.

Dördüncü bölümde güvenlik becerileri ve bu becerilerin desteklenmesiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda hangi becerilerin güvenlik becerisi olduğu, bu becerileri edinmenin önemi ve gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ebeveynlerin bu süreçte çocuklarını nasıl destekleyebileceklerine, neler yapabileceklerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde bu süreçte yapılması gereken çevresel düzenlemelere, önleyici müdahalelere yönelik bilgiler ve örnekler yer almaktadır.

Beşinci bölümde II. kademedeki akademik becerilerin neler olduğunu, bu akademik becerilerden özellikle Türkçe ve matematik dersleri bağlamında çocuğunuzu nasıl destekleyebileceğinizi, okuldaki çalışmalarını destekleyici çalışmalarını nasıl yapacağınızı ve ev ödevlerini yaptırırken işlevsel rolünüzü öğrenmenize yönelik bir içerik bulabileceksiniz.

Son olarak da altıncı bölümde çocuğunuzda kariyer keşfini nasıl destekleyeceğinizi konusunda bilgiler yer almaktadır. Bu amaçla ilgili bölümde öncelikle kariyerle ilgili temel kavramlara yer verdik. Ardından çocuğunuzun bu süreci nasıl değerlendirebileceğiniz ve kariyer keşfi sürecini nasıl destekleyebileceğiniz konusunda ayrıntılı bilgiler, örnekler yer almaktadır.

BÖLÜM 1

Dr. Öğr. Üyesi Özgül ALDEMİR FIRAT

**GELİŞİM AŞAMALARI VE
ÖZELLİKLERİ**

Genel Amaç

Bu bölümün sonunda aileler özel gereksinimli çocukların gelişim döneminin özelliklerini açıklayabileceklerdir. Ayrıca aileler çocukların temel gelişim alanlarını desteklemeye yönelik yapabileceklerini ifade edebileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Gelişimi ve gelişimle ilgili temel kavramları tanımlar.
- Gelişimin temel ilkelerini, gelişimin görevlerini, dönemlerini ve özelliklerini açıklar.
- Her bir gelişim alanına ilişkin genel özellikleri ifade eder.
- Otizm spektrum bozukluğunun (OSB) her bir gelişim alanını nasıl etkileyebileceğini söyler.
- Çocuğun gelişim alanlarını nasıl destekleyebileceğini açıklar.

İçerik

1. Gelişim ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar
2. Gelişimin Temel İlkeleri, Görevleri, Dönemleri ve Özellikleri
3. Gelişim Alanlarının Temel Özellikleri
4. OSB'nin Gelişim Alanlarına Etkisi
5. OSB Olan Çocuğun Gelişim Alanlarını Destekleme
6. Neler Öğrendik?
7. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Bu bölümde "gelişim" in tanımı, gelişimle ilgili temel kavramların neler olduğuyla ilgili bilgi verilmektedir. Ayrıca gelişimin temel ilkeleri ve gelişim dönemleriyle ilgili bilgiler sunulmaktadır. Gelişimin ilkelerinin ve çocuklarının içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerinin aileler tarafından bilinmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte bölümde (a) alıcı ve ifade edici dil, (b) bilişsel, (c) fiziksel, kaba ve ince motor, (d) uyumsal ve (e) psikososyal gelişim alanı ve özelliklerine yönelik bilgi edinebilirsiniz.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde "gelişim" e ve gelişim dönemlerinin özelliklerine ilişkin bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Böylece çocuklarınızın gelişim alanlarına yönelik bilgi sahibi olacak, otizmin bu gelişim alanlarını nasıl etkileyebileceğini bilecek ve bu alanlarda çocuklarınızı nasıl destekleyebileceğinizi öğrenebileceksiniz.

Gelişimin Tanımı ve Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Bu başlıkta gelişimin tanımı ve gelişimle ilgili temel kavramlara ilişkin bilgiler yer almaktadır (1, 2, 3, 4, 5, 6). Gelişim yaşam boyunca organizmada gözlenen düzenli ve sürekli değişiklikleri belirtmektedir. Gelişim, “büyüme”, “olgunlaşma” ve “öğrenme süreçleri” açısından gözlenen değişiklikleri ifade eder. Bireyin boy, kilo ve hacimsel olarak artması büyümedir. Büyüme vücudun farklı organlarında farklı hızlarda gerçekleşebilir. Vücut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilecek düzeye gelmesine olgunlaşma denir. Olgunlaşma, fiziksel gelişime büyük oranda etki etmektedir. Pek çok motor davranışın yapılması olgunlaşmaya bağlıdır. Örneğin küçük kas gelişimi yeterli olgunluğa erişmeden ne kadar alıştırmaya yapılırsa yapılsın çocuk düzgün biçimde yazı yazamaz. II. kademe çocukları I. kademede edindikleri becerileri daha ustalıkla yapmaya başlarlar. Öğrenme, yaşantı ve tekrarlar sonucu davranışta gözlenen kalıcı değişikliklerdir.

“Hazırbulunuşluk” ve “kritik dönem” gelişimle ilgili olan diğer iki temel kavramdır. Hazırbulunuşluk, yeni bir öğrenme durumunda bireyin önceden sahip olduğu özelliklerin tümünü kapsamaktadır. Bireyin yaşı, olgunluk düzeyi, gelişimi, motivasyonu, tutumu ve sağlık durumu yeni öğrenme ortamında oldukça etkilidir. Kritik dönem gelişim sürecinde “çocuğun gelişmeye daha yatkın olduğu belirli zaman dilimleri” olarak ifade edilmektedir. Kritik dönemlerde birey yaş değişkenine göre belirli becerileri öğrenme konusunda daha avantajlı olmaktadır. Diğer bir deyişle kritik dönem, belirli bir zaman diliminde belirgin bazı özelliklerin ön planda olduğu ve bu özelliklerin uyarılmasının önemli olduğu dönemdir. Yaşa ve kazanılacak beceriye göre farklı öğrenme durumları için farklı kritik dönemler vardır. Bu kritik dönemlerde çocuğa zengin uyaran sağlanırsa ve olumsuz çevresel durumlar ortadan kaldırılsa çocuğun gelişimi olumlu yöne çevrilebilir. Bu kritik dönemlerde çocuğa gereken destek ve uyaran sağlanmazsa çocuğun gelişimi olumsuz etkilenebilir. Gelişim tüm bireyler için belli temel ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

! DİKKAT

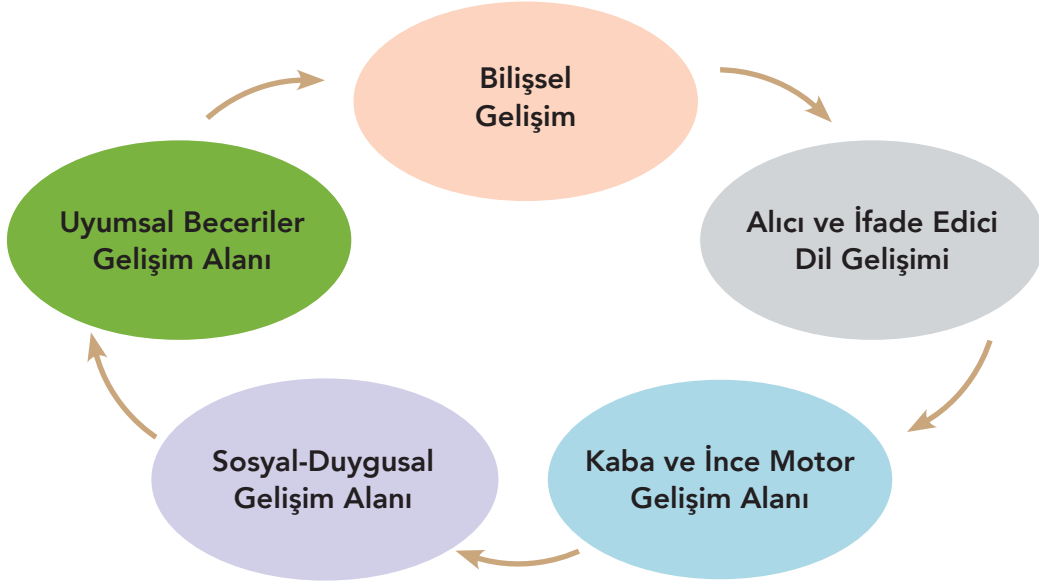
Kritik dönemlerde çocuğa gereksinim duyduğu desteklerin sunulması çok önemlidir.

Gelişimin Temel İlkeleri

Gelişimle ilgili bazı genel ilkeler bulunmaktadır. Bireyin gelişimi bu ilkeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu ilkeler izleyen şekilde sıralanabilir (1, 2, 3):

- 1. Gelişim sürekli ve belli aşamalar hâlinde gerçekleşir:** Her aşama kendinden önceki aşamaya dayalıdır ve kendinden sonraki aşamaya hazırlar. Gelişimin alanları birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır ve bu alanlar birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamışlardır.

2. **Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür:** Kalıtım yoluyla gelen saç rengi, göz rengi, beden biçimi gibi özellikler doğrudan gözlenebilen özelliklerdir. Ancak bazı özellikler çevre ile etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Örneğin kalıtsal olarak gelen zekâ kapasitesinin tam olarak kullanılabilmesi için bireye bilişsel gelişimini destekleyen zengin bir çevre sunulması gerekmektedir.
3. **Çeşitli dönemlerde gelişim alanları nöbetleşe ön plana geçebilir:** Bir gelişim alanı hızlandığında diğeri duraklayabilir. Ancak bu durum diğere alanda gelişimin duracağı anlamına gelmez. Gelişim tamamen durmaz, sürekliliği devam eder.
4. **Gelişim genelden özele doğru olur:** Çocuklar önce tüm bedenleriyle hareket eder ve büyük kaslarını kullanır. Zaman geçtikçe etkinlikle ilgili organını kullanır duruma gelir. Top oynarken çocuk önceleri tüm bedenini kullanarak topu tutarken sonraki zamanlarda sinir sistemi ve küçük kasları geliştikçe topu elleriyle tutar duruma gelir.
5. **Gelişim baştan ayağa, içten dışıdır:** Önce baş hareketi kontrol edilir; sonra göğüs, karın, bacaklar ve ayaklar kontrol edilir. Önce iç organlar ardından dışı doğru olan kollar gelişir.
6. **Gelişimde kritik dönemler vardır:** Bireyin bazı gelişim alanlarında gelişmeye ve öğrenmeye daha eğilimli olduğu hassas dönemler vardır. Bu hassas dönemde birey çevrenin etkilerine karşı daha duyarlıdır, bu dönemde daha çabuk öğrenmektedir.
7. **Gelişim bir bütündür:** Tüm gelişim alanları birbiriyle ilişkilidir. **Bir gelişim alanında yaşanan olumlu ya da olumsuz durumlar diğere gelişim alanlarını da etkilemektedir.** Örneğin dil gelişimi iyi olan bir öğrencinin bu durumu, sosyal-duygusal gelişim alanlarına da olumlu yansımaktadır. Dolayısıyla **“Önce bir gelişim alanına yönelik çalışılır, sonrasında da diğere gelişim alanlarına yönelik çalışılır.”** gibi bir durum kesinlikle söz konusu **değildir.**
8. **Gelişimde bireysel farklılıklar vardır:** Gelişme, olgunlaşmanın ve öğrenmenin etkileşiminin bir ürünüdür. Olgunlaşmayı büyük oranda kalıtsal etmenler, öğrenmeyi de çevresel etkileşimler sonucu edinilen deneyimler belirlemektedir. Her bireyin kalıtsal ve çevresel özellikleri farklıdır. Dolayısıyla her bireyin gelişimi de birbirinden farklıdır.

Şekil 1.1 Gelişim Alanlarının Birbiriyle İlgisi

! DİKKAT

Tüm gelişim alanları birbirini etkilemektedir.

SORU

Sizce gelişimin tüm alanları birbirini nasıl etkilemektedir?

İnsan gelişimini iyi bir biçimde gözlemek, anlamak üzere insanı belirli yaşlarda ve belirli becerilerin odaklaştığı dönemler içinde incelemek son derece yararlıdır.

Gelişimin Görevleri ve Dönemleri

Yaşamın her döneminde başarılması önemli olan, bireyi çevreyle olumlu etkileşime ve mutluluğa götüren davranışlara gelişim görevleri denmektedir. Büyüme, olgunlaşma, çevre, çevrenin ve bireyin beklentileri gelişimin görevlerini etkilemektedir. Bazı durumlarda kronolojik yaş ve o yaştan beklenen gelişimsel görevler eşgüdümlü olarak gerçekleşmeyebilir.

Gelişim görevleri dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır (1, 2, 3, 4, 5, 6).

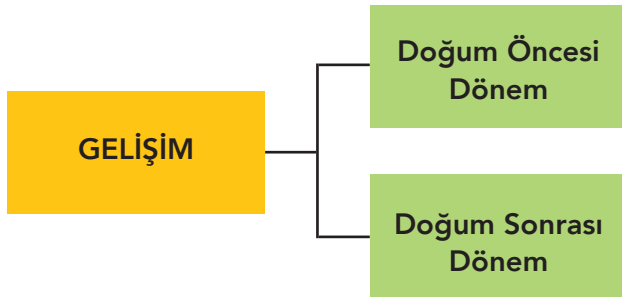
! DİKKAT

Belli dönemlerde bireylerin kazanmaları beklenen becerilere, davranışlara ve özelliklere gelişim görevleri denmektedir.

! DİKKAT

Çocuğun "yaşı" ile "yaşından beklenen gelişimsel görevler" bazı durumlarda birbirine uyumlu olmayabilir.

Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

Gelişim, **doğum öncesi dönem** ve **doğum sonrası dönem** olarak iki döneme ayrılmaktadır.

Şekil 1.2 Gelişim Dönemleri

Son Çocukluk Dönemi Gelişim Görevleri

Bu dönem **6-11 yaş dilimini kapsamaktadır**. Bu dönemde eğitim faaliyetleri ön plandadır. Düşünme becerisinde somut özellikler gözlenmektedir. Çocuk bu dönemde duyu organlarıyla algıladığı durumlara yönelik düşünüp akıl yürütebilir. Sosyalleşme ve başarı arzusu ön planda olmaktadır. Bu dönemin gelişim görevleri çocuk için izleyen şekildedir:

- Akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirir.
- Akranlarıyla çeşitli etkinlikler yapar.
- Cinsiyet rollerini öğrenir ve cinsiyetine uygun davranışları edinir.
- Okuma, yazma, hesap yapma gibi temel okul becerilerini geliştirir.
- Kendine göre bir değer sistemi ve vicdan anlayışı geliştirir. Bu durum davranışlarına ve tercihlerine yansır.

- Kişisel bağımsızlığı oluşur.
- Bağımsız olarak hareket edebildiği için kendi iradesiyle bir işe girişebilir, yönlendirilir ve sonlandırabilir (1).

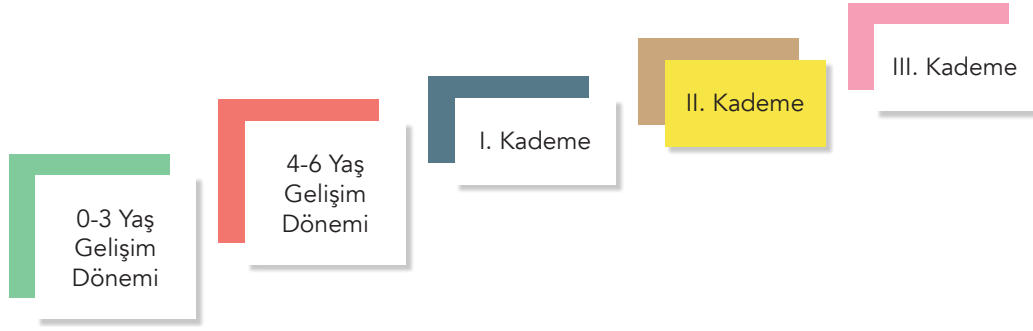
Ergenlik Dönemi Gelişim Görevleri

Ergenlik; insanda beden olarak büyümenin, hormonal, duygusal, sosyal, kişisel ve zihinsel değişim ve gelişimin olduğu yetişkinliğe doğru geçişle sonlanan bir süreç olarak ifade edilmektedir (7). Ergenlik dönemi kızlarda 11 yaşlarında başlar ve 18 yaşlarına kadar, erkeklerde ise 13 yaşlarında başlar ve 20 yaşlarına kadar sürer. Fiziksel büyüme bu dönemde çok hızlı olmaktadır. Boy ve ağırlık artışı meydana gelmektedir. Bilişsel anlamda da gelişmeler olmaktadır. Toplumsal içerikli konulara ilgi artmaktadır. Çocuklar için çalkantılı bir dönemdir ve bu dönemde olan ergenlere rehberlik etmek önemlidir (1).

11-13 yaş arası erken ergenlik olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde çocuklarda fiziksel ve davranışsal değişiklikler hızla gelişmektedir. En büyük uğraşları bedenleri olan çocuklar, hızla gelişen fiziksel değişime uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (7, 8). Bu dönemin gelişim görevleri çocuklar için aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir (1):

- Bedensel özelliklerini ve bedenlerindeki değişiklikleri kabul eder.
- Mesleğine ilişkin ön kararlar almaya başlar.
- Okuyacağı üniversite bölümüne ilişkin hazırlıklar yapar.
- Aile içinde duygusal anlamda bağımsızlık kazanmaya başlar.
- Cinsiyetine göre toplumsal rollerini gerçekleştirir.
- Karşı cinse ilgi duymaya başlar.
- Yetişkin dünyasında bulunarak sorumluluk almak ister.
- Kendi geleceğini ve ailesini kurmak üzerine düşünmeye başlar.
- Ahlak sistemi gelişir.
- Değerler oluşturur.

Çocukların gelişim dönemleri bu aile eğitim seti kapsamında (a) 0-3 yaş gelişim dönemi, (b) 4-6 yaş gelişim dönemi, (c) I. kademe, (d) II. kademe ve (e) III. kademe şeklinde ele alınmaktadır. Gelişim dönemleri Şekil 1.3'te yer almaktadır. Bu bölüm kapsamında II. kademedeki çocukların gelişim dönemine yönelik bilgiler sunulmaktadır.

Şekil 1.3 Gelişim Dönemleri

Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Alıcı Dil ve İfade Edici Dil Alanına İlişkin Genel Bilgi

Dil, bireylerin gereksinimlerini ve isteklerini ifade edebilmek ve düşüncelerini başkalarına iletebilmek amacıyla kullanılan kurallar sistemidir. Çocukların kendilerine yöneltilen dili anlamasına alıcı dil denmektedir. Diğer bir ifadeyle kullandığınız dili çocuğun anlaması alıcı dil olarak ifade edilmektedir. Yazılı ya da sözlü olarak ifade edilen mesajları anlayabilmek alıcı dil becerileriyle açıklanır. Çocukların dili üretmesine ise ifade edici dil denmektedir. Bir başka deyişle çocuğun konuşma ve yazmayla kendini ifade etmesi ifade edici dil becerileri ile açıklanır. Çocuklar dili üretmeye başlamadan önce dili anlamaya başlarlar. Bilişsel gelişim, dil gelişimine zemin hazırlar. Dil gelişimi dönemleri (a) konuşma öncesi dönem ve (b) konuşma dönemi olarak iki başlıkta incelenir (9, 10, 11, 12).

Görsel 1 Betimleme: Açık alanda bir banka yan yana oturmuş birbirlerine gülümseyerek bakan sırtlarında ve önlerinde duran çantalarıyla öğrenci oldukları anlaşılan beş çocuk

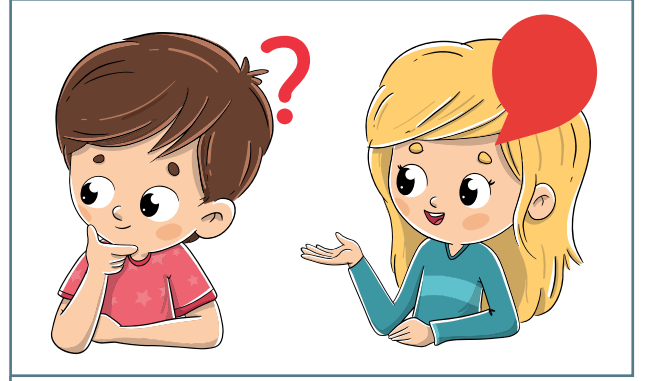
II. Kademedeki çocuklar alıcı ve ifade edici dil becerileri kapsamında aşağıda sıralanan davranışları gerçekleştirirler:

- Kelime dağarcığı hızlı ve önemli oranda zenginleşir.
- Günlük yaşamda kullanılması gereken sözcükleri büyük ölçüde öğrenirler.
- Farklı bilgi dallarına ilişkin yeni terimler, kelimeler öğrenirler.
- Bildikleri sözcüklerin anlamlarını pekiştirirler.

- Duygularını, düşüncelerini ifade etmede daha başarılı olurlar.
- Metin incelemesi, yazım çalışmaları, dil bilgisi alanlarında kendilerini geliştirirler.
- Eş anlamlı ve karşıt anlamlı, gerçek anlam ve mecaz anlam, sestüş sözcükler, deyimler ve terimlerin kullanımı gibi konularda becerilerini geliştirirler.
- Dil kurallarına ilişkin becerilerini geliştirirler.
- Edilgen yapılı cümleleri anlamaya başlarlar.
- Akıcı okumayı kazanmaya başlarlar.
- Okuma becerilerini yeni bilgiler elde etmek ve anlamak için kullanmaya başlarlar (11, 13).

(b) OSB'nin Dil Gelişimi Alanına Etkileri

OSB'nin dil gelişimi alanına etkileri izleyen şekilde sıralanabilir: OSB olan çocuklar sıra dışı göz kontağı kurabilirler. Göz kontağını uygun şekilde kurmada sorun yaşayabilirler. Ortak dikkati sağlamada zorlanabilirler. Sosyal gülümsemede sınırlılık yaşayabilirler. Sosyal iletişim ve etkileşimde sorunlar yaşayabilirler. Karşılıklı konuşmada zorluk yaşayabilirler. Sıra dışı ve yineleyici bir dil kullanabilirler. Dili iletişim amaçlı kullanmada yetersizlik gösterebilirler. İletişim başlatmada zorluk yaşayabilirler. Alıcı dil ve ifade edici dil becerilerinde zorlanabilirler. Sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinde sınırlılık gösterebilirler. Jest ve mimikleri anlama ve kullanmada sınırlılık gösterebilirler.

Görsel 2 Betimleme: Kafasında soru işareti olan bir erkek çocuğu ve yanında ona doğru elini uzatan kafasında konuşma balonu olan bir kız çocuğu

Belli nesnelere işaret etmede yetersizlik ve isteksizlik gösterebilirler. Zamirleri uygun biçimde kullanmada zorlanırlar. İfade edici dil becerileri olan çocuklarda daha önce duymuş oldukları bir ifadenin tamamının ya da bir bölümünün bağlama uygun olmayan biçimde sözel olarak tekrar etme durumu görülebilir. Yönergeleri takip etmede zorlanabilirler. Nesne kullanarak ya da nesne kullanmaksızın taklit etme becerilerinde zorluk yaşayabilirler.

Dilin içeriği, biçimi ve kullanımı alanlarında sıkıntılar yaşayabilirler. Dilin içerik bağlamında sözcüklerin anlamlarının öğrenilmesi, kavramların öğrenilmesi gibi alanlarda zorluk yaşayabilirler. Dilin biçim bağlamında çocuklar; dildeki konuşma seslerini, bu seslerin anlamları değiştirebildiğini, sözcüklerin köklerini ve sözcüklerin sonuna gelen ekleri fark ederek doğru olarak kullanmada sıkıntı yaşayabilirler. Dilin kullanımı bağlamında ise dili ortama, kişiye, duruma ve iletişim amacına göre nasıl kullanacağı konusunda zorluk yaşayabilirler. Konuşulan bağlamı anlamada sıkıntı yaşayabilirler. Jest, mimik, ses ya da kurallı cümle kullanarak bir şey talep etmede sıkıntı yaşayabilirler. Konuşmaya başladıktan sonra basit bir dilbilgisi

yapısı kullanırlar ya da belli yanışları tekrarlamaya devam edebilirler. Soru sormada ve kendilerine sorulan sorulara yanıt vermede zorluk yaşayabilirler. Nesnelere ilişkin adlandırma yapmada sıkıntı yaşayabilirler. "Önce-sonra" ve olumsuzluk ifadelerini anlama ve kullanmada zorluk yaşayabilirler.

Yer bildiren sözcükleri, sıfatları kullanmada zorluk yaşayabilirler. Zaman eklerini uygun biçimde kullanmada zorluk yaşayabilirler. Öykü kartlarını sırasına göre anlatmada sıkıntı yaşayabilirler. Karşılıklı konuşmayı başlatmada, sürdürmede ve sonlandırmada sorunlar yaşayabilirler. Başkalarının yorumlarına tepkide bulunmayabilirler. Sadece kendi favori konularına ilişkin konuşabilirler. Kendisinin uydurduğu ya da yalnızca kendisine anlam ifade eden sözleri tekrarlayabilirler. Aşırı resmi ve didaktik konuşma özellikleri gösterebilirler. Sözcüklerin telaffuzunda sıkıntı yaşayabilirler. Soyut ifadeleri, mecaz sözcükleri, imaları anlamakta zorluk yaşayabilirler. Ses tonlarını kontrol etmede sorunlar yaşayabilirler. Fısıltıyla ya da yüksek bir sesle konuşabilirler. Bazı çocuklar konuşamayabilir ya da konuşmayı istemeyebilir. Otizimli çocuk kendini, duygularını ve isteklerini ifade etmede yetersizlik gösterdiği için bazı uygun olmayan davranışlar sergileyebilir. Örneğin acıktığını ifade etmek üzere saldırgan davranışlar gösterebilir (9, 12, 14, 15, 16).

! DİKKAT

OSB olan çocukların bir kısmı "konuşabilir", bazıları "konuşamayabilir" ve bir bölümü de "konuşabilir ancak sözel iletişimi tercih etmeyebilir".

SORU

Sizce çocuğunuzun ifade etmekte zorlandığı hangi durumlar uygun olmayan davranışlar sergilemesine yol açıyor olabilir?

👍 ÖNERİ

Çocuğunuzun iletişim becerilerine ilişkin ayrıntılı bilgi için "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin İletişim Becerileri Dersi Öğretim Programı II. Kademe (5, 6, 7 ve 8. sınıf)"yi inceleyebilirsiniz.

Link:

https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510311136-%C4%B0leti%C5%9FimBecerileri_Kademe2.pdf

(c) Alıcı ve İfade Edici Dil Gelişimini Destekleme

Çocuğunuzla konuşurken göz kontağı kurabilecek ve yüz yüze gelecek bir pozisyonda durun. Çocuğın konuşma becerilerini geliştirme sürecinde konuşmayan çocuk için sizinle göz kontağı kurmasını, üzerinde konuşulan nesneye bakmasını, uygun jestler kullanmasını, anlamlı sesler çıkarmaya çalışmasını iletişim girişimi olarak kabul edin. Çocukla bir nesneye ilişkin konuşurken o nesneyi de çocuğın göz hizasında tutarak gösterin. Böylece üzerine konuşulan nesne ile ona ait sözel ifadeyi eşleştirebilir ve nesnelere ilişkin adlandırma yapabilir. Örneğin çocuğunuz sofrada tabağının uzağında olan çatala uzanmaya çalıştığında çatalı çocuğunuzla uzatarak "Çatal", "Çatalı al." diyebilirsiniz.

Görsel 3 Betimleme: Karşısında duran, baş parmağı ve işaret parmağını daire şeklinde tutan annesini taklit ederek aynı hareketi yaparken ağzını "o" sesi çıkarır gibi yuvarlayan kız çocuğu

Çocuğunuzun isteklerini bildirmesi, gerektiğinde yardım istemesi gibi konularda cesaretlendirin. Örneğin çocuğunuz acıktıysa ona yiyecek isteme fırsatı verin. Daha çocuğunuz istemediğinde çocuğunuzun acıktığını anlayıp ona direkt yiyecek vermeyin. Konuşma sürecinde çocuğunuza ilginç gelen nesnelere ve etkinlikleri kullanın. Çocuğunuzla konuşurken çocuğu rahatsız edecek derecede ısrarcı olmaktan kaçınin.

! DİKKAT

Çocuğunuzla konuşma sürecinde çocuğunuzun rahatsız edecek biçimde ısrarcı olmadığınıza emin olunuz.

Çocuğunuzun yaptıklarıyla ilgili yorumlarda bulunun. Örneğin çocuğunuzun giyinmeye çalışırken gördüğünüzde "Giyiniyor musun? Mavi kazak çok yakışmış." diyebilirsiniz. İletişim sürecinde siz konuştuktan sonra çocuğunuzdan da karşılık beklediğinizi belirtecek biçimde bir süre bekleyerek ondan karşılık beklediğinizi hissettirin. Çocuğunuz sohbet katıldığında (sesler çıkararak, sözcükler kullanarak, gülümseyerek) ona övgü dolu sözler söyleyin. Çocuğunuzla konuşurken ses tonu, jest ve mimiklerinizi abartılı bir şekilde kullanın. Böylece çocuğu sohbetin içine çekme ve çocuğunuzun sohbeti sürdürme olasılığını arttırmış olursunuz. Çocuğunuzun söylediklerine ilişkin aşırı düzeltici olmaktan kaçınin.

Soyut ifadeleri, mecaz sözcükleri, imaları anlamakta zorluk yaşayabileceklerinden bu ifadelerin ne anlama geldiğini olabildiğince açıklayın, somutlaştırın. Örneğin çocuğunuzla konuşurken “üzgün” ifadesini kullanırsanız bu ifadenin ne demek olduğunu somutlaştırarak anlatabilirsiniz.

Çocuğunuzun söylediği ifadeyi kabul edin ve ifadenin doğru söylenişine ilişkin model olun. Konuşmanızı çocuğunuzun dil düzeyine uygun olacak biçimde düzenleyiniz. Çocuğunuz bir-iki sözcükten oluşan cümleler (ör. “Kitap oku.” vb.) kullanıyorsa çocuğunuzla konuşurken iki-üç sözcüklü cümleler kullanabilirsiniz. Ancak altı-yedi sözcüklü sıralı cümleleri art arda söylemeniz çocuğunuz için uygun bir dil düzeyi olmayacaktır. Çocuğunuzla konuşurken onun bilgi düzeyini de dikkate alınız. Örneğin geometrik şekillerle ilgili konuşuyorsanız konuştuğunuz şeklin çocuğunuz tarafından bilinip bilinmediğini kontrol edin.

Çocuğunuza iletişim kurması için fırsatlar (gerekli durumlar) yaratın. Çocuğunuzla kurduğunuz sohbeti eğlenceli bir hâle getirmeye çalışın. Örneğin çocuğunuzun bakmaktan çok zevk aldığı çocuk dergisini görebileceği ancak uzanamayacağı bir yere koyun ve çocuğunuzun dergiyi almak için iletişim girişiminde bulunmasına fırsat verin.

Çocuğunuzla olay kartlarıyla “önce” olanı ve “sonra” olanı sıralamaya yönelik çalışın. Örneğin “Bak burada iki kart var. Önce çocuk dersini yapıyor. Sonra oynamak için dışarı çıkıyor.” diyerek kartları birlikte sıralayabilirsiniz. Çocuğunuzla sıralı olayları anlatan öykü kartlarını paylaştıktan sonra (her bir karta ilişkin sırasıyla çocuğunuzun dil ve bilgi düzeyine göre konuştuktan ve kartları olay oluş sırasına göre çocuğunuzun okuma çizgisi doğrultusunda sıraladıktan sonra) çocuğunuzdan kartları oluş sırasına göre sıralamasını isteyin. Çocuğunuza sıralama yaparken destek sunun. Örneğin sözel olarak çocuğunuza ipucu (“Abla önce ne yaptı? Abla önce giyindi.” vb.) verebilirsiniz. Çocuğunuzun sıralayabilmesi için karışık halde duran üç sıralı karttan ilkinin çocuğunuza işaret edebilirsiniz. Çocuğunuz daha fazla desteğe gereksinim duyuyorsa “Önce abla giyindi.” diyerek çocuğunuzun elini bu karta doğru yönlendirebilirsiniz.

Çocuğunuzla konuşurken ortamda dikkati dağıtabilecek ses, eşya ve kişilerin olmamasına özen gösterin. Ortamda açık olan bir televizyon varsa televizyonu kapatabilirsiniz. Çocuğunuza iletişim kurması için verdiğiniz fırsatları farklı ortamlarda ve farklı kişilerle de sunun. Böylece çocuğunuz farklı ortamlarda, kişilerle de bu fırsatları kullanmayı öğrenir.

Çocuğunuzun dil becerilerini geliştirmek üzere bazı uyarlamalar yapmanız gerekebilir. Örneğin çocuğunuzla bir hikâye kitabı okuyacaksınız, kitabın sayfaları ve içindeki olay sayıları çocuğunuzun ilgi süresi açısından çok fazla geliyorsa fazla gelen sayfaları ataşla birleştirerek ya da bakmayacağınız sayfadaki resimleri boş bir A-4 sayfasıyla kapatarak sayfa sayısını çocu-

ğün ilgi süresine göre ayarlayabilirsiniz. Burada önemli olan sayfa sayısını ve olay sayısını azaltmanıza rağmen olay örüntüsünün çocuk için hâlâ anlamlı olmasıdır. Böylece çocuğun ilgi süresi boyunca kısaltılmış ancak hâlâ anlamlı olan hikâye kitabını çocuğunuzla etkili bir şekilde paylaşabilirsiniz.

Çocuğunuzla yaptığınız sohbetlerde çocuğunuzun ihtiyacı doğrultusunda görsel destekler kullanabilirsiniz. Görsel destekler; yazılı metinler, çizimler, fotoğraflar, nesnelere, resimler ve video görüntüleri olabilir (16, 17, 18, 19). Örneğin çocuğunuzla sabah rutinine ilişkin konuşurken ("Önce giyin. Sonra dişlerinizi fırçala." derken) çocuğunuzun ne yapması gerektiğini anlamasına destek olacak resimler kullanabilirsiniz.

Çocuğunuzun dil gelişimiyle ilgili süreçlerinde gerektiğinde bir dil ve konuşma terapistiyle de görüşebilirsiniz. Bunun için öncesinde özel eğitim öğretmeninizle konuşup ondan fikir alabilirsiniz. II. Kademedeki çocuğunuz hâlâ konuşmıyor ya da konuşmayı tercih etmiyorsa özel eğitim öğretmeninizle görüşerek alternatif ve destekleyici iletişim sisteminin kullanımını düşünebilirsiniz. Alternatif iletişim; görsel sistem, işaret sistemi gibi konuşmanın yerini almak üzere bireye kazandırılan sözel olmayan iletişim uygulamalarını kapsamaktadır (16, 17, 18, 19). Destekleyici iletişim ise sözel iletişimi desteklemek üzere alternatif iletişim sistemlerinin kullanılmasıdır (16, 17, 18, 19).

Bilişsel Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Gelişim Alanına Yönelik Genel Bilgi

"Biliş"; düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçlerine verilen addır. "Bilişsel" sözcüğü ise akıl ve bilgi, akıl yürütme, bellek, hatırlama, unutma, kavramlar, düşünce ve sorun çözme gibi zihinsel işlevleri ifade etmede kullanılmaktadır. Yaşla birlikte düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçlerinde gerçekleşen değişimlere "**bilişsel gelişim**" denmektedir. Bilişsel gelişim, bireyin çevresindeki dünyayı öğrenmesini ve anlamasını sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişimi belirtmektedir.

Bilişsel gelişimi anlayabilmek için bazı kavramların üzerinde durulmalıdır. Bu kavramlar "algı", "dikkat", "taklit", "bellek ve hatırlama", "yaratıcılık", "kavram", "düşünme ve akıl

Görsel 4 Betimleme: Masa başında defterlerine yazı yazan biri kız biri erkek iki çocuk ve yanlarında onların hizasında durarak yardım eden anneleri

yürütme”, “problem çözme”, “motivasyon” şeklinde sıralanabilir. Algının amacı duyularla elde edilen bilgileri bazı bilişsel öğelerle eşleştirme ve evrendeki olguları anlayabilmedir. Dikkat, uyarıcılar üzerinde bilinçli olarak odaklanma süreci olarak ifade edilmektedir. Öğrenme süreci dikkat ile başlar.

! DİKKAT

Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öncelikle çocuğunuzun dikkatini üzerinde durulan etkinliğe vermesi gerekmektedir.

Taklit becerisi pek çok becerinin öğrenilmesinde ön koşuldur. Bir davranışı takip etme ve kopya etme yeteneğine taklit denilmektedir. Bellek; bireyin deneyimlerinden elde ettiği, öğrendiği bilgileri doğru ve güvenilir biçimde depolamaya, gerektiğinde tekrar kullanmaya imkân veren bilişsel yeteneğe denilmektedir. Hatırlama, uygun bir uyarıcı ile zihindeki bilgilerin güvenilir biçimde ve değişmeden bilinçli hâle gelebilmesidir. Yaratıcılık; benzersiz ve yeni, alışılmadık yollardan giderek bilinen şeylerden yeni bir şeyler oluşturmaya denmektedir. Kavram, olayların ya da nesnelerin ortak özelliklerini simgelemektedir. Bu simgeleme genellikle bir sözcükle yapılır. Bu nedenle çocukta algısal uyarıcıları düzenleme yeteneği geliştikçe kavramlar da öğrenilmeye başlamaktadır. Renkler, şekiller, sayılar, uzunluk, büyüklük kavramlara örnek olarak verilebilir. Gözlem, deneyim, akıl yürütme ve diğer kanallarla elde edilen bilginin şekillendirilmesi sürecine düşünme denilmektedir. Akıl yürütme, daha önce öğrenilen bilgilerin yeni karşılaşılan soruna çözüm sağlamak amacıyla birleştirilip düzenlenmesidir. Bir amaca erişmekte karşılaşılan güçlükleri yenme sürecine problem çözme denilmektedir. Problem çözme, öğrenilmesi ve sürekli olarak geliştirilmesi gereken bir yetektir. Davranışları yönlendirerek davranışların artmasını ya da kalıcı hâle gelmesini sağlayan içsel durum motivasyon olarak isimlendirilmektedir. Motivasyon dikkat becerilerine de etki etmektedir (11, 20, 21, 22).

II. kademedeki çocuklar bilişsel beceriler kapsamında aşağıda sıralanan davranışları gerçekleştirirler:

- Soyut düşünme kapasitesine sahip olurlar.
- Sevgi, inanç, zaman gibi soyut kavramları anlarlar.
- Akıl yürütme ve problem çözme becerilerini geliştirirler.
- Çeşitli gruplama biçimlerini öğrenirler.
- Olaylara ilişkin mantık yürütürler.
- Değişik koşullar altında oluşabilecek olasılıklar üzerine akıl yürütebilirler.
- Neden-sonuç düşüncesinin temel prensiplerini anlamaya başlarlar.

- Bir problemle karşılaştıklarında nedenini bulmaya yönelik değişkenleri düşünebilirler.
- Bu değişkenlere ilişkin düşünebilirler. Değişkenler arasındaki ilişkiyi bilerek çıkarım yapabilirler.
- Özelden genele geçme ya da genelden özele geçme yolunu kullanarak akıl yürütmeye başlarlar.
- Değişkenleri birleştirme ve ayırmaya ilişkin becerileri gelişmeye başlar (11, 12, 20, 21, 22, 23, 24).
- 5., 6., 7. ve 8. sınıf boyunca Türkçe, matematik, fen bilimleri, sosyal bilgiler, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, yabancı dil, din kültürü ve ahlak bilgisi, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve spor, bilişim teknolojileri ve tasarım, teknoloji ve tasarım, rehberlik ve kariyer planlama dersleri görürler.

ÖNERİ

Ayrıntılı bilgi için T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı "İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi"ni inceleyebilirsiniz.

Link:

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19093950_ilkogretim-hdc-karar-ve-eki-2022-2023.pdf

(b) OSB'nin Bilişsel Gelişim Alanına Etkileri

OSB'nin çocuğun bilişsel gelişimine etkileri izleyen biçimde sıralanabilir: Sıra dışı göz kontağı kurabilir. Çevreyi keşfetmeye yönelik ilgi düzeyinde ve girişimde bulunmada yetersiz kalabilmektedir. Bir konuya dikkatini vermede, odaklanmada zorlanabilir. Soyut kavramları anlamlandırmada zorluk yaşayabilirler. Öğrendikleri bilgileri hatırlamada, öğrendikleri bilgi ve becerileri farklı bir ortamda, farklı kişilerin yanında ve farklı araç gereçlerle sergilemede yetersizlik gösterebilir.

Korunum kavramını öğrenmede zorluk yaşayabilir. Gruplama, sınıflama, problem çözme becerilerini gerçekleştirmede sıkıntı yaşayabilir. Başkalarının bakış açısını anlamada zorluk yaşayabilir. Neden-sonuç ilişkisini kurmada yetersizlik gösterebilirler. Belli bir problemdeki değişkenler arasındaki ilişkiyi fark edebilmekte, akıl yürütebilmekte sıkıntı yaşayabilirler. Bazı nesnelere karşı takıntılı olabilirler ve nesnelere amaç dışı kullanabilirler. OSB olan çocukların zihinsel yetersizlikten etkilenme dereceleri ya da ek bir kronik rahatsızlık durumları da sergiledikleri davranışların özelliklerini etkileyebilmektedir. Örneğin zihinsel yetersizlikten daha çok etkilenmiş bir çocuk, öğrendiği bilgi ve becerileri farklı bir ortamda, farklı kişilerin yanında, farklı araç gereçlerle sergilemede zihinsel yetersizlikten daha az etkilenmiş bir çocuğa

göre daha fazla zorluk yaşayabilir. Yaşına uygun kavramları (ör., zaman kavramı, vücudun bölümleri, canlı-cansız varlıklar vb.) öğrenmede ve bu kavramları günlük yaşamda kullanmada zorluk yaşayabilirler. Okuma-yazma becerilerinde, matematik becerilerinde, günlük yaşam becerileri dersine ilişkin becerilerde yetersizlik sergileyebilirler (11, 12, 15, 20, 21, 22, 23, 24).

! DİKKAT

OSB olan çocukların zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeyleri davranışlarını etkileyebilmektedir.

“Özel Eğitim Uygulama Okulu II. Kademe”ye devam eden OSB olan çocuklar beslenme, sağlık ve güvenlik dersi, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, görsel sanatlar, el becerileri dersi, günlük yaşam becerileri dersi, iletişim becerileri dersi, matematik dersi, müzik ve oyun dersi, oyun, spor ve fiziksel etkinlikler dersi, sosyal beceriler dersi ve Türkçe okuma ve yazma dersi gibi derslere ilişkin öğretim almaktadırlar. Çocuklara sunulan matematik dersi kapsamında ritmik sayma, doğal sayılar, dört işlem, ölçme, örüntü, veri analizi ve geometri konuları gibi öğrenme alanları bulunmaktadır. Çocuklara sunulan günlük yaşam becerileri dersi kapsamında öz bakım becerileri, vücudunu tanıma, aile ve yakın çevreyi tanıma, ev içi beceriler, tüketici becerileri, toplumsal ortamları kullanma ve serbest zaman, millî değerler, belirli gün ve haftalar gibi öğrenme alanları bulunmaktadır. Çocuklara sunulan Türkçe okuma-yazma dersi kapsamında işlevsel okuma-yazma, ilk okuma-yazma, okuduğunu anlama, yazılı ifade, dinlediğini anlama, sözlü iletişim gibi öğrenme alanları bulunmaktadır.

👍 ÖNERİ

Link:

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

Yukarıda yer alan adresten “Özel Eğitim Uygulama Okulu II. Kademe Öğretim Programları” isimli zip dosyasını (sıkıştırılmış dosyayı) indirebilirsiniz.

İndirdiğiniz bu dosyada “Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin” olan

- (a) Beslenme, sağlık ve güvenlik dersi,*
- (b) Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi,*
- (c) Görsel sanatlar ve el becerileri dersi,*
- (d) Günlük yaşam becerileri,*

- (e) İletişim becerileri dersi,
- (f) Matematik dersi,
- (g) Müzik ve oyun dersi,
- (h) Sosyal beceriler dersi,
- (i) Spor ve fiziki etkinlikler dersi,
- (i) Türkçe okuma ve yazma dersi öğretim programlarını sırasıyla bulabilirsiniz.

(c) Bilişsel Gelişim Alanını Destekleme

Çocukların bilişsel becerilerini geliştirmek için evinizdeki günlük olarak gerçekleşen rutinleri birer fırsat olarak değerlendirebilirsiniz. Bu günlük rutinlerde çocuğunuza öncesinde okulda öğretimi yapılmış olan becerilere ilişkin destekleyici etkinlikler yapabilirsiniz. Örneğin çocuk okulda tam saatlere ilişkin öğretim almış olsun. Akşam yemeğini hazırlayan anne-baba çocuğa saat yedide akşam yemeğine oturacaklarını ve saat yedi olduğunda kardeşiyle birlikte mutfağa gelmelerini söyleyebilir. Ya da baba çocuğun önüne üç farklı değerdeki banknot parayı koyar. Boş damacana kutusuna da şeffaf bir poşet takar. Ardından "Hadi bakalım 50 TL'yi göster. Sonra poşete koy. Su alalım." diyebilir. Çocuk mutfakta vakit geçirmeyi seviyorsa çocuğunuzun sevdiği şeylerden birini birlikte pişirebilirsiniz. Bu süreçte çocuğa yapabileceği-anlayabileceği yönergeler verip yerine getirip getirmediğine bakabilirsiniz. Örneğin "Masadaki muz bana ver." şeklinde bir yönerge sunabilirsiniz. Ya da dil düzeyi basit ve çocuğunuzun düzeyine uygun olan bir tarifi madde madde yazabilirsiniz. Ardından bu tarifi çocuğunuz okuyabilir ya da siz ona okuyabilirsiniz. Okuduğu ya da dinlediği yönergeleri yapmasını destekleyebilirsiniz.

Çocukların öğrendikleri davranışları genellemeleri, bir başka deyişle çocukların öğrendikleri bilgi ve becerileri farklı ortamlarda, farklı kişilerle ve farklı araç gereçlerle de sergilemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda çocuğunuzun okulda neler öğrendiğine yönelik bilgi sahibi olursanız evde de çocuğunuzu destekleme fırsatını elde edersiniz. Örneğin okulda çocuğunuzla "toplumsal ortamları kullanma" becerisine ilişkin çalışılıyor olsun. Bu bağlamda restoranda yemek yeme kurallarını birlikte gözden geçirdikten sonra ailece bir restorana gidebilirsiniz ve bu kuralları gerçek ortamında kullanmaya ilişkin çocuğunuza destek olabilirsiniz.

Çocuğunuzun bilişsel becerilerini desteklemek için bazı uyarlamalar yapmanız gerekmektedir. Örneğin resim ve o resmi ifade eden kelimeleri eşleme oyunu oynarken çocuğunuza kelimelerin puntosunun ufak geldiğini fark ederseniz puntosunu büyülterek kartları yeniden düzenleyebilirsiniz.

Günlük rutinler bağlamında çocuğunuza öğretim fırsatları sağlarken çalışma ortamının da düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin çocuğun ev ödevini yaptığı ortamda bulunan televizyondan, bilgisayardan gelen ses ya da müzik varsa bu durum çocuğun dikkatini dağıtabilir. Bu yüzden çocukla çalışılan ortamın sessiz olmasına özen göstermeniz gerekir. Etkinlik ya

da ödev için kullanmayacağınız ve çocuğun etkinliğe odaklanmasının önüne geçen nesnelere ortamdaki kaldırabilirsiniz. Çocuğunuzu ödev yapmaya motive etmek için çocuğunun sevdiği nesne, yiyecek, etkinliklerden yararlanabilirsiniz. Örneğin "Matematik ödevini bitirdiğinde birlikte yapboz yapabiliriz." diyebilirsiniz.

Günlük rutinler üzerinde çalışırken görsellerden yararlanabilirsiniz. Okuldan eve geldikten sonra çocuğunun yapması gerekenleri gösteren görselleri sırasıyla bir panoya yapıştırabilirsiniz. Bu bağlamda çocuğunun o etkinliği gerçekleştirirken çektiğiniz fotoğrafları kullanabilirsiniz ya da o etkinliği anlatan resimleri kullanarak onları kullanabilirsiniz. Çocuğunuzla konuşup o yapması gerekenleri yaptıkça yaptığı etkinliği gösteren kartın yanına "tik işareti (✓)" koyabilirsiniz. Örneğin "Şimdi üzerimizi değiştirdik. Şimdi buraya tik işareti yapalım. Bak bakalım sırada ne var? Ellerimizi ve yüzümüzü yıkamak var." diyebilirsiniz.

GÜNLÜK RUTİNLER

	Uyanma			Öğle Yemeği Yeme	
	Kahvaltı Etme			Okuldan Ayrılma	
	Dişleri Fırçalama			Akşam Yemeği Yeme	
	Okula Gitme			Uyuma	

Görsel 5 Betimleme: Üzerlerinde 8 farklı günlük rutin, bu rutine ait küçük bir görsel ve her bir rutinin karşısında küçük bir daireye yer verilmiş. Görseller ve ilgili günlük rutinler sol yukarıdan aşağıya sırasıyla;

Yatağından kalkan çocuk – Uyanma

Masa başında kahvaltı eden çocuk – Kahvaltı etme

Banyoda dişlerini fırçalayan çocuk – Diş fırçalama

Okul binasının önünde bekleyen çocuk- Okula gitme

Okul yemekhanesinde yemek yiyen ve sırada bekleyen çocuklar – Öğle yemeği yeme

Okuldan uzaklaşan çocuklar – Okuldan ayrılma

Mutfak masasında yemek yiyen çocuk – Akşam yemeği yeme

Karanlık odasında uyuyan çocuk – Uyuma

Çocuğunuzun davranışsal özellikleri onun bilişsel becerilerini destekleme sürecinizi etkileyebilir. Çocuğunuzun sergilediği yineleyici-kendini uyarıcı davranışlar, takıntılı davranışlar ve nesnelere ilgili sıra dışı ilgiler-takıntılar gibi davranışları çocuğunuzun öğrenme sürecini olumsuz şekilde etkileyebilir. Böyle bir durumda çocuğunuzun uygun olmayan davranışına yönelik bir planlama yapılması gerekebilmektedir. Bu durumda çocuğunuzun özel eğitim öğretmeniyle görüşerek sürecin sağlıklı yönetilmesi için ondan destek talep ediniz ve süreci iş birliğiyle sürdürmeye çalışınız. Çocuğunuzun öğrenmesini olumsuz etkileyen bu davranışlarının azalması veya ortadan kalkması öğrenmesini desteklemenize katkı sunacaktır.

Çocuğunuz günlük yaşamında kendi rutini dışına çıkan durumlarda gerginlik yaşayabilir. Bu durum çocuğunuzun öğrenme sürecini olumsuz etkileyebilir. Çocuğunuzun değişiklikleri daha kolay kabullenebilmesi için meydana gelecek değişikliklerle ilgili önceden bilgi sahibi olmaya gereksinimi olmaktadır. Böyle bir durumda çocuğunuza öncesinden değişiklik olacak duruma ilişkin gerekli olan bilgileri onun anlayacağı dil ve bilgi düzeyinde iletin. Böylece bu durumda oluşabilecek uygun olmayan davranışları en aza indirebilir ya da ortadan kaldırebilirsiniz.

Çocuklar bilişsel gelişim alanına yönelik bazı davranışlarda performans eksikliği yaşayabilirler. Çocuk davranışı biliyor olabilir ancak uygun zamanda, yerde ve biçimde sergilemekte zorlanabilir. Bu durumda çocuğun öğrenmiş olduğu davranışı uygun zamanda, yerde ve biçimde sergilemesine yönelik çocuğunuzunuzu destekleyebilirsiniz. Örneğin çocuğunuz fiyat okumayı öğrenmiş ancak bu becerisini alışveriş merkezinde kullanma konusunda yetersiz ise alışveriş merkezine gittiğinizde ürünlerin fiyatını okumasını ondan isteyebilirsiniz. Çocuğunuzun akademik becerilerini desteklemek konusunda ilgili olarak Bölüm 5'i inceleyebilirsiniz.

Fiziksel Gelişim Alanı ve Kaba ve İnce Motor Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Gelişim Alanına Yönelik Genel Bilgi

Bireyin hayatı boyunca gerekli olan görevler bedeninin davranışları yoluyla bedende gerçekleşir. Bedensel gelişim normal sınırlar içindeyse birey gerekli motor becerileri kolaylıkla sergileyebilir. Bedensel gelişim sayesinde birey yaşama ilişkin daha fazla deneyim kazanır. Bireyin bedeninin alt sistemleriyle beraber sağlıklı olarak gelişebilmesi fiziksel gelişime bağlıdır.

Gözle görülür ve ölçülebilir özellikler sergileyen **fiziksel gelişim** bireyin gerek psikolojisinin gerekse eğitiminin temelidir. Fiziksel gelişimin her döneminin kendine özgü özellikleri vardır. Her gelişimsel dönem sonraki dönemin özellikleriyle birleşerek bireyin gelişimini etkilemektedir. Birey her gelişim döneminin ödevlerini yerine getirirken bedenini kullanır.

Örneğin çocuğun yazabilmesi için iskelet, kas ve sinir sistemlerinin uygun şekilde büyüüp gelişmesi gerekmektedir.

Gelişim doğum öncesi dönemden ölüme kadar devam eden bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçte büyüme gerçekleşir. **Fiziksel büyüme** anne karnında başlayarak devam eden bir süreçtir. Fiziksel büyüme, bütün vücudun veya vücudu oluşturan parçalarının büyümesidir. Fiziksel büyümede hücrelerin sayısı artar ve hücrelerin ölçüleri büyür. Fiziksel büyüme; uzunlamasına, genişlemesine ve derinlemesine olur. Büyüme erkeklerde 22-23, kadınlarda 21-22 yaşında sona erer.

Fiziksel gelişme ise büyüme sürecinde insan vücudunun şekil ve oranlarının değişmesidir. Fiziksel gelişim hem bedensel hem de motor gelişimi kapsamaktadır. Fiziksel gelişim bedenin ağırlıkça artması, boyca uzaması, organların ve kemiklerin gelişimi, dişlerin çıkması-değişmesi, beyin, kas ve tüm sistemlerle duyu organlarının büyümesi ve olgunlaşmasını kapsamaktadır.

Fiziksel gelişim; boy, ağırlık ve hacim olarak artmanın yanı sıra kas, iskelet, solunum, sindirim, sinir, dolaşım ve boşaltım sistemlerinin ve organlarının kendinden beklenen görevleri yerine getirecek duruma gelmeleri olarak ifade edilmektedir. Fiziksel gelişim, bireyin davranışlarının niteliğini ve niceliğini dolaylı olarak ya da doğrudan etkilemektedir. Fiziksel gelişim süreci bireyin diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir.

Fiziksel gelişim; doğum öncesi, yenidoğan, bebeklik, ilk çocukluk, orta çocukluk ve ergenlik (son çocukluk) olmak üzere altı dönemde ele alınmaktadır. Orta çocukluk dönemde fiziksel gelişim daha yavaştır. Orta çocukluk yıllarında çocuklar yılda genelde 5 cm uzarlar. Çocuklar 10 yaşında yaklaşık 140 cm, 11-12 yaşlarında 145 cm civarında olurlar. Bu dönemde ağırlık da boy uzaması gibi yavaş seyredir. 10-11 yaşlarında kızların ağırlığı akranı olan erkeklerle göre daha fazladır. Kızlar erkeklerden daha önce ergenlik dönemine girmektedirler. Orta çocukluk döneminde iskelet istemi ve kemiklerdeki gelişimin kas gelişiminden ileride olmasından dolayı büyüme ağrıları olabilir. Küçük yazı veya nesnelere odaklanma sürecinde zorlanabilirler. Bu dönemde kol, bacak ve omurga kemiklerine yüklenmeler iskelet gelişimini olumsuz etkileyebilir. Çocukların 6-12 yaş aralığında süt dişlerinin hepsi dökülür. Yerlerine ilerleyen zamanlarda yenileri çıkar.

Ergenlik dönemi bir diğer adıyla son çocukluk dönemi 11-12 ila 17-18 yaş arası dönemi kapsamaktadır. Kızlarda 12-13, erkeklerde 13-14 yaşlarında ortaya çıkmaktadır. Yarıları çocukluk yarıları ergenlik olmak üzere iki ila dört yıl süren döneme erinlik dönemi denilmektedir. Erinlik dönemi kızlarda âdet kanaması ve idrarda östrojen hormonunun tespitiyle başlar. Erkeklerde erinlik dönemi gece boşalmalarının görülmesiyle ve idrarda androjen hormonlarının

görülmesiyle ortaya çıkar. Erinlik döneminden sonra gelen ergenlik dönemi kızlarda 18 ve erkeklerde de 21 yaşına kadar sürer. Ergenlik döneminde büyüme vücudun bütün uzuvlarında aynı olmadığı için vücut orantısız görünebilir. El ve ayaklar, kol ve bacaklara göre ilk önce büyüyen organlardır. Sonrasında kollar ve bacaklar ardından da beden gelişir. Ergenlik döneminde kızlarda göğüslerde büyüme, kalçada genişleme, cinsel organ ve koltuk altı bölgesinde kıllanma, vücutta yağlanma, yüzde sivilce görülür. Erkeklerde ise yüz, bacaklar, cinsel organ ve koltuk altı bölgesinde kıllanma, sivilce, seste belirgin farklılaşma gibi durumlar görülür (25, 26, 27).

Motor gelişim ise bu başlık altında üzerinde durulan bir diğer önemli kavramdır. **“Motor”** sözcüğü hareket anlamına gelmektedir. **“Motor gelişim”** ise fiziksel büyümeye ve merkezi sinir sisteminin gelişmesine paralel bir biçimde bireyin istemli olarak hareket kazanması olarak belirtilmektedir. Motor gelişim (a) baştan ayağa doğru, (b) merkezden dışa doğru, (c) genelden özele doğru gerçekleşmektedir.

“Motor beceri” öğrenilmiş ve hedefe yönelik bir şekilde bir ya da birkaç vücut parçasının hareketidir. Hareketin boyutu ve kapsamına göre motor beceriler **“kaba motor beceriler”** ve **“ince motor beceriler”** olmak üzere iki sınıfta ele alınır. **Kaba motor beceriler**, genel kuvvet ve dayanıklılık gösterecek biçimde bacaklarda ve kollarında büyük kasların kullanımını gerektiren becerilerdir. Vücudun genel hareketlerini ve dengesini kapsamaktadır. Zıplama, merdiven inme-çıkma, koşma, atlama gibi hareketler kaba motor becerilere örnek olarak verilebilir. İnce motor beceriler; kollar, eller ve parmaklarda daha küçük kasları koordine etme yeterliliği olarak ifade edilmektedir. Resim çizme, boncuk dizme, küçük nesnelere parmakla tutma gibi beceriler ince motor becerilerine örnek olarak verilebilir. Motor gelişim belli bir sırayla gerçekleşse de **gelişimin hızı bireysel olarak farklılık göstermektedir.**

! DİKKAT

Motor gelişimin hızı bireysel olarak farklılaşmaktadır.

11-13 yaşları arasında bilişsel karmaşa artmıştır. Aktif olma konusunda heveslidirler.

Bu durumda da hareket üzerindeki odak tüm etkinliklere genellenmektedir. Etkinliklere katılıp katılmama durumlarına göre bilinçli tercihler yapabilirler.

Bu dönemde çocuklar fiziksel kapasitelerini ve sınırlılıklarını fark etmeye başlarlar. Bir etkinliğe katılıp katılmamaya ilişkin bilinçli kararlar alırlar. Bu dönemin sonuna doğru çocuk yaptığı

hareketlere özeleştiri getirebilir. Bu bağlamda çevreden gelen eleştirileri dikkate almaya başlarlar. Bu dönemde çocuk bir spor dalında başarılı olamıyorsa başka bir spor dalına yönelebilir. Bu süreçte çocukta performansının doğruluğu ve biçimi de önem kazanmaktadır (26, 28, 29, 30). 14 yaşından itibaren çocuk motor becerileri sergilemede doruk noktasına ulaşır ve bu becerilerini yaşam boyu kullanır (28).

II. kademede yer alan T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı'nda (Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) (a) dayanıklılık, (b) çabukluk, (c) esneklik, (d) hareketlilik, (e) koordinasyon, (f) kuvvet ve (g) ritim gibi beceriler üzerinde durulmaktadır. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ise el-göz-beyin koordinasyonunu sağlama, malzeme kullanma ve diğer farklı beceriler üzerinde durulmaktadır.

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı'na (Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ilişkin ayrıntılı bilgiye aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz.

Link:

<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120201950145-BEDEN%20EGITIMI%20VE%20SPOR%20OGRETIM%20PROGRAM%202018.pdf>

SORU

Sizce çocuğunuzun motor gelişimini yakından takip etmek neden önemlidir?

(b) OSB'nin Fiziksel Gelişim Alanı ve Motor Gelişim Alanına Etkileri

OSB'nin fiziksel gelişim alanı ve motor gelişim alanına etkileri izleyen biçimde sıralanabilir: Çevrelerinde olup biteni keşfetmeye ilişkin hareketlerini kullanmada yetersizlik sergileyebilirler. Çocuklar karmaşık hareketleri sergilemede çeşitli sorunlar yaşayabilmektedirler. Çocuklar motor becerilerin edinimine ilişkin bazı farklılıklar gösterebilirler ya da gecikmeler yaşayabilirler. El-göz ve/veya el-ayak koordinasyonunda yetersizlik yaşayabilirler. Denge ve duruş problemleri sergileyebilirler. Uygun vücut duruşunu sergilemede sıkıntılar yaşayabilirler.

El becerileri gerektiren günlük yaşam etkinliklerinde ve öz bakım becerilerini sergilemede yetersizlik gösterebilirler. Kaşık-çatal-bıçak kullanma, kalemi tutma, makas kullanma, çizgi çalışmaları, harfleri-rakamları yazma, boyama gibi el-göz koordinasyonu gerektiren küçük kas becerilerini gerçekleştirmede zorluk yaşayabilirler. Çocuklarda görülen yineleyici motor hareketler (tekrarlanan sıra dışı el ve beden hareketleri) çocukların motor becerilerinin gelişimi olumsuz etkileyebilmektedir.

Motor becerileri bağlamına ve amacına uygun ve işlevsel olarak kullanmada sıkıntı yaşayabilmektedirler. Vücudun bölümlerine ilişkin farkındalık düzeyleri yetersiz olabilir. Uygun yürümede ve dengede olmayla ilgili sorunlar yaşayabilirler. OSB'ye başka yetersizliklerin eşlik ettiği durumlarda motor beceriler de etkilenebilmektedir. Çocuk OSB'nin yanı sıra bedensel bir yetersizlik de yaşıyorsa motor becerileri de bu durumdan olumsuz olarak etkilenebilir. Çocuğun zihinsel yetersizlikten etkilenmiş olması da motor becerilerine etki edebilir. Gerek nesne kullanarak gerekse nesne kullanmaksızın taklit etme becerilerinde yetersizlik gösterebilirler. Motor becerileri kullanmasını gerektiren sosyal oyunlara katılmada isteksizlik ve bu oyunların gerektirdiği motor hareketleri sergilemede zorluk yaşayabilirler. Örneğin el-göz koordinasyonu, tutma, kavrama gibi alanlarda sıkıntı yaşayan bir çocuk uygun bir biçimde saçlarını tarama becerisini sergilemede de zorlanabilir (15, 28, 29, 30).

(c) Fiziksel Gelişim Alanı, Kaba ve İnce Motor Becerileri Destekleme

Günümüz şartlarında çocukların ve ergenlerin hareketlilik düzeylerinin oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Hareketlilik düzeyinin azalması fiziksel olarak uygunluk düzeyini de düşürmektedir. Hareketliliğin az olması, sağlıksız ve düzensiz beslenme fiziksel uygunluğu olumsuz etkileyen etmenlerdir. Söz edilen bu durumlar çocukların motor becerilerini geliştirme fırsatlarını olumsuz etkileyebilmektedir.

Sağlıklı bir beden, kuvvet ve performansı da olumlu yönde etkilemektedir. Çocukların tablet, televizyon, bilgisayar başında geçirdikleri zamanı çocuğun yaşını ve durumunu dikkate alarak sınırlandırabilirsiniz. Çocuklarınız için güvenli, rahat hareket edebilecekleri ve sağlıklı ortamlar yaratmaya çalışabilirsiniz ya da çocuklarınızın bu ortamları sağlayan yerlere ulaşımını sağlayabilirsiniz. Örneğin hava durumunun uygun olduğu durumlarda çocuklarınızı rahatlıkla hareket edebilecekleri ortamlara (ör. büyük parklar, ormanlık alanlar vb.) götürebilirsiniz ve o ortamlarda hareket etmelerini (ör. ritimli bir şekilde yürümelerini, koşmalarını, atlamalarını, zıplamalarını, tırmanmalarını, fırlatmalarını, yakalamalarını vb.) teşvik edecek etkinlikler ve oyunlar planlayabilirsiniz. Kötü havalarda için de yine evin içinde çocuklarınıza güvenli hareket alanları yaratabilirsiniz. Örneğin çocuğunuzun odası bunun için uygunsa burayı, değilse evinizde uygun bir odayı çocuğunuz için rahat hareket edebileceği ve güvenli olacağı bir şekilde düzenleyebilirsiniz. Planladığınız oyun ve etkinliklerde çocuğunuz-

zun sadece tek bir hareketi yapmasındansa birkaç hareketi birden yapmasına olanak veren oyunları tercih edebilirsiniz. Çocuğunuzu kapalı alanlarda hareket etmesine olanak sağlayan bir spor ya da etkinlik salonuna götürebilirsiniz. Burada en önemli nokta mekânın çocuk ve çocuğun özellikleri açısından güvenilir olmasıdır.

Evin içinde gerçekleştirdiğiniz günlük temizlik rutinlerine çocuklarınızı dâhil edebilirsiniz. Buradaki önemli nokta çocuktan becerileri doğrultusunda yapabileceği şeyleri ve çocuğunuzun güvenliğini tehdit etmeyecek işleri istemenizdir. Örneğin çocuğunuza şarjlı bir el süpürgesi vererek koltukların ara yüzeylerini süpürmesini isteyebilirsiniz. Çocuğunuzdan yemek masasını toplamanıza ya da bulaşıkları makineye yerleştirmenize yardım etmesini isteyebilirsiniz. Kendi odasının düzeninde ve temizliğinde yapabileceği görevler almasını isteyebilirsiniz.

Çocuğunuzun çizim yapmasını, boyama yapmasını, yazmasını destekleyecek etkinlikler yapmasına yardımcı olabilirsiniz. Bu etkinlikleri yaparken çocuğunuza ihtiyacına göre destek sunabilirsiniz. Örneğin çocuğunuza model olarak bir mandalayı nasıl boyayacağını gösterebilirsiniz ya da elinizi çocuğunuzun elinin üzerine koyarak çizgiyi birlikte çizebilirsiniz. Çocuğunuzun yaptığı etkinlikleri çocuğunuzla birlikte tarih sırasına koyarak dosyalayabilir ve çocuğunuzun gelişimini takip edebilirsiniz. Çocuğunuzun ilgisini çekiyorsa bir seramik atölyesinde seramik hamuruyla çalışabilirsiniz.

Çocuğunuzun motor becerilerini geliştirmek üzere özellikleri doğrultusunda araç gereçlerde ve etkinliklerde uyarlamalar yapmanız gerekebilir. Çocuğunuz A-4 kâğıdının üzerindeki bir deseni boyadığı bir etkinlikte sayfayı sabit tutmada zorlanıyorsa sayfayı kenarlarından şeffaf bantla masasına sabitleyebilirsiniz. Çocuğunuz ip atlarken ipin ucunu kavramakta zorlanıyorsa ipin ucunda kalın, plastik ve pütürlü bir tutma alanının olduğu bir ip alabilirsiniz ya da ipin uç kısımlarını bu özellikleri dikkate alarak düzenleyebilirsiniz.

! DİKKAT

Çocuğunuz bazı etkinliklerde ve oyunlarda uyarlamalara gereksinim duyabilir.

Görsel 6 Betimleme: Soldaki Görselde yeşil çimenlik bir alanda koşan bir kız bir erkek çocuk iki çocuk ve sağdaki görselde; seramik tezgâhında elleri çamurlu, seramik yapan bir kız çocuğu

SORU

Sizce çocuğunuzun motor becerilerine ilişkin özelliklerini bilmek neden önemlidir?

Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Uyumsal Beceriler Gelişim Alanı ve Özellikleri

Uyum becerileri; **(a) sosyal becerilerden**, **(b) kavram becerilerinden** ve **(c) pratik becerilerden** oluşmaktadır. Bireyler günlük yaşamlarında uyum becerilerini sıklıkla kullanmaktadırlar. Sosyal uyum becerileri toplumda olabildiğince bağımsız bir şekilde yaşayabilmek için yerine getirilmesi gereken becerilerdir. Uyumsal becerilerin edinilmesi bireyin bağımsızlık düzeyinin ve yaşam kalitesinin artmasını sağlar. Kişiler arası ilişkiler, sosyal sorumluluk, öz güven, kurallara uyma gibi beceriler sosyal beceriler olarak ifade edilmektedir. Dil, okuryazarlık, sayı, para, zaman ve kişinin kendini yönetme becerileri kavram becerileri olarak belirtilmektedir. Günlük yaşamla ilgili etkinlikler, seyahat edebilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma, iş becerileri ve güvenlik becerileri gibi beceriler ise pratik beceriler olarak adlandırılmaktadır.

Uyumsal beceriler yaş grubuna göre farklılaşmaktadır. Birey yaşına uygun uyumsal davranışları uygun ortamda ve uygun koşullarda doğru bir şekilde gerçekleştirdiğinde çevresiyle, toplumla uyum hâlinde olur. Her yaş grubu için öğrenilmesi ve sergilenmesi gereken uyumsal davranışlar farklılaşmaktadır. Yaş ilerledikçe bireyden farklı uyumsal davranışları sergilemesi beklenmektedir (15, 31, 32, 33). Örneğin 12 yaşındaki bir çocuktan öz bakım becerilerini olabildiğince bağımsız bir biçimde yerine getirmesi beklenebilirken iki yaşındaki bir çocuktan bunu gerçekleştirmesi beklenmez.

Görsel 7 Betimleme: Banyo aynasına bakarak saçını tarayan bir kız çocuğu ve suyu akmakta olan duş başlığını başına tutan mutlu bir çocuk

! DİKKAT

Çocuklar tarafından öğrenilmesi gereken uyumsal beceriler her yaş grubu için farklı farklıdır.

II. kademedeki çocuklardan sergilemesi beklenen uyumsal davranışlar izleyen şekilde sıralanabilir:

- Kişisel bakımını üstlenir.
- Öz bakım becerilerini bağımsız olarak yerine getirir.
- Öz bakım becerileri alışkanlık haline gelmeye başlar.
- Hava durumuna göre uygun kıyafetler seçer.
- Cinsiyetine özgü olarak kişisel hijyenini sağlamayı öğrenir. Örneğin kızların âdet döngüleri sırasında hijyenlerini sağlamayı öğrenmesi.
- Ev işlerine yardım eder. Temizlikle ilgili malzemeleri güvenilir olarak kullanarak günlük işlerde sorumluluk alır.
- Kendisi için tehlike yaratabilecek durumları fark ederek bunlardan kaçınır.

- Yiyeceklerini seçebilir.
- Kendine basit yiyecekler hazırlayabilir.
- Vücudunu tanır.
- Yakın çevreyi tanır.
- Alışveriş yapmaya ve bütçesini yönetmeye başlar (30, 31).

SORU

Sizce bu dönemde (II. kademede) çocuğunuzun hangi uyumsal becerileri öğrenmesi hayatını kolaylaştırır?

(b) OSB'nin Uyumsal Beceri Gelişim Alanına Etkileri

OSB'nin uyumsal beceri alanına etkileri izleyen biçimde ifade edilebilir: OSB olan çocuklar iletişim becerilerini sergilemede yetersizlik yaşayabilirler. Yönergelere uymada, isteklerini bildirmede, uygun biçimde reddetmede, dinlemede, başkalarının konuşmalarını anlamada zorlanabilirler. İsimlendirmede, cümle kurmada, sorulan soruları yanıtlamada, olayları oluş sırasına göre anlatmada sıkıntı yaşayabilirler. Karşılıklı konuşmada, etkileşimi başlatmada ve uygun biçimde sürdürmede zorluk yaşayabilirler. Toplumsal ortamlarda uygun davranışları sergilemede yetersizlik gösterebilirler. Çocuklar kavramları (ör. para, zaman vb.) ve okuma-yazma becerilerini öğrenmede çeşitli yetersizlikler yaşayabilirler. Güvenliklerini ve sağlıklarını tehdit eden durumları fark etmede ve bu durumlardan kendilerini korumada yetersizlik gösterebilirler. Kariyer farkındalığı konusunda (ör. ilgi duyduğu mesleği belirlemede, yeterliliklerinin farkına varmada, çalışmanın gerekliliği, meslekleri tanıma vb.) zorluk yaşayabilirler. Planlanmış etkinliklere uyum sağlamada zorlanabilirler. Ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmede zorlanabilirler. Öz bakım becerilerinde (ör. yeme, içme, yiyecek hazırlama, giyinme, uygun kıyafeti seçme, kişisel temizlik vb.) yetersizlik sergileyebilirler. Yetişkin çocuğun öz bakım gereksinimlerini gidermesine destek olurken yetişkinle iş birliği içinde olmayabilirler. Günlük ev işlerinde annesine, babasına yardım etmeye yönelik bir istek göstermeyebilirler.

Yeme ve içmede aşırı seçici olabilirler. Örneğin çocuk sadece hamur kızartması yemeyi tercih edebilir. Yedikleri ve içtikleri sınırlı menünün dışındaki yiyecekleri ve içecekleri reddedebilirler. Çocuklar bazı durumlarda bildikleri bir beceriyi uygun zamanda, uygun yerde ve

uygun biçimde sergilemekte zorlanabilir. Çocukların sergileyebildikleri el hareketleri ve sıra dışı beden hareketleri de öz bakım (ör. yemek yeme, tualete ilişkin beceriler, kişisel bakım becerileri, giyinme becerileri vb.) becerilerini gerçekleştirmede zorluk yaşamalarına neden olabilir. Gıda olarak değerlendirilmeyen ve yenmeyen şeyleri (ör. toprak, kâğıt, ip, saç, çakıl vb.) ağızlarına sokabilirler ya da yutabilirler. Çocuklarda uykuya kolay dalmama ve uyku sırasında sık uyanma durumları görülebilir (15, 31, 32, 33, 34, 35).

ÖNERİ

Çocuğunuzun (a) günlük yaşam becerilerine, (b) iletişim becerilerine, (c) sosyal becerilerine ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek için "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin Öğretim Programları'nı (5, 6, 7 ve 8. Sınıf)" inceleyebilirsiniz.

- ✓ [https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510141809-Gunluk%20Yas.%20Bec._II.%20Kademe%20\(12.03.2018\).pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510141809-Gunluk%20Yas.%20Bec._II.%20Kademe%20(12.03.2018).pdf)
- ✓ https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510311136-%C4%B0leti%C5%9FimBecerileri_Kademe2.pdf
- ✓ http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510533315-SosyalBeceriler_Kademe2.pdf

(c) Uyumsal Becerileri Destekleme

Çocuğunuza okuma-yazma becerilerini öğrenmesine yönelik destek sunmanız gerekmektedir. Çocuğunuzun özel eğitim öğretmenine ev ödevlerine nasıl yardım edebileceğinizi, çocuğunuzu evde ve toplumsal ortamlarda desteklemek için ne gibi etkinlikler yapabileceğinizi sorabilirsiniz. Bu bağlamda çocuğunuzun devam ettiği okulda ne gibi çalışmalar yapıldığını öğretmene sorabilirsiniz ve çocuğunuzun orada yaptığı çalışmaları inceleyebilirsiniz.

Çocukların öz bakım becerilerini sergileyebilmeleri için öncelikle o becerinin ön koşulu olan bazı becerileri yerine getirebiliyor olmaları gerekmektedir. Çocuğunuz ön koşul olan becerileri sergileyemiyorsa önce çocuğunuzun o ön koşul becerileri gerçekleştirmesine ilişkin destek sunmanız gerekmektedir. Örneğin çocuğunuzun kendine üç malzemeye sandviç hazırlamasını istiyorsanız öncelikle çocuğunuzun malzemeleri tanıyıp tanımadığını, el-göz koordinasyonu, malzemeleri tutma ve kavrama gibi becerileri yerine getirebiliyor olmalıdır.

Çocuğunuz öğrenmiş olduğu beceriyi uygun zamanda, yerde ve biçimde sergileyemiyorsa bu duruma yönelik çocuğunuzun destekleyebilirsiniz. Örneğin çocuğunuz yemek yeme kurallarını biliyordur ancak restoran, kafe gibi toplumsal bir ortamda bu becerileri sergilemede zorluk yaşıyordur. Bu durumda çocuğun yemekten hoşlandığı yiyeceklerin olduğu bir restoranda beceriyi sergilemesine ilişkin öğretmeniyle de konuşarak bir planlama gerçekleştirebilirsiniz.

Çocuğunuzun sağlığı için tehlikeli ya da zararlı olan durumları fark ederek kendisini koruması için yapılabilecekler konusunda bir özel eğitim öğretmeni/uzmanından destek alabilirsiniz. Çocuğunuzun ev kazalarından korunmasına yönelik önlemler alabilirsiniz. Örneğin çocuğunuzun okuma ve anlama becerileri yeterli düzeyde ise zararlı sıvıların (ör. çamaşır suyu) üzerine "zararlı" yazabilirsiniz ya da bazı renk kodları kullanabilirsiniz. Çamaşır suyunun üzerine "kırmızı" renkte bir etiket yapıştırırsınız ve bu etiketin anlamını çocuğunuzla paylaşabilirsiniz.

Çocuğunuza basit ilk yardım yapma becerilerini öğretebilirsiniz. Örneğin çocuğunuz evde yanlışlıkla elini hafifçe kesti ya da çizdirdi ya da hafif bir yanık oldu. Bu durumda neler yapabileceğini ona sırasıyla sözlü olarak anlatabilir ve bu sırada örnek görsellerden de yararlanabilirsiniz. Ayrıca oyuncak bir bebek üzerinde yapılması gerekenleri çocuğunuzun yapmasını sağlayabilirsiniz.

Çocuğunuzun yeterliliğini ve ilgilerini gözeterek hangi mesleklere ilgi duyduğunu gözlemleyebilirsiniz. Bu bağlamda ilgi duydukları mesleklere ilişkin onlara kısa bilgiler verebilirsiniz. Buna ilişkin kitaplara, broşürlere bakarak üzerine konuşabilirsiniz. Toplumsal ortamlarda o meslek alanında çalışan birini gördüğünüzde çocuğunuza gösterebilir ve üzerine konuşabilirsiniz. Ayrıca bu duruma ilişkin çocuğunuzun özel eğitim öğretmeni/uzmanından de bilgi ve yardım talep edebilirsiniz. İş ve çalışmaya hazırlık becerilerine ilişkin ayrıntılı bilgi için 6. bölümü inceleyebilirsiniz.

Görsel 8 Betimleme: Mutfak tezgâhı üzerindeki marul, peynir ve ekmekle sandviç hazırlayan bir kız çocuğu

Çocuğunuzun uyumsal becerilerini desteklemek üzere günlük rutinleri kullanabilirsiniz. Örneğin hava durumuna uygun giysi seçme becerisine ilişkin çocuğun evden sokağa çıkacağı zamanı kullanabilirsiniz. Günlük rutinler sırasında çocuğunuzu gereksinim duyduğu becerileri edinmesi için desteklerken ortamın onlar için uygun ve rahat olduğundan emin olun. Çocuğunuzun dikkatini dağıtabilecek uyarılar varsa onları ortadan kaldırın. Çocuğunuza uyumsal becerilerin öğretiminde kolaydan zora bir yol takip edin. Çocuğunuza becerileri gerçekleştirmeye çalışırken ihtiyaç duyduğu yardımı sunun. Ettiğiniz yardımı çocuğunuz beceriyi gerçekleştirmeye başladıkça azaltın. Bu süreçte çocuğunuz beceriyi gerçekleştirdiğinde ya gerçekleştirmeye yönelik çaba gösterdiğinde ona övgü dolu sözler söyleyin. Örneğin bulaşık makinesine bulaşıkları yerleştirme sürecinde ilk başlarda elinizi çocuğunuzun elinin üzerine koyup uygun hareketleri yaptırarak makineyi yerleştirmesine yardım edebilirsiniz. Zamanla çocuğunuz beceride ustalaştıkça çocuğunuzun bileğinden yönlendirerek yerleştirmesini sağlayabilirsiniz. Çocuğunuz siz gösterdiğinizde bazı davranışları yapabiliyorsa o zaman çocuğunuza yapması gerekeni siz yapıp ona göstererek (ör. tabağı nasıl en alt rafa koyacağını göstererek) ve sözel olarak yapması gerekeni söyleyerek (ör. tabağı en alt rafa koyuyorum) yardım edebilirsiniz.

Görsel 9 Betimleme: Markette alışveriş arabasıyla alışveriş yapan bir erkek çocuk

Çocuğunuzla çalışırken bazı araç gereçlerde uyarılama yapmanız gerekebilir. Örneğin çocuğunuz havanın soğuk olduğu ve kazak giymesi gereken günlerde baş kısmı ve kol kısmı sıkı olarak örülmüş kazakları giymekte zorluk yaşıyorsa baş ve kol kısımları çocuğunuzun giymesini kolaylaştıran bollukta bir kazak tercih edebilirsiniz.

Çocuğunuzun sergilediği beceriyi farklı ortam, kişi ve araç gereçlerle de sergileyebilmesi önemlidir. Bu bağlamda çocuğun öğrendiği bir beceriyi farklı durumlara genelleyip genellemediğine ilişkin de dikkatli olmalısınız. Örneğin çocuğunuz okulun kantininden kendine bir şeyler alabilirken evin yakınındaki marketten alışveriş yapmada zorluk yaşayabilir. Böyle bir durumda çocuğunuzun evin yakınındaki marketi de kullanmasına yönelik öğretmeniyle konuşabilir ve bilgi desteği alabilirsiniz.

Psikososyal Gelişim Alanı ve Özellikleri

(a) Gelişim Alanına İlişkin Genel Bilgi

Kişilik bireyi diğerlerinden ayıran, tutarlı bir şekilde gerçekleşen, o bireye özgü özellikler bütünü olarak ifade edilmektedir. Kişilik gelişiminde bireyin doğuştan gelen özellikleri, bireyin anne-baba, akranları ve diğer bireylerle olan ilişkileri ve yaşamdaki deneyimleri etkilidir. Kişilik gelişimi sürecinde Erikson'a göre 6-12 yaşları arasında birey bazı kişilik özelliklerini kazanır. Birey ya başarılı ve yeterli olmaya istek duyar, kendi gücüne güvenir, kendisiyle ilgili yeterli duygularını geliştirir ya da yetenekli olmadığına inanarak yetersizlik duyguları geliştirir.

Bu dönemdeki en önemli kişiler çocuğun annesi-babası ve öğretmenleridir. Bu dönemde anne-baba ve öğretmenler çocuğun yetenekleri ölçüsünde çocuklara başarılı olabilecekleri öğrenme durumları düzenlemelidirler. Çocuklara yetenekleri ve becerileri ölçüsünde sorumluluklar vererek onları cesaretlendirmek ve kendilerini başarılı bireyler olarak algılamalarına yardım etmek gerekir.

12-18 yaşları arasında çocukların yaşadığı temel karmaşa kimlik krizidir. Kimlik kazanma, bireyin kendine yönelik olumlu bir "ben" duygusu geliştirmesidir. Bu yaşlar arasındaki dönemde olumlu bir kimlik duygusu geliştirmiş çocuk kendine ilişkin gerçekçi beklentilere sahip olur ve kendisi hakkında olumlu duyguları olur. Böylece kendi ilgi ve yetenekleriyle uyumlu bir kimlik geliştirir. Gelecek yaşamıyla ilgili kararlarını vermeye başlar, kendine özgü değerler sistemi oluşturmaya başlar. Kişisel ve mesleki planlar yapmaya başlar. Duygusal olarak aileden bağımsızlaşmaya başlar. Cinsiyete ilişkin sosyal roller gelişir (36).

Görsel 10 Betimleme: Bir erkeğin bebeklikten yaşlılığa doğru fiziksel gelişimini gösteren 8 farklı görsel sırasıyla; bir bebek, elinde futbol topuyla bir çocuk, telefonuna poz veren bir çocuk, scooter süren sırt çantalı bir çocuk, kol çantalı bir genç, elinde evrak çantası ile gömlek kravat giymiş yetişkin erkek, elinde kürek, çizmesi ve rahat kıyafetleriyle sakallı bir erkek, elinde bastonuyla yaşlı bir erkek.

SORU

Siz çocuğunuzun kişilik gelişimini desteklemek üzere neler yapıyorsunuz?

Ahlak, kişilerin toplumda uymak zorunda oldukları ve benimsedikleri kurallar ve davranış biçimleri olarak ifade edilmektedir. Ahlak kabaca insanların toplum içindeki davranışlarını, neyi yapıp neyi yapmayacaklarını belirtir. Ahlak gelişimi bireyin sosyal, ruhsal, zihinsel ve kişilik gelişimi ile yakından ilgilidir. Ahlak gelişiminde taklit etme becerisi ve model aracılığıyla öğrenme önemli bir yer tutar.

II. kademedeki çocuklarda soyut anlamanın gelişmeye başlamasıyla çocuklar olaylar karşısında farklı bakış açılarının da olabileceğini anlama becerilerini geliştirirler. 8-9 yaşlarında çocuklar olaylar karşısında bireylerin farklı duygulara sahip olabileceğini fark etmektedirler. İlerleyen yıllarda çocuklar olayları içinde bulunduğu duruma göre değerlendirme becerisini kazanırlar. 7-9 yaşlar arasında çocuklar kuralları değişmez ve sabit olarak görürler. 9-11 yaşlarında ise kuralların duruma, gereksinimlere bağlı olarak değişebileceğini anlamaktadırlar. Bu kademedeki (10 yaşından sonra) çocuklar doğruya ya da yanlışa karar verirken kişisel etkenleri ve niyeti önemsemeye başlamaktadırlar. Kuralların ihlal edilme nedenlerini de önemsemeye başlarlar. 11-12 yaşlarında çocuk soyut anlamları da anlamayı geliştirmeye başladıkça ahlak kurallarının gereğini anlamaya başlar (37).

! DİKKAT

Bilişsel gelişim ahlaki gelişim için gereklidir, fakat tek başına yeterli değildir.

Aileler çocuklarını her anlamda sağlıklı yetiştirmek ister. Her ailenin bu konuda bilgili ve bilinçli olması önemlidir.

Bu nedenle çocukların sorularına saygı duyulmalı, soru sormayan çocuklar soru sorma konusunda cesaretlendirilmelidir (38, 39). Çocuklar yanlış kanılar elde edebilir, korku ve suçluluk duyabilirler.

! DİKKAT

Anneler ve babalar, çocuklarının sordukları sorulara çocuklarının yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olacak yanıtlar vermelidir.

(b) OSB'nin Psikososyal Gelişim Alanına Etkileri

OSB'nin çocukların psikososyal gelişimleri üzerinde çeşitli etkileri vardır. Çocuklar kendilerini "yeterli", "başarılı" hissetmede zorluk yaşayabilirler. Duygularını fark etmede ve anlamada sıkıntı yaşayabilirler. Toplumsal kuralları anlamada ve toplumsal kurallara uymada sıkıntı yaşayabilirler. Soyut ifadeleri anlamada yetersizlik gösterebilirler. Diğer bireylerin farklı bakış açılarını anlamada zorlanabilirler. Diğer bireylerin davranışlarını model almada, taklit etmede yetersizlik gösterebilirler. Kendi bedenini tanımada yetersizlik yaşayabilirler.

Ergenlik dönemine ilişkin fiziksel, sosyal ve duygusal değişimlerin farkına varmada sıkıntı yaşayabilirler. Ergenliğe uygun tutum, davranış ve beceri sergilemede yetersizlik gösterebilirler. Sağlığını tehdit eden önemli durumları fark etme ve riskli durumlar için önlem almada zorluk yaşayabilirler. Tacizden, istismardan korunma ve özel alanları tanımada yetersizlik gösterebilirler. Genital bölge temizliği, vücut bakımı ve temizliği (ör. düzenli banyo yapma ve iç çamaşırı değiştirme vb.), menstürel bakım, vücudunu tanıma, kendini kontrol etme,

Görsel 11 Betimleme: Kanepede elini başına dayayarak mutsuz bir şekilde oturan kız çocuğu ve yanında elini onun omzuna koymuş yüzüne doğru eğilen annesi

seçim yapma, isteklerini kontrol etme gibi becerilerde yetersizlik yaşayabilirler. Duyusal uyarılara az veya aşırı tepki verebilirler ya da tepkisiz olabilirler. Bu durum da tehlikeli olabilecek durumlardan kendileri korumalarını zorlaştırabilir (15, 36, 37, 38, 39).

ÖNERİ

Çocuğunuzun sağlık ve güvenlik becerilerinin geliştirilmesine ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek için "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin Beslenme, Sağlık ve Güvenlik Dersi Öğretim Programı'nı (5., 6., 7. ve 8. Sınıf)" inceleyebilirsiniz.

- ✓ https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091595831159-BeslenmeSa%C4%9Fl%C4%B1kveG%C3%BCvenlik_Kademe2.pdf

(c) Psikososyal Gelişimi Destekleme

Çocuklarınızda psikososyal gelişimi desteklemek üzere yapabileceğiniz pek çok şey bulunmaktadır. Çocuğunuza ev içinde yapabileceği ve başarabileceği görevler verebilirsiniz. Böylece çocuğunuz kendisine verilen sorumluluğu başarıyla tamamlayarak kendini başarılı ve yeterli hissedecektir. Çocuğunuz kendine verilen sorumluluğu tamamladığında ona övgü dolu sözler söyleyin. Örneğin yıkanmış kurumuş kazaklarını katlayıp dolabına koymasını istediğinizde ve çocuğunuz bunu elinden geldiğince yerine getirdiğinde ona "Çok güzel katladın. Aferin. Dolabın çok düzenli gözüküyor." diyebilirsiniz.

Çocuğunuza farklı toplumsal ortamlarda uyması gereken kuralları (ör. yapması gerekenleri, yapmaması gerekenleri) ortamlara girmeden belli bir süre önceden başlayarak anlatabilirsiniz. Çocuğunuz soyut kavram ve ifadeleri anlamada zorlanıyorsa bu kuralları anlatırken olabildiğince somutlaştırın, gerekirse uygun fotoğraflardan, resimlerden yararlanabilirsiniz. Uyulması gereken kurallara nasıl uyulacağını, nasıl yapılacağını siz kendiniz yaparak çocuğunuza model olabilirsiniz. Örneğin doktor kontrolüne gittiğinizde hemen doktorun yanına giremeyeceğinizi, ismi söylenene kadar beklemeniz gerektiğini söyleyebilirsiniz. Bu duruma ilişkin uyulması gereken kuralları gösteren uygun bir videoyu çocuğunuzla paylaşabilirsiniz.

Çocuğunuzun "duygu"ları anlamasına yönelik onu destekleyebilirsiniz. Çocuğunuz üzerinde konuşabileceğiniz bir durumdan dolayı üzülüp ağladığında o durumla ilgili çocuğunuzla konuşabilirsiniz. Örneğin "Şimdi sen ağlıyorsun. Çünkü en sevdiğin çizgi filmin bitti. Kendini nasıl hissediyorsun? Üzgün hissediyorsun." diye konuşabilirsiniz.

Çocuğunuzla cinsiyeti ve cinsiyetinin özellikleriyle ilgili konuşabilirsiniz. Bunun için resimli kartlardan ya da fotoğraflardan yararlanabilirsiniz. Örneğin resimli bir karta bakarken "Bak gördün mü o bir 'kız'. Peki, kız nasıl giyinmiş, neler yapıyor?" gibi soru ve bu soruya ilişkin açıklamalarla ve resimdeki görsel ipuçlarından da yararlanarak cinsiyete ilişkin özellikler

hakkında konuşabilirsiniz. “Kız” ve “erkek” çocuklarının farklı özellikleri olduğunu çocuğunuzun gelişimsel özelliklerini dikkate alarak paylaşabilirsiniz.

Çocuğunuza farklı farklı durumlarda ve rutinlerde seçim fırsatı sunabilirsiniz. Örneğin çocuğunuza şort alacaksanız kalitesini ve kumaş kalınlığını siz belirlemek isteyebilirsiniz. Ancak bu durumda da belirlediğiniz şortlar içindeki farklı renkler ya da modeller arasından çocuğunuza seçim fırsatı sunabilirsiniz. Çocuğunuza belli konularda kendi kararlarını alma fırsatını tanıyınız. Bazen bu kararların olumsuz sonuçları da olabilir.

Böyle bir durumda da bu sonucun sorumluluğunu alması konusunda çocuğunuza suçlayıcı olmadan destek olabilirsiniz.

Örneğin çocuğunuz bardağı sizin uyarınıza rağmen ağzına kadar doldurmakta ısrar ederse ve bu durumda da bardağı taşıırken suyu üzerine dökerse ona “Suyu çok doldurduğun için döktü. Hadi üzerini değiştir. Bir dahakine bardağa daha az su koy, tamam mı?” diyebilirsiniz. Vücut bakımı ve temizliğiyle ilgili çocuğunuza bilgi verebilir ve nasıl yapılacağına ilişkin ona model olabilirsiniz. Örneğin banyoda çocuğunuza koltuk altı tüylerini nasıl alması gerektiğini anlatabilir aynı zamanda da nasıl yapılacağını kendi bedeniniz üzerinde ya da resimler üzerinden gösterebilirsiniz. Çocuğunuz yapmaya çalıştığında ihtiyaç duyarsa sözel olarak açıklamalar yapabilir aynı zamanda çocuğunuzun ihtiyaç düzeyine göre elinizi onun elinin üzerine koyarak ya da bileğinden yönlendirerek yapmasına destek verebilirsiniz.

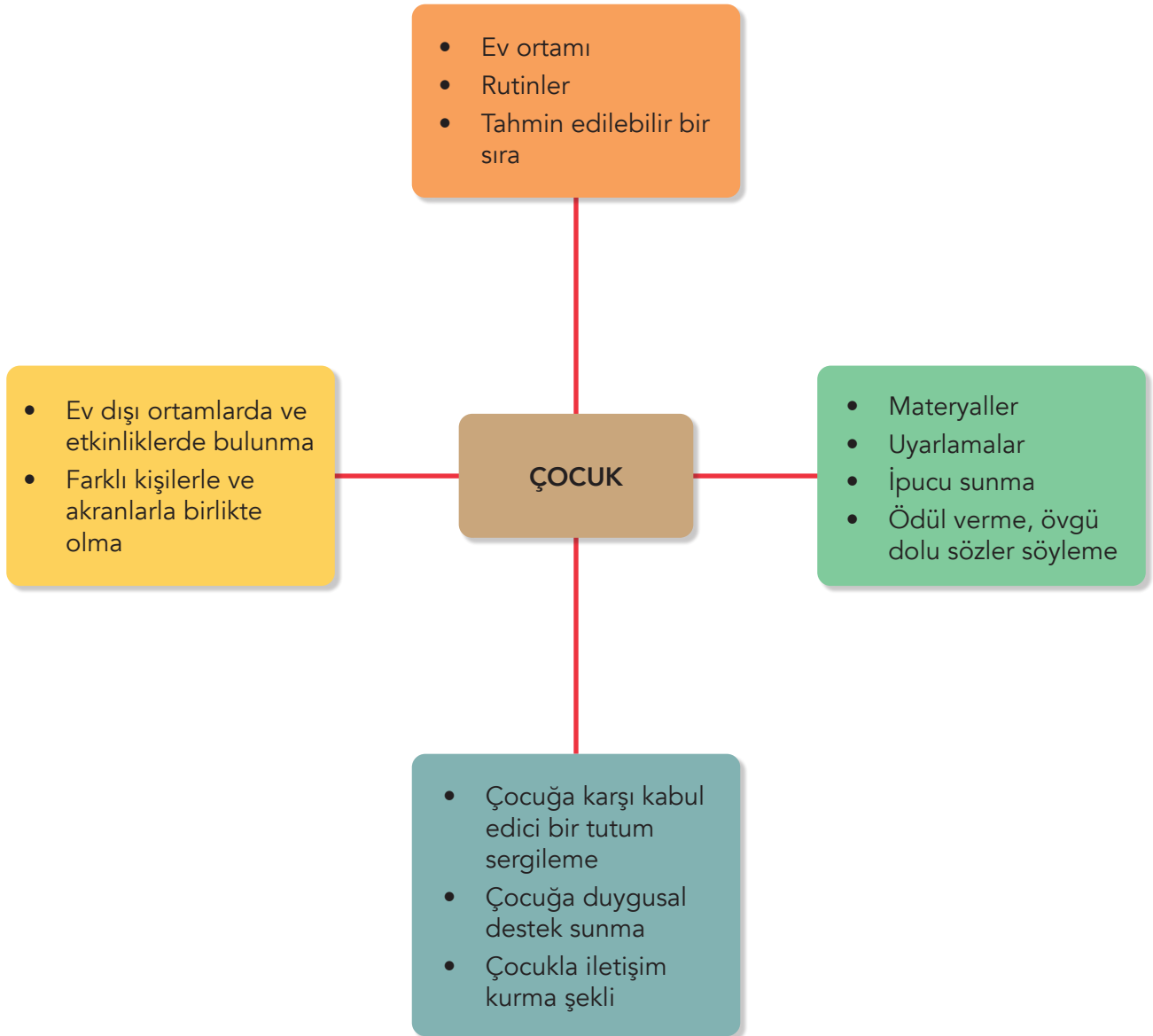
Görsel 12 Betimleme: Kanepede kız ve erkek çocuklarını aralarına alarak oturmuş anne ve baba ellerini çocuklarının üstünde birleştirmiş

Neler Öğrendik?

Bu bölümde gelişime ve gelişim alanlarına yönelik bilgiler sunulmuştur. II. kademedeki çocukların gelişim özelliklerinden bahsedilmiş, gelişim alanlarına göre çocuklara desteklerin nasıl sunulacağına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Gelişim alıcı ve ifade edici dil alanı, bilişsel gelişim alanı, fiziksel gelişim alanı ve kaba ve ince motor gelişim alanı, uyumsal beceriler gelişim alanı ve psikososyal gelişim alanı olmak üzere bir bütündür. Her gelişim alanı birbirini etkilemektedir. Her dönemde her gelişim alanına ilişkin çocukların gerçekleştirmeleri beklenen bazı görevler bulunmaktadır. Bununla birlikte her çocuğun gelişim hızı ve öğrenme özellikleri kendine özgüdür. Çocukların öğrenme sürecinde pek çok çevresel faktör etkili olmaktadır. Bireyin öğrenme çevresine ilişkin Şekil 4.4’ü inceleyebilirsiniz.

Çocukta farklı gelişim alanlarına ilişkin öğrenmelerin sağlanabilmesi sürecinde ev ve aile ortamı çok önemlidir. Günlük rutinlerin tahmin edilebilir bir sırada gerçekleşmesi çocuklara güven duygusu vermekte ve onlara çeşitli öğrenme fırsatları sunmaktadır. Çocuğa sağlıklı bir öğretim ortamı sunmada dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, uygun bir ortam oluşturmaktır.

Çocuğun öğrenmesini desteklemek için günlük rutinlerde kullanılacak araç gereçlerin çocuğa ve üzerinde çalışılacak beceriye uygun olması önemlidir. Anne ve baba, çocuk bir beceri üzerinde çalışırken çocuğun ihtiyacı doğrultusunda çocuğa yardım etmelidir. Çocukla iletişim sürecinde çocuğunuzun sevdiği, ilgili olduğu etkinlikleri bilmeniz, çocuktan başarı-

Şekil 1.4 Çocuğun Öğrenme Çevresinin Niteliği

leceği etkinlikleri yapmasını istemeniz önemlidir. Çocuğunuzu iletişim kurmaya daha istekli kılmak için çocuğa karşı kabul edici olmak, onu takdir etmek ve duygusal destek sunmak gerekmektedir. Ayrıca ev dışındaki farklı ortamlarda, farklı kişilerle bulunmak da çocuğunun iletişim alanı dâhil olmak üzere diğer beceri alanlarını da geliştirmesinde oldukça kıymetlidir.

Çocukların farklı gelişim alanlarında öğrenmeye gereksinim duydukları becerileri öğrenmeleri onları geçiş yapacakları ortamlara hazırlamaktadır. Çocukların II. kademedен sonra III. kademeye geçiş öncesinde öğrenmeleri gereken becerileri öğrenmiş olmaları, geçiş yapacakları eğitim ortamından sağlayacakları faydayı ve o ortamdaki kabul edilme düzeylerini arttıracaktır (41). Geçiş sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi için ortak kitaptan "Geçişler ve Geçiş Planlamaları" bölümünü okuyabilirsiniz.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Aydın, B. (2020). Gelişimin doğası. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (ss. 31-55) içinde. Pegem Akademi.
2. Doğan, Ö., & Acar Şengül, E. (2016). Büyüme ve gelişme. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 3-22) içinde. Pegem Akademi.
3. Senemoğlu, N. (2020). Gelişimle ilgili temel kavramlar, ilkeler ve gelişimi etkileyen faktörler. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 2-14) içinde. Anı Yayıncılık.
4. Ceyhan, E. (2013). Gelişimin temelleri. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 21-39) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
5. Cavkaytar, A. (2016). Çocuk gelişimine ilişkin temel kavramlar. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 2-24) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
6. Gürsoy, F., & Özasan, H. (2018). Çocuk gelişimine giriş. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi içinde* (ss. 2-24). Anadolu Üniversitesi Yayını.
7. Bayhan, P. (2016). Ergenlik dönemi: Fiziksel, cinsel ve motor gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 289-316) içinde. Pegem Akademi.
8. Baran, G., & Aksoy, P. (2018). Cinsel gelişim. *Çocuk gelişimi* (ss. 191-216) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
9. Tohum Otizm Portalı (2021). *İletişim kurma ve sohbet etme becerileri modülü*. <https://tohumotizmportali.org/>
10. Turan, F., & Topcu, Z. G. (2016). İletişim ve dil gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 125-156) içinde. Pegem Akademi.
11. Küçükkaragöz, H. (2020). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psiko-*

lojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim (ss. 84-121) içinde. Pegem Akademi.

12. Ergenekon, Y. (2016). Bilişsel beceriler ve dil gelişimi. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 79-102) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
13. Turan, F., & Topcu, Z. G. (2016). İletişim ve dil gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 125-156) içinde. Pegem Akademi.
14. Topbaş, S. S. (2013). Okulun ilk yıllarında dil ve konuşma gelişimi. E. Ceyhan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim-II* (ss. 51-72) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
15. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistick manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
16. Ökcün-Akçamus, M. Ç. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde iletişim ve dil özellikleri. F. Acarlar & Diken, Ö. (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi* (ss. 103-122) içinde. Pegem Akademi.
17. Autism Speaks, (2018). *Görsel destekler ve otizm*. <https://www.autismspeaks.org/sites/default/files/2018-08/Visual%20Supports%20Tool%20Kit.pdf>
18. Kırcaali-İftar, G., & Odluyurt, S. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* (s. 329-368) içinde. Vize Yayıncılık.
19. Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin İletişim Becerileri Dersi Öğretim Programı II. Kademe* (5., 6., 7. ve 8. Sınıf). https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510311136-%C4%B0leti%C5%-9FimBecerileri_Kademe2.pdf
20. Senemoğlu, N. (2020). Bilişsel gelişim kuramları. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 34-61) içinde. Anı Yayıncılık.
21. Şahin, S. (2016). Bilişsel gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 85-118) içinde. Pegem Akademi.
22. Türküm, A. S. (2013). Bilişsel gelişim. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 65-82) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
23. Türküm, A. S. (2011). Okulun ilk yıllarında bilişsel gelişim. E. Ceyhan (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim-I* (ss. 223-243) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
24. Aral, N., & Doğan Keskin, A. (2018). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Çocuk gelişimi* (ss. 97-126) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
25. Bulut, Ş. (2018). Fiziksel gelişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi* (ss. 26-56) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
26. Ceyhan, A. A. (2013). Fiziksel gelişim. G. Can (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (ss. 43-62) içinde.

Anadolu Üniversitesi Yayını.

27. Senemoğlu, N. (2020). Fiziksel gelişim. *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (ss. 18-30) içinde. Anı Yayıncılık.
28. Can Yaşar, M., & Kaya, Ü. (2018). Motor gelişim. N. Aral (Ed.), *Çocuk gelişimi* (ss. 58-94) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
29. Aytakin, Ç. (2016). Fiziksel büyüme ve motor gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 57-78) içinde. Pegem Akademi.
30. Yücesoy Öztürk, Ş. (2016). Büyüme ve motor gelişim. A. Cavkaytar (Ed.), *Çocuk gelişiminde normal ve atipik gelişim* (ss. 51-76) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
31. Demir, Ş. (2018). Sosyal uyum becerilerine genel bakış. E. Sazak (Ed.), *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi* (ss. 219-242) içinde. Pegem Akademi.
32. Öncül, N., & Çiftçi Tekinarslan, İ. (2018). (Eds.). *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi 1: Öz bakım ve güvenlik becerilerinin öğretimi*. Vize akademik.
33. Avcıoğlu, H. (2018). (Ed.). *Özel eğitimde sosyal uyum becerilerinin öğretimi*. Eğiten Kitap.
34. Uyaroğlu, B. (2016). Öz bakım becerilerinin gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 265-284) içinde. Pegem Akademi.
35. Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin Günlük Yaşam Becerileri Dersi Öğretim Programı II. Kademe* (5., 6., 7. ve 8. Sınıf). [https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510141809-Gunluk%20Yas.%20Bec._II.%20Kademe%20\(12.03.2018\).pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/202091510141809-Gunluk%20Yas.%20Bec._II.%20Kademe%20(12.03.2018).pdf)
36. Can, G. (2020). Kişilik gelişimi (psikososyal ve ahlak gelişimi). B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (ss. 125-163) içinde. Pegem Akademi.
37. Bencik Kangal, S. (2016). Ahlak gelişimi. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* (ss. 199-223) içinde. Pegem Akademi.
38. Millî Eğitim Bakanlığı (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Cinsel Gelişim Modülü*. http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/Cinsel%20Geli%C5%9Fim.pdf
39. Millî Eğitim Bakanlığı (2015). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 0-72 Ay Cinsel ve Ahlak Gelişimi Modülü*. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/0-72%20Ay%20Cinsel%20ve%20Ahlak%20Geli%C5%9Fim.pdf
40. Yıldız, G. (2020). En az konuşulan en çok merak edilen: Zihin yetersizliği olan yetişkinlerde cinsellik. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 827-855. doi: 10.18039/ajesi.682164

41. Ergenekon, Y. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için geçiş süreci ve hizmetleri planlama. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu aile bilgilendirme rehberi* (ss. 103-118) içinde. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğu Yayınları. <https://www.aile.gov.tr/media/5617/otizm-spektrum-bozukluklari-aile-bilgilendirme-rehberi-2016-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>

BÖLÜM 2

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

**EVDE VE OKULDA
GÜNLÜK RUTİNLERİN
DÜZENLENMESİ**

Genel Amaç

Bu bölümün sonunda aileler çocukları günlük rutinlerin düzenlenmesi yoluyla desteklemek için neler yapabileceklerini açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Rutin kavramını açıklar.
- Rutinlerin çocuğun gelişimi için önemini açıklar.
- Çocuğun günlük rutinlerini sıralar.
- Çocuğun rutinlerini değerlendirir.
- Çocuğun rutinlerini nitelikli hâle getirmek için gerekli uygulamaları sıralar.

İçerik

1. Rutininin Tanımı
2. Rutinlerin Önemi
3. Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi
4. Rutinlerin Nitelikli Hâle Getirilmesi
5. Neler Öğrendik?
6. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın ikinci bölümü “Günlük Rutinlerin Düzenlenmesi” başlığını taşımaktadır. İlgili bölüm bir ailenin yaşam öyküsünün anlatıldığı yaşamdan bir kesit ile başlamıştır. Ardından ilgili bölümde rutin nedir, rutinler neden önemlidir, rutinlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi, rutinlerin nitelikli hâle getirilmesi başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde sizlere çocuğunuzu günlük rutinler yoluyla desteklemeye ilişkin bilgiler kazandırmak amaçlanmıştır. Çocuğunuz okul yaşamına devam etmekle birlikte zamanının büyük kısmını sizlerle birlikte geçirmektedir. Sizinle geçirdiği süre, alışkanlıkları, gününü nasıl geçirdiği onun gelecekteki başarısı için oldukça önemlidir. Siz değerli aileler, onu geleceğe hazırlamak ve okul etkinliklerini desteklemek için okuldan artan zamanda çeşitli uygulamalar gerçekleştirebilirsiniz. Bölümde sizlerle bulunduğunuz yaş döneminde işinize yarayacak stratejiler paylaşılmıştır (ör. etkinlik çizelgeleri, serbest zaman etkinlikleri). Bu bölümde öğ-

reneceğiniz bilgiler çocuğunuzu erken dönemde desteklemek için sizleri bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

Esra Hanım ve Salih Bey'in çocukları ortaokula başlamıştı. Ailesi gün geçtikçe büyüyen çocuklarının sürekli elektronik cihazlarla ilgilenmesinden, günlük sorumluluklarını yerine getirmemesinden rahatsızdı. Çocukları odasını toplamıyor, yemekten sonra ellerini yıkamayı unutuyor, kendisine hatırlatılmadığında yatarken dişlerini fırçalamıyordu. Okuldan geldiğinde öğretmenin verdiği ödevleri yapmadan televizyondaki dizisini izlemeye başlıyordu. Ailesi onun okul dışındaki zamanını daha yararlı geçirmesi için neler yapabirdi?

Rutin Nedir?

Rutinler sürekli tekrarlayan, beklendiği olay ve durumlardır. Herkesin kendine özgü bir rutin içerisinde yaşadığı söylenebilir. Aile ve birey özelinde rutinler aşağıdaki özelliklere göre değişim gösterebilir:

- ✓ Bireyin yaşı
- ✓ Bireyin cinsiyeti
- ✓ Ailenin ekonomik durumu
- ✓ Ailenin yaşadığı çevre
- ✓ Ailedeki birey sayısı
- ✓ Ailenin eğitim durumu
- ✓ Aile üyelerinin meslekleri

Görsel 1 Betimleme: Bir çocuğun farklı saatlerde yaptığı rutin faaliyetler

Rutinler Şekil 2.1’de gördüğümüz üzere birçok değişken tarafından belirlenmektedir. Çocuğunuzun becerileri, katıldığı etkinlikler, serbest zamanını geçirme şekli, alışkanlıkları genel olarak günlük rutinleri oluşturmaktadır. Diğer yandan rutinler birey için belirlenen hedeflerden, bireyden beklentilerden, ona sunulan desteklerden etkilenmektedir.

Şekil 2.1 Günlük Rutini Oluşturan Bileşenler

Erken çocukluk yıllarında zamanının çoğunu evde uyuyarak ya da emekleyerek geçiren çocuğunuz büyüdükçe uyku süresi azalmakta ve düzene girmektedir. Dolayısıyla günlük rutinler birey büyüdükçe farklılık gösterebilir. Bununla birlikte oyuna, okul etkinliklerine ayırdığınız süre artmaktadır. Çocuğunuz okula başladığında ise evde geçirilen süre oldukça azalmaktadır. Aşağıda Tablo 2.1’de aynı çocuğun farklı yaş dönemindeki rutinlerine yönelik örnek bir günlük rutin akışı sunulmuştur. Siz de en alttaki satıra kendi çocuğunuzun rutinini yazabilirsiniz.

Tablo 2.1 Rutinlerin Değişimi

4-6 Yaş Dönemi												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00
Uyku	Uyku	Uyku	Uyku	Kahvaltı	Kreş	Kreşte Beslenme	Kreş	Eve geliş	Beslenme	Oyun	Uyku	Uyku
İlkokul Dönemi												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00
Uyku	Uyku	Uyku	Uyku	Kahvaltı	Okul	Okul	Okul	Oyun	Yemek-Duş	Ödev	Uyku	Uyku
Çocuğumun Rutini												
00.00	02.00	04.00	06.00	08.00	10.00	12.00	14.00	16.00	18.00	20.00	22.00	24.00

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere aynı çocuk farklı yaş dönemlerinde farklı rutinler içerecek şekilde gününü geçirmektedir. Kimi günlerde hastalıklar, beklenmeyen etkinlikler gibi durumlarda rutinler esneklik gösterebilmektedir. Böyle anlarda kimi otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar rutin dışı etkinliklere direnç gösterebilir ya da kaygılanabilir. Bu oldukça normal ve beklendik bir durumdur. İnsan, yapısı gereği farklı durum ve ortamlara karşı kaygı ya da korku hissedebilir. Çocuğunuz için bu gibi durumları önceden planlayarak gerekli önlemleri aldığınızda rutinlerdeki değişimler en az sorunla atlatılabilir.

Rutinler Neden Önemlidir?

Rutinler sürekli tekrarlanan ve yaşam döngümüzün önemli bölümünü kapsayan bir zaman dilimidir. Bu nedenle rutinlerimizi nasıl planladığımız ve belli rutinlerde gerçekleştirdiğimiz etkinlikler fizyolojik, psikolojik refahımız üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Çocuğunuz okuldan artan zamanının hemen hemen tamamını sizlerle geçirmektedir. Bu nedenle günlük rutinlerin niteliği çocuğunuzun gelişim düzeyi üzerinde okul yaşamı kadar önemlidir. Örneğin akşam yemeği sonrası açık olan televizyonu izleyen bir çocuğa karşı babası ile oyun oynayan bir çocuğu düşünelim. Babası ile oyun oynayan çocuğun iletişim becerileri gelişecek aralarındaki bağ kuvvetlenecektir.

Ebeveynlerle birlikte geçirilen nitelikli oyun zamanları çocukların iletişim, bilişsel ve motor becerileri edinmesini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle sizlerin çocuğunuz için günlük rutinler belirleyip bu rutinleri nitelikli hâle getirmeniz son derece önemlidir.

Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

Çocuğunuzun gelişimini desteklemek için rutinlerini nitelikli hâle getirmek gerekir. Rutinlerin niteliği artırmanın ilk aşaması ise kendi rutininizi belirlemenizdir. Rutinler yaşamınızdaki doğal ve alışlageldik olaylardan meydana gelir. Dolayısıyla önemli olan rutininizi baştan aşağı yenilemek değil, yaşamınızın doğal seyrinde akışı bozmayacak düzenlemeler yapmaktır. Aşağıda Şekil 2.2’de görülen süreci takip ederek çocuğunuzun rutinlerini belirleyebilir ve değerlendirebilirsiniz. Rutinlerinizi belirlemek ve değerlendirmek için aşağıdaki soruları yanıtlayabilirsiniz.

- ✓ Çocuğum bir gün boyunca neler yapıyor?
- ✓ Çocuğum bir gün boyunca kimlerle etkileşim kuruyor?
- ✓ Çocuğumdan günlük yaşamdaki beklentilerim nelerdir?
- ✓ Çocuğumun gelişimini desteklemek için ne tür düzenlemeler yapılabilir?

Şekil 2.2 Rutinlerin Belirlenmesi Süreci

Bir gününüzü betimleyin.

Çocuğunuzun rutinlerini belirlemek için öncelikle bir gününüzü kayıt altına alın. Bunun için bir not defteri, cep telefonu kullanabilirsiniz. Tablo 2.2’de örnek bir tablo sizle paylaşılmıştır. Gününüzü kayıt altına alırken aşağıdaki soruları yanıtladığınızdan emin olun (1, 2, 3).

- ✓ Çocuğum bir gün boyunca neler yaptı?

- o Sabah
- o Öğlen
- o Akşam
- ✓ Biz (ailenin diğer üyeleri) gün boyunca neler yaptık?
 - o Sabah
 - o Öğlen
 - o Akşam
- ✓ Çocuğum kimlerle etkileşim kurdu?
 - o Evde
 - o Ev dışında
- ✓ Çocuğumun etkinliklerdeki bağımsızlık düzeyi nasıldı?
- ✓ Çocuğumun girdiği sosyal etkileşimler nasıldı?
- ✓ Çocuğumuz ve biz geçirdiğimiz günden memnun muyuz?

Gününüzü bir hafta boyunca kayıt altına alın.

Günlük rutinleri belirlemek önemlidir. Ancak her gün birbirine benzer şekilde geçmeyebilir. Örneğin salı günü alışverişe gidilirken cuma günü ebeveynlerden biri mesaiye kalıp eve geç gelebilir. Bunun gibi farklılıkları içeren haftalık ve aylık rutinlerin belirlenmesi size daha sağlıklı fikirler verebilir (4).

Çocuğunuzun etkileşim kurduğu diğer kişi ve kurumlarla iş birliği yapın.

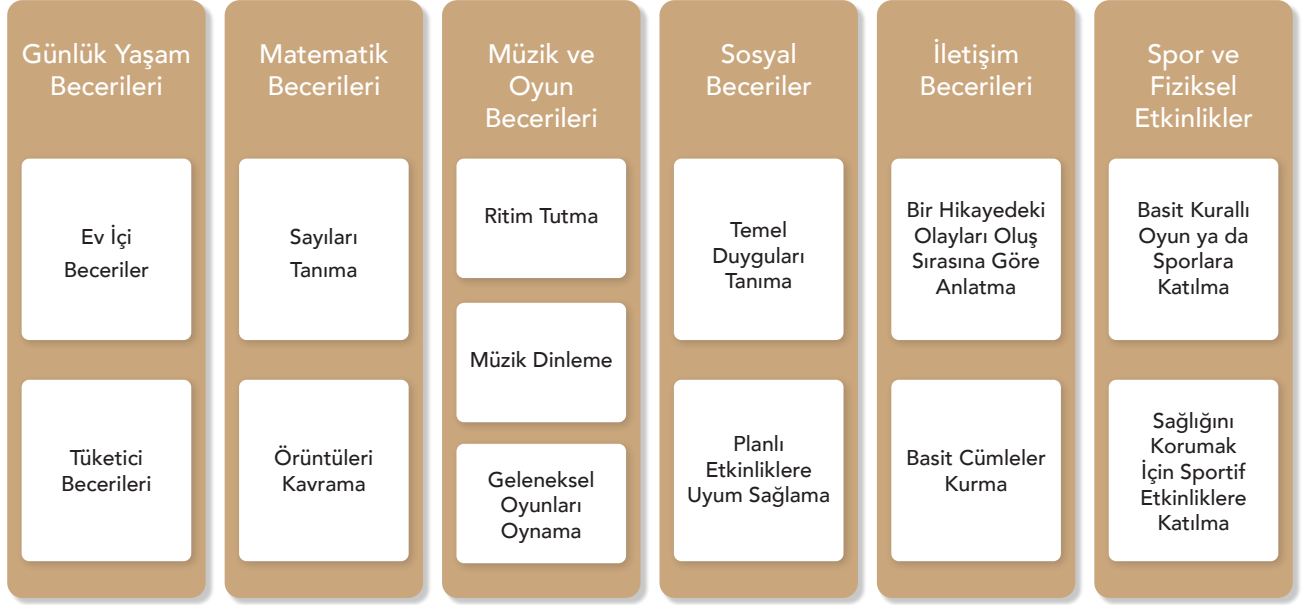
Çocuğunuz gün içerisinde okula, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine, fizyoterapi merkezine ya da farklı kurslara katılım gösteriyorsa bu kurumlarla ve orada çocuğunuzla çalışan personelle iletişim kurarak iş birliği yapmanız rutinleri nitelikli hâle getirmede sizlere yardımcı olacaktır. Bu kapsamda ilgili kurumdan ya da personelden aşağıda sıralanan noktalarda bilgi talep edebilir ya da onlara gerekli alanlarda bilgi verebilirsiniz:

- ✓ Çocuğunuzun gereksinim duyduğu alanların neler olduğunu belirleme,
- ✓ Kurumda çocuğunuza sunulan destekleri evde nasıl tekrar etme,
- ✓ İlgili beceri alanında çocuğunuzu nasıl destekleyebileceğiniz

Çocuğunuz için öncelikli amaçlara karar verin.

Hangi yaş grubunda olursa olsun çocuğunuz için önemli beceri alanları bulunmaktadır. Öğretmeninizle konuşarak ya da çocuğunuzu gözlemleyerek onun hangi alanlarda öncelikli gereksinimi olduğunu belirleyin. Böylece rutinleriniz içerisinde hangi becerilere yönelik planlama yapacağınızı netleştirebilirsiniz. Örneğin çocuğunuzun iletişim becerilerinde desteklenmesi gerektiğini düşünüyorsanız onun gün içinde bir şeylere gereksinim duyduğu

zamanlar kritiktir. Diğer yandan küçük kas becerilerinde sorun yaşayan çocuğunuz için yemekten sonra onu bu alanda geliştirecek oyunlar planlayabilirsiniz. Farklı beceri alanları hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak isterseniz bu kitabın diğer bölümlerini incelemenizde yarar vardır. Aşağıda Şekil 2.3'te çocuğunuz için kritik beceri alanları ve örnek beceriler sıralanmıştır.

Şekil 2.3 Kritik Beceri Alanları ve Beceri Örnekleri

Durumu değerlendirin ve karar alın.

Yukarıda yer alan adımları tamamladığınızda artık rutinlerinizi değerlendirmeye hazır hâle geleceksiniz. Bu aşamada aile bireyleri, varsa çocuğunuza destek sunan paydaşlar (ör. öğretmen, bakım elemanı vb.) ile görüş alışverişinde bulunabilirsiniz. Bu görüş alışverişinde;

- ✓ Çocuğunuzun rutinindeki eksikliklerin belirlenmesi,
- ✓ Var olan rutinlerin düzenlenerek iyileştirilmesi,
- ✓ Gereksinim duyulan rutinlerin eklenmesi,
- ✓ Farklı ortam ya da kişileri içeren rutinler varsa paydaşlar arasında iletişim kurulması gibi kararlar alabilirsiniz.

Şekil 2.2 Rutinlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin Örnek Tablo

Zaman	Rutin Öğeleri			
Sabah	Çocuğum kaçta kalktı?	Uyandığında (aç, mutlu, gergin vb.) nasıldı?	Kalktıktan sonra sırasıyla neler yaptı?	Öğleye kadar yalnız zaman (oyun oynayarak ya da TV vb. izleyerek) geçirdi mi?
	Öğle yemeğini kaçta yedi?	Öğle yemeğini severek yedi mi? Sevmediği yemekler nelerdir?	Kendi mi yedi, birlikte mi yediniz?	Öğleden sonra sırasıyla neler yaptı?
Akşam	Akşam yemeğini kaçta yedi?	Akşam yemeğini severek yedi mi? Sevmediği yemekler nelerdir?	Kendi mi yedi, birlikte mi yediniz?	Yemekten sonra sırasıyla neler yaptı?
	Uyku öncesi neler (pijama giyme, duş, dış fırçalama, hikâye okuma vb.) yaptınız?	Uykusu düzenli midir yoksa sık sık bölünür mü?	Yatma vaktinde mutlu mudur?	Uyurken nelere (oyuncak, sessiz ortam, ninni vb.) gereksinim duyar?
Günüüzü Değerlendirin	Çocuğunuz sizce gün sonunda nasıl hissetti?	Siz gün sonunda nasıl hissettiniz?	Günüüzün nitelikli olduğunu düşünüyor musunuz?	Sizce günüüzü nitelikli hâle getirmek için nereden başlamalısınız?

Rutinlerin Nitelikli Hâle Getirilmesi

Çocuğunuzun rutinleri belirlenip amaçlar ortaya konduktan sonra sıra rutinlerin nitelikli hâle getirilmesindedir. Rutinlerin niteliğini arttırmak siz ailelerin gerçekleştireceği küçük düzenlemelerle mümkündür. Bu düzenlemeler aşağıda sıralanan biçimde gerçekleştirilebilir:

- ✓ Rutin süresini değiştirme
- ✓ Rutin sırasını değiştirme
- ✓ Rutinlere yeni etkinlikler ekleme
- ✓ Çocuğunuza yeni alışkanlıklar kazandırma
- ✓ Serbest zaman etkinlikleri planlama
- ✓ Etkinlik çizelgeleri kullanma
- ✓ Günlük yaşam içerisinde doğal etkinlikleri düzenleme

İzleyen başlıklarda sıralanan bu düzenlemelere ilişkin ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır.

Rutin Süresini Değiştirme

Rutinler olumlu ya da olumsuz anlam taşımaz. Ancak rutin içinde yer alan etkinliklere ayrılan zaman gereğinden fazla ya da az olabilir. Uyku her birey için doğal bir gereksinimdir. Ancak yetişkinlik dönemindeki bireyler için fazla uyku ya da çok az uyku yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle çocuğunuzun yaşını ve özelliklerini göz önünde bulundurarak onun rutinlerine harcadığı süreyi değerlendirin. Bunun için aşağıdaki adımları uygulayabilirsiniz:

- ✓ Çocuğunuzun yaş dönemi için bir normal belirleyin (ör. 5 yaşındaki bir çocuk için günde 10 saat uyku ve günde 3 saat oyun normaldir.).
- ✓ Çocuğunuzun gün içerisindeki rutinlerini ve bu rutinlere harcadığı zamanı belirleyin.
- ✓ Normal süre ile çocuğunuzun harcadığı süreyi karşılaştırın.
- ✓ Her rutin için bir hedef belirleyin (ör. "Çocuğumla 20 dakika oyun oynuyoruz. Başlangıç için 1 saat oyun oynamayı hedefliyoruz.>").
- ✓ Değişimi gözleyin (Aldığınız kararların sonuçlarını değerlendirin.).

Rutin Sırasını Değiştirme

Günlük yaşamın doğal akışı içerisinde her birimiz etkinlikleri kendi özelliklerimize göre belirleriz. Kimimiz işten eve geldikten sonra bir süre dinlenmeyi sonrasında yemek yeme, çalışma gibi işlerimizi yapmayı tercih ederken kimimiz hemen yemek yemeyi isteyebiliriz. Bu durum çocuğunuz için de geçerlidir.

Çocuğunuzun günlük rutininde yer alan kimi etkinlikler doğru zamanda gerçekleştirilmiyor

olabilir. Örneğin çocuğunuzla oyun oynamak için belirlediğiniz sürede onun karnı aç olabilir ya da kendisini yorgun hissedebilir. Böyle bir durumda çocuğunuzla nitelikli bir oyun zamanı geçirmeniz mümkün değildir. Bu nedenle günlük rutinlerin sırası önemlidir. Rutinlerin sırasına karar verirken aşağıdaki soruları kendinize sorarak karar alabilirsiniz.

- ✓ Çocuğum bu etkinlik için istekli mi?
- ✓ Çocuğumun bu etkinlik için enerjisi yeterli mi?
- ✓ Bu etkinlik çocuğumun eğitim, uyku gibi zorunlu etkinliklerini nasıl etkiliyor?
- ✓ Evde olduğum zamanlarda çocuğumla nitelikli zaman geçirebiliyor muyum?
- ✓ Çocuğumun rutinleri benim rutinime uygun mu?

Rutinlere Yeni Etkinlikler Ekleme

Günlük rutinler nitelikli ve bir amaca yönelik gerçekleştirildiğinde çocuğunuzun gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Uyku, beslenme, banyo yapma gibi etkinlikler yaşamın doğal akışı içerisinde yer almaktadır. Rutinlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi başlığında paylaşılan süreçte çocuğunuz için öncelikli amaçlara karar verme aşamasını tamamladıysanız onun rutinlerine yeni etkinlikler eklemeniz oldukça kolaydır.

Aşağıda Tablo 2.3'te farklı becerilere yönelik etkinlik örnekleri bulunmaktadır. Sizler de kendi kültürünüze ve olanaklarınıza göre bu örnekleri çeşitlendirebilirsiniz:

Tablo 2.3 Hedef Becerilere Yönelik Etkinlik Örnekleri

Hedef Beceri	Örnek Etkinlik
Tüketici Becerileri	Çocuğunuza evdeki belli bir gıdayı kontrol etme sorumluluğunu yükleyin. Örneğin çocuğunuza dolaptaki yumurta sayısı azaldığında size hatırlatma görevini verin.
Müzik ve Oyun Becerileri	Çocuğunuzla her hafta günün belli bir saatinde saklambaç, körebe gibi farklı oyunları oynayın.
Günlük Yaşam Becerileri	Her sabah çocuğunuzla yatak toplama becerisi çalışın. Bunun için gerekirse onu normal uyanıldığı zamandan biraz daha erken kaldırın. Yemek saatinde masayı kurma görevinde ona sorumluluklar verin.

Çocuğunuza Yeni Alışkanlıklar Kazandırma

Çocuğunuz gün geçtikçe yeni davranışlar öğrenebilir. Kimi zaman sizi gözleyerek taklit ederken kimi zaman okulda yeni beceriler kazanır. Sizler bu davranışlardan bazılarını çocuğunuzun günlük yaşamı içerisinde alışkanlık haline getirebilirsiniz. Böylece çocuğunuzun günlük rutinini zenginleştirmiş olacaksınız. Örneğin çocuğunuz ondan istediğinizde elini bağımsız olarak yıkıyor olabilir. Çocuğunuzun bu davranışı eve geldiğinde, yemekten önce ve sonra kendisine hatırlatılmasını gerek duymadan gerçekleştirmesi önemlidir. Bu kapsamda el yıkama davranışının çocuğunuzda “alışkanlık” haline getirilmesi gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki adımları izleyebilirsiniz:

- ✓ Çocuğunuzun gerçekleştirebildiği becerileri sıralayın.
 - o El yıkama, diş fırçalama, çorap giyme.
- ✓ Bu becerilerin gerçekleştirilmesi gereken günlük rutinleri sıralayın.
 - o Sabah kalktıktan hemen sonra, yemekten önce, eve geldikten sonra vb.
- ✓ Beceri ile rutini eşleştirerek bir amaç belirleyin.
 - o Çocuğum yemekten önce ve sonra ellerini yıkar.
- ✓ Çocuğunuza ipucu verin.
 - o Yemekten önce ve sonra “Hadi ellerimizi yıkayalım!” deyin.
- ✓ Çocuğunuzun davranışlardan sonra pekiştirin.
 - o “Aferin! Yemekten önce ve sonra ellerimizi yıkamalıyız.”
- ✓ İpucunu zamanla geri çekin.
 - o Beceriye tam söylemek yerine, “Yemekten önce ne yapıyorduk?” deyin.
 - o Evin farklı alanlarına alışkanlığı hatırlatıcı resimler ya da uyarılar koyun.
 - o Çocuğunuz için bir etkinlik çizelgesi hazırlayın (İzleyen bölümde detaylarına ulaşacaksınız.).
- ✓ Bu süreci farklı becerilere uygulayın.

Serbest Zaman Etkinliklerini Planlama

Serbest zaman sıklıkla sanılanın aksine “boş zaman” değildir. Serbest zamanlar; bir iş ya da sorumluluğumuzun olmadığı, ilgi ve isteklerimize göre şekillendirdiğimiz zamanlardır. Serbest zamanların nitelikli geçirilmesi çocuğunuzun psikolojik, fizyolojik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sunar.

Serbest zaman etkinlikleri bireyin yaşına, özelliklerine, ilgi ve isteklerine göre farklılık gös-

terebilir. Çocuğunuz için serbest zaman etkinliklerini planlarken önceliğiniz çocuğunuzun ilgileri olmalıdır. Boyama yapmak istemeyen çocuğunuza el kaslarının gelişmesi amacıyla boyama yaptırmanız onun etkinliğe katılım düzeyini olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla hem onun el kaslarını geliştirecek hem de ilgi duyduğu başka bir etkinliği planlamanız etkinlikten elde ettiğiniz verimi artıracaktır. Serbest zaman etkinliklerini planlarken göz önünde bulundurmanız gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır (5).

- ✓ **Çocuğunuzda serbest zaman farkındalığı oluşturun:** Çocuğunuz etkinliğe katılırken bunun rahatlamak için gerçekleştirilen, keyif alması gereken bir etkinlik olduğunun bilincinde olmalıdır. Bunun için;
 - o Gün içerisinde onun kendini rahat hissettiği bir zaman aralığını belirleyin.
 - o Ona yaşına uygun şekilde "şimdi oyun zamanı!", "serbest zaman vakti geldi!" vb. ifadelerle serbest zaman rutinini hatırlatın.
 - o Çocuğunuzun yaşı arttıkça ve siz burada sıraladığımız biçimde çalışmalar yaptığınızda çocuğunuzun serbest zaman farkındalığı gelişecektir.
- ✓ **Çocuğunuzun serbest zamana yönelik ilgi ve tutumlarını belirleyin:** Serbest zamanlar, gerçekleştirdiğimizde tatmin yaşadığımız etkinliklerden oluşmalıdır. Bu nedenle etkinlikleri belirlerken hangi etkinlikleri yapacağına çocuğunuzun kendisinin karar vermesi oldukça önemlidir. Bunun için;
 - o Serbest zamanında çocuğunuzun farklı etkinlikleri deneyimlemesini sağlayın.
 - o Etkinlikler sırasında onu gözleyin ya da etkinlik sonrasında ona "Maket yapmak nasıldı?", "Bu oyunu oynamayı sevdi mi?" gibi sorular sorun.
 - o Gözlemlerinize ya da çocuğunuzun yanıtlarına göre sonraki etkinliklere karar verin.
 - o Deneyimlediğiniz etkinlik sayısı arttıkça etkinlik seçimindeki sorumluluğu aşamalı olarak çocuğunuza devredin.
 - o Belli zaman aralıklarıyla çocuğunuzun yeni etkinliklerle etkileşim kurması onun gelişimi için oldukça önemlidir.
- ✓ **Serbest zaman etkinlikleri için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması:** Kimi durumlarda çocuğunuz ilgi duyduğu serbest zaman etkinliklerini gerçekleştirecek becerilere sahip olmayabilir. Bu durumda ilgili becerilerin belirlenip çocuğunuza kazandırılması gerekir.
 - o Çocuğunuzun ilgi duyduğu etkinliği siz gerçekleştirin.
 - o Gerekli becerileri sıralayın.
 - o Çocuğunuzun ilgili beceriyi gerçekleştirirken gözleyin.

- o Gerçekleştiremediği basamağı/basamakları not edin.
 - o Çocuğunuzun sorun yaşadığı basamaklarda ona ipucu sunun.
 - o Çocuğunuz beceriyi yaptığında davranışını pekiştirin.
 - o Zorlandığınız durumlarda öğretmeninize danışın.
- ✓ **Etkinlik kaynaklarının kullanılması:** Serbest zaman etkinlikleri belli ortamlarda ya da belli zamanlarda gerçekleştirilebilir. Çocuğunuzun bu etkinliklere bağımsız olarak katılması için etkinliği gerçekleştirmenin yanında etkinliğe ulaşma, ürün satın alma gibi farklı becerileri de yerine getirmesi gerekebilir.
- o Etkinliğe ulaşmak için gerekli becerileri belirleyin (ör. seyahat becerileri, güvenlik becerileri vb.).
 - o Etkinliğe katılmak için gerekli becerileri belirleyin (ör. etkinlik tarihini takip etmek için internet/sosyal medya kullanımı, alışveriş becerileri vb.).
 - o Çocuğunuzun gereksinim duyduğu becerilerin öğretimi için öğretmeninizle iş birliği yapın.
 - o Çocuğunuzun etkinliklere katılımı için sosyal destek ağlarından yardım talep edin (ör. akran desteği, kardeş desteği, kolaylaştırıcı kişi desteği vb.).

Etkinlik Çizelgeleri Kullanma

Çocuğunuz kimi becerileri yerine getirmek için ipuçlarına gereksinim duyabilir. Örneğin yüzünü yıkama becerisine sahipken sabah kalktığında yüzünü yıkamayı unutabilir. Benzer şekilde montunu giymek için gerekli becerilere sahip olmasına rağmen, dışarı çıkarken montunu giymek için kendisine hatırlatılmasına gereksinim duyabilir. Etkinlik çizelgeleri, yukarıda sıralanan durumlar gibi ipucu bağımlılığı kaynaklı durumlarda oldukça etkili bir yöntemdir (Birkan, 2008). Etkinlik çizelgeleri aşağıda sıralanan biçimlerde hazırlanabilir:

- ✓ Kitap şeklinde tasarlanabilir.
- ✓ Fotoğraflardan ya da sözcüklerden oluşabilir.
- ✓ Gün içinde gerçekleştirilen farklı rutinlere yönelik olabileceği gibi bütün bir güne yönelik de hazırlanabilir.

Etkinlik çizelgeleri yoluyla çocuğunuz ipucuna gereksinim duymadan günlük rutinlerini takip edebilir, farklı rutinler arasında tercih yapabilir, konuşamamasına rağmen kendisini ifade edebilir. Sürecin başında çocuğunuza etkinlik çizelgelerini kullanmayı öğretmeniz gerekmektedir. Çocuğunuz etkinlik çizelgesini almayı ve takip etmeyi öğrendikten sonra çizelgeyi farklı rutinelere yönelik uyarlayabilirsiniz. Etkinlik çizelgelerinin hazırlanması ve kullanımı için özel eğitim öğretmeninden destek alabilirsiniz. Aşağıda etkinlik çizelgesi kullanma öğretimi açıklanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun sevdiği oyuncakların fotoğrafını çekin.
- ✓ Fotoğrafları çıktı alın ve farklı dosya poşetlerine koyun (Boş bir defterin yapraklarına da yapıştırabilirsiniz.).
- ✓ Dosyayı çocuğunuzun oyuncak kutusunun üzerine koyun.
- ✓ Oyun zamanında önce dosyayı alın ve çocuğunuza "Hangi oyunu oynamak istersin? Bunu mu yoksa bunu mu?" şeklinde sorarken dosyanın yapraklarını çevirin.
- ✓ Çocuğunuzun gösterdiği oyuncacı kutudan alın ve oynamasına izin verin.
- ✓ Çocuğunuz dosyayı tek başına kullanana dek rehberlik edin.

Çocuğunuz etkinlik çizelgesini tek başına kullanmaya başladıktan sonra diğer serbest zaman etkinlikleri için de çizelgeler hazırlayın. Çocuğunuz çizelge kullanımında ustalaştıkça gün içi rutinleri konu alan farklı çizelgeler hazırlayabilirsiniz. Çizelgeler tek bir rutin için hazırlanabileceği gibi (ör. okula hazırlık) bütün bir gün için de hazırlanabilir. Bunun için örnek uygulama aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun hatırlatmaya gereksinim duyduğu rutinleri belirleyin.
- ✓ Bu rutinler için çizelge hazırlayın (ör. Sabah rutini için çocuğunuzun kalktıktan sonra gerçekleştirmesini istediğiniz davranışların ayrı ayrı resmini çekip farklı dosyalara poşetleyin/defter yapraklarına yapıştırın.).
- ✓ Çocuğunuza çizelgeyi kullanmasını hatırlatın.
- ✓ Çizelgeyi kullanan ve etkinlikleri gerçekleştiren çocuğunuzunuzu ödüllendirin.

Günlük Yaşam İçerisinde Doğal Etkinlikleri Düzenleme

Günlük yaşamın doğal akışı içerisinde birçok etkinlik gerçekleştirilir. Sabah kalkıp yüzümüzü yıkar, kahvaltımızı yaparız. Üzerimizi giyinip işe, okula gideriz. Akşam eve geldiğimizde elimizi yıkar, yemek yer, dinlenir ve yatarız. Yaşamın doğal akışı içerisindeki bu rutinlerin her biri çocuğunuz için öğretim fırsatı haline getirilebilir. Böylece günlük rutinlerin niteliğini artırarak çocuğunuzun gelişimine katkı sağlayabilirsiniz. Bunun için;

- ✓ Gereksinim duyulan gelişim alanını/becerileri belirleyin.
- ✓ Becerinin sergilendiği rutine karar verin.
- ✓ Rutinde düzenleme yapın.
- ✓ Sürekli tekrar edin.

Doğal öğretimde çevresel düzenleme stratejileri olarak isimlendirilen bu düzenlemeler aşağıda başlıklar hâlinde sıralanmıştır (2, 7, 8). Her bir düzenleme için evinizde ya da toplumsal ortamlarda hâlihazırda gerçekleşen etkinlikleri, rutinleri kullanabilirsiniz.

! DİKKAT

Aşağıda yer alan düzenlemeler rutinelere yeni şeyler ekleme ya da çocuğunuzun sevdiği nesnelerin bir süre ulaşılamamasını gerektirmektedir. Bir süreliğine çocuğunuz ağlayabilir, öfke nöbeti geçirebilir. Bu nedenle ilk uygulamalarda çocuğunuza ipucu vermekten çekinmeyin.

Unutmuş Gibi Yapma

Çocuğunuzun hemen her gün katıldığı, tanıdığı bir rutini oluşturan materyallerden birini ya da rutininin bir bölümünü eksik bırakarak duruma tepki vermesini bekleyebilirsiniz. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Yemek sırasında çocuğunuzun önüne çorba koyun ancak kaşık vermeyin.
- ✓ "Haydi, resim çizelim!" diyerek masaya oturun. Kâğıt verin ancak kalemi eksik bırakın.
- ✓ Önüne bardak koyun ancak bardağa su koymayın.
- ✓ Dışarı çıkmak için hazırlanın. Ancak ayakkabılarını giydirmeyin.

Çocuğunuz eksiklikleri fark ederse onu abartılı şekilde ödüllendirin (ör. "Harikasın!", "Bravo sana!", "İşte bu!" vb.). Fark etmezse siz "Ayakkabılarımızı giymeyi unuttuk!" diyerek eksikliği hatırlatın ve ertesi gün tekrar deneyin.

Duruma/Ortama Yenilik Katma

Çocuğunuz için rutin hâline gelen, her gün tekrarlanan oyun, etkinlik ya da durumlara tanıdık olmayan öğeler ekleyin. Bu yeni öğelerin çocuğunuzun ilgisini çekecek nitelikte olmasına özen gösterin. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun en sevdiği şarkıyla ilgili bir nesneyi ona gösterin. Nesneyi incelemesini, istemesini sağlayın.
- ✓ Her gün kullandığı çantasını dışında bilgisayar oyunundaki sevdiği karakteri olanla değiştirin. Karakter üzerine konuşun.

Ulaşılmaz Hâle Getirme

Çocuğunuzun bildiği, kullandığı ve ilgi duyduğu nesnelere kullanım zamanlarında onun görebileceği ancak ulaşamayacağı yerlere koyun. Bu sırada mutlaka çocuğunuzun yanında olun. Eksikliğini fark ettiği nesneyi istemesini sağlayın. İsterse ödüllendirin, istemezse model olun. Aşağıdaki örneği inceleyebilirsiniz:

- ✓ Oyun zamanında en sevdiği oyuncacı görebileceği ancak ulaşamayacağı bir yere koyun.
- ✓ Yerde oturan çocuğunuza "Oyuncak adamın nerde?" diye sorun ve oyuncak adamın bulunduğu yere bakın.
- ✓ Çocuğunuz oyuncacı görüp eliyle gösterirse "Oyuncak adamı veriyim mi?" deyin.
- ✓ "Ver!" derse oyuncak adamı ona verin ve sözel olarak ödüllendirin. Sözel iletişim kuramıyorsa eliyle "ver" işareti yapması da yeterlidir. Ancak oyuncacı verirken "ver" kelimesini tekrarlayın.

Beklentilerde Değişiklik Yaratma

Çocuğunuzun tanıdığı bir etkinlik ya da duruma, alakalı olmayan ya da yadırganacak durumlar ekleyerek onu iletişim kurmaya teşvik edebilirsiniz. Örneğin yemek saatinde masaya tabak yerine kitap koyabilir ve çocuğunuzun tepkisini takip edebilirsiniz. Çocuğunuz yanlış koyduğunuz nesneyi fark edip tepkide bulunursa "Aaa kitap mı koymuşum, hay Allah! Ne koymam lazım masaya?" diye sorabilirsiniz. Çocuğunuz yanlış koyduğunuz nesneyi fark etmezse "Aaa kitap mı koymuşum, hay Allah! Yemek yemek için neye ihtiyacımız var? Tabağa değil mi?" diyerek tabağı almasını sağlayabilirsiniz.

Parça Parça Verme

Kimi görevlerin ya da oyunların gerçekleştirilmesi için farklı parçalar gerekebilir. Çocuğunuzun gerçekleştirmeyi bildiği bu gibi etkinliklerde gerekli parçaları eksik bırakarak onun bu parçaları talep etmesini sağlayabilirsiniz. Örnek bir etkinlik aşağıda paylaşılmıştır:

- ✓ Bloklardan kule yapma etkinliğinde çocuğunuzla karşılıklı oturun.
- ✓ Çocuğunuzun önüne iki tane blok koyun ve birleştirmesini bekleyin.
- ✓ Yeni parçayı o istemeden vermeyin.
- ✓ Çocuğunuz parçayı istemezse parçayı ona gösterip "İster misin?", "Vereyim mi?" şeklinde onu teşvik edin.

Zor Görevler Oluşturup Yardım İsteme İçin Fırsat Oluşturma

Bu düzenleme için çocuğunuzun sevdiği ve ilgi duyduğu şeyleri zor görevlerle eşleştirin. Sevdiği nesne ya da etkinliğe ulaşması için yardım talep etmesini bekleyin. Aşağıda ilgili örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Sandalyede oturamayan çocuğunuzun sevdiği oyuncacı masanın üzerine koyun.
- ✓ Oyuncak kutusunu iple bağlayın ve açamayacağı şekilde düğümleyin.
- ✓ Sevdiği çikolata ya da içeceği ambalajını açmadan verin ve yardım istemesini bekleyin.

Erteleme ya da Kesintiye Uğratma

Çocuğunuzun sevdiği bir etkinliği aniden sonlandırın. Şaşırın çocuğunuzun etkinliğin devamı için talepte bulunmasını bekleyin. Aşağıda bu düzenlemeye ilişkin çeşitli örnekler sıralanmıştır:

- ✓ Çizgi film izleyen çocuğunuzun televizyonunu kapatın.
- ✓ Çocuğunuz sevdiği bir müziği dinlerken ilgili ekipmanı kapatın ya da sesi duyulamayacak düzeyde kısın.
- ✓ Oyuncacıyla oynayan çocuğunuzdan kısa süreliğine oyuncacı alın.

Neler Öğrendik?

Bu bölümde sizlere günlük rutinlerinizi düzenleme yoluyla çocuğunuzun gelişimini desteklemeye yönelik bilgiler paylaşılmıştır. Rutinler yaşamın doğal akışı içerisinde tekrarlayan şekilde gerçekleştirdiğimiz etkinliklerdir. Günlük yaşam içerisinde rutinlerin nasıl şekillendirildiği çocuğunuzun gelişimini yakından ilgilendirmektedir.

- ✓ Çocuğunuzun gelişimini desteklemek amacıyla gerçekleştirebileceğiniz ilk uygulama rutinlerinizi belirlemek ve değerlendirmektir. Bu kapsamda;
 - o Gün içinde ya da bir hafta içerisinde gerçekleştirdiğiniz etkinlikleri not edin.
 - o Çocuğunuzla etkileşim kuran diğer paydaşlarla görüşün.
 - o Çocuğunuz için amaçlar belirleyin.
 - o Rutinler için karar alın.
- ✓ Değerlendirme sonrasında rutinlerinizi nitelikli hâle getirmek için aşağıda sıralanan uygulamaları gerçekleştirebilirsiniz:
 - o Rutin süresini değiştirme
 - o Rutin sırasını değiştirme

- o Rutinlere yeni etkinlikler ekleme
- o Alışkanlıklar kazandırma
- o Serbest zaman etkinlikleri planlama
- o Etkinlik çizelgeleri kullanma
- o Günlük yaşam içerisinde doğal etkinlikleri düzenleme

Yararlanılan Kaynaklar

1. McWilliam, R. A. (2010). *Routines-based early intervention: Supporting young children and their families*. London: Paul H. Brookes Publishing CO.
2. Pretti-Frontczak, K., & Bricker, D. (2004). *An activity-based approach to early intervention*. London: Paul Brooks Pub.
3. McWilliam, R. A., & Casey, A. M. (2008). *Engagement of every child in the preschool classroom*. London: Paul Brooks Pub.
4. Aksoy, A. B., & Çiftçi, H. D. (2008). *Erken çocukluk döneminde gelişimi destekleyen oyunlar*. Ankara: Pegem Akademi.
5. Artar, T. M., & Ergenekon, Y. (2020). *Gelişimsel yetersizliği olan yetişkinler için ihmal edilen bir zaman dilimi: Serbest zaman*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21(1), 171-192. doi:10.21565/ozelegitimdergisi.559802
6. Birkan, B. (2013). *Etkinlik çizelgeleri: Otizmli çocuklara bağımsızlık, sosyal etkileşim ve seçim yapmayı kazandırma*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(01), 61-76.
7. Aldemir Fırat, Ö., & Ergenekon, Y. (2018). *Uygulamacılar için özel eğitimde farklı bir bakış açısı: Gömülü öğretim*. Özel Eğitim Dergisi, 19(2), 379-401.
8. Özen, A., & Ergenekon, Y. (2011). *Özel eğitimde etkinlik temelli öğretim uygulamaları [Activity-based intervention practices in special education]*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(1), 351-362.

BÖLÜM 3

Dr. Öğr. Üyesi Esra ORUM ÇATTIK

**BAĞIMSIZ YAŞAM
BECERİLERİNİN
DESTEKLENMESİ**

Genel Amaç

Bu bölümün sonunda aileler otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların bağımsız yaşam becerilerini nasıl destekleyeceklerini öğreneceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocukları için neden önemli olduğunu açıklar.
- Bağımsız yaşam becerilerinin nasıl desteklenebileceğini ve bu beceriler desteklenirken ne tür uyarlamalar yapılabileceğini açıklar.

İçerik

1. Giriş
2. Bağımsız Yaşam Becerileri
3. Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi
4. Günlük Yaşam Becerileri
5. Öz Belirleme Becerileri
6. Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme
7. Neler Öğrendik?
8. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın üçüncü bölümü “Bağımsız Yaşam Becerilerini Destekleme” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm giriş başlığıyla başlamış, bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu ve bağımsız yaşam becerilerinin neden önemli olduğunu açıklayan bölümlerle devam etmektedir. Ardından bağımsız yaşam becerilerini destekleme başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Sevgili Aileler,

Bu bölümde sizlere OSB olan çocuğunuz için bağımsız yaşam becerilerinin neden önemli olduğu, çocuğunuzun sergileyebileceği bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğu ve çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgiler sunulmuştur.

OSB Olan Çocuklar İçin Bağımsız Yaşam Becerilerinin Önemi

Bağımsız yaşam becerileri, en genel tanımıyla çocuğunuzun bir başkasına ihtiyaç duymadan yaşamını sürdürebilmesi için yerine getirmesi gereken becerilerdir (1). OSB olan çocuklar yetersizlikten etkilenme düzeylerine göre hem çocukluk hem de yetişkinliğe geçiş dönemlerinde sosyal ve toplumsal ortamlarda bağımsız yaşam becerilerini sergilemede tipik gelişen akranlarına kıyasla önemli sınırlılıklar yaşamaktadırlar (2, 3, 4). Tipik gelişen çocuklar bağımsız yaşam için gerekli olan pek çok farklı alandaki bilgi ve becerileri, çoğunlukla hâlihazırdaki eğitim olanaklarını kullanarak ya da yalnızca çevrelerindeki yetişkinleri ve akranlarını gözleyerek öğrenebilirken OSB olan çocukların bağımsız yaşam becerilerini öğrenebilmeleri sistematik öğretim süreçleriyle mümkün olmaktadır (5, 6, 7, 8).

OSB olan çocuklar da tüm çocuklar gibi yetişkin olduklarında toplumda eşit ve aktif biçimde bağımsız yaşama katılma hakkına sahiptirler. OSB olan çocuklara erken yaşlardan itibaren verilen eğitim hizmetlerinin temel amacı da onların ileriki yıllarda bağımsız birer yetişkin olmaları içindir (2). Bu nedenle her birey için son derece önemli olan bağımsızlık kavramı, bağımsız yaşam becerilerinin önemini de beraberinde getirmiştir (9). Bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocuğunuza bağımsız yaşama geçmeden önce ve erken dönemlerden itibaren kazandırılması, onların hem kaynaştırma uygulamalarından en üst düzeyde yarar sağlamalarına hem de ileriki yaşamlarında başkalarına bağımlı olmadan gereksinimlerini karşılayabilmelerine olanak sağlar (10, 11).

Görsel 3.1 Betimleme: Bir çocuğun bir gün boyunca gerçekleştirdiği rutinleri dairesel şekilde gösteren resim

Görsel 3.2 Betimleme: Ayakta kendinden emin bir şekilde mutlu bir ifadeyle duran çocuk

Bağımsız Yaşam Becerileri

Bağımsız yaşam becerileri, bireyin bir başkasının desteğine gereksinim duymadan yaşamını sürdürebilmesi için gerçekleştirmesi gereken becerilerdir (5). OSB olan bireyler yaşamlarının tüm dönemlerinde toplumsal ortamlarda bağımsız yaşam becerilerini gerçekleştirmede tipik gelişim gösteren akranlarına göre önemli derecede sınırlılıklar yaşamaktadırlar. Tipik gelişim gösteren bireyler bağımsız yaşam becerilerini sahip oldukları eğitim olanakları sayesinde ya da çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek daha kolay bir şekilde öğrenebilmektedirler. OSB olan bireyler ise bu becerileri kazanabilmek için erken gelişim dönemlerinden itibaren sistematik ve yoğun bir öğretim sürecine ihtiyaç duyarlar (7).

Bağımsız yaşam becerileri farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bazı kaynaklar bağımsız yaşam becerilerini öz bakım becerileri, ev içi beceriler ve işlevsel akademik beceriler olarak sınıflandırırken (12, 13) bazı sınıflandırmalarda iletişim becerileri, günlük yaşam becerileri ve toplumsal uyum becerileri başlığı altındaki becerilerin bağımsız yaşam becerileri (13, 14) olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde çocuğunuzun bulunduğu yaş grubunda kendisinden beklenen bazı bağımsız yaşam becerilerinden söz edilmektedir. Bu beceriler günlük yaşam ve öz belirleme becerileri ve bunların alt becerilerinden oluşmaktadır. Bu beceriler Şekil 3.3'te yer almaktadır.

Şekil 3.3 Bağımsız Yaşam Becerileri

Yukarıda yer alan beceriler yetişkinlik dönemiyle ilişkilendirilse de bu becerilere ilişkin ön koşul beceriler erken çocukluk döneminden itibaren kazandırılmaya başlanmalıdır. Örneğin çocuğunuz kişisel bütçe yönetme becerilerinin hepsini hemen öğrenemeyebilir. Ancak

alışveriş sırasında para üstünü alma, ürünleri poşetlere koyma, fişi kontrol etme gibi basamaklarda ona model olmanız zamanla becerinin tamamını gerçekleştirmesini sağlayabilir. Benzer şekilde ulaşım sırasında toplu taşıma araçlarına binerken sıraya girme, kartı makineye okutma, ineceği durağı söyleme gibi becerileri çalışarak onu destekleyebilirsiniz. Bu beceriler yukarıda sözü edilen becerilerin alt basamaklarıdır. Çocuğunuz zamanla gerçekleştirdiği basamakların arttırılması ve doğru gerçekleştirdiği basamakların pekiştirilmesi yoluyla becerinin bütünü kazanabilir.

! DİKKAT

Bağımsız yaşam becerileri erken çocukluk döneminden itibaren kazandırılmaya başlanmalıdır.

! DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini desteklemek için başka neler yapabilirsiniz? Lütfen düşünün.

Bağımsız yaşam becerileri hem birbirlerini destekleyen hem de birçok alandaki becerilerin öğretimi için ön koşul özelliği olan becerilerdir. Ulaşım, alışveriş, yemek yapma gibi becerilerin öğretimi çocuğunuzun yetişkinlik döneminde kendi başına yaşayabilmesi, kendi bütçesini yönetebilmesi, kendi işine bağımsız bir şekilde gidip gelebilmesi, serbest zamanlarını uygun biçimde geçirmesi için son derece önemlidir. Benzer şekilde ulaşım, alışveriş, fatura ödeme gibi bağımsız yaşam becerilerini sergilemek için parayı yönetme becerisine sahip olmak gerekmektedir. İzleyen başlıklarda çocuğunuzun bu yaş grubunda kazanabileceği ve sergileyebileceği bağımsız yaşam becerileri açıklanmıştır.

! DİKKAT

Bağımsız yaşam becerileri hem birbirlerini destekleyen hem de birçok alandaki becerilerin öğretimi için ön koşul özelliği olan becerilerdir.

Günlük Yaşam Becerileri

Çocuğunuzdan II. kademedeki sergilemesi beklenen günlük yaşam becerileri arasında kişisel bütçe yönetimi, kişisel gereksinimleri karşılama, ev içi beceriler, toplum kaynaklarını kullanma ve serbest zaman etkinlikleri yer almaktadır (7). Aşağıda bu beceriler sırasıyla kısaca açıklanmıştır.

Kişisel Bütçe Yönetme Becerileri

Kişisel bütçe yönetme becerileri çocuğunuzun var olan bütçesini kalemlere (ör. yemek parası, yol harcamaları vb.) uygun bir biçimde paylaşabilmesi, para hesabı yapabilmesi, parasını hesaplı/idareli kullanabilmesi ve harcamalarını planlayabilmesi gibi alt becerileri kapsamaktadır. Kişisel bütçe yönetme becerisi bir yetişkinlik becerisi gibi görülse de çocuğunuzun erken dönemde öğrenmesi gereken beceriler arasında yer alır (3, 4). Örneğin verilen günlük harçlığını hem öğle yemeği hem de eve dönüş için uygun biçimde pay etmesi; serbest zaman geçirmesi için verilen parayla hem etkinlik için hem de yol masrafları için nasıl ödeme yapacağını planlaması çocuğunuzun ileride bir işe yerleştiğinde kazandığı parayla giderlerini hesaplayabilmesini, gerektiğinde tasarruf ederek para biriktirebilmesini kolaylaştıracaktır.

Erken yaşlarda para yönetimini öğrenmek çocuğunuzun ileride bu beceriyi zorlanmadan gerçekleştirmesini sağlar. Para yönetimi önemli bağımsız yaşam becerileri arasında yer alır. Yaşam kalitesinin en önemli göstergelerden birisi kişinin bağımsız olarak kendi parasını kazanabilmesi ve başkasına bağımlı olmadan parasını uygun biçimde yönetebilmesidir. Bu nedenle sizler de çocuğunuzun kişisel bütçe yönetimini öğrenebilmesi ve bu beceriyi sergilemesi için onu günlük yaşamda para kullanılan ortamlarda destekleyebilir, ona para yönetimiyle ilgili çeşitli görevler verebilirsiniz.

Görsel 3.4 Betimleme: Üzerinde içinde para olan cam bir kavanoz ile gözlük bulunan bir masa ve bir elini başına yaslamış diğer eli ile yazı yazan bir kız çocuğu

ÖRNEK

Çocuğunuza kişisel bütçe yönetimi için harçlığını haftalık olarak günlere bölebilmesi, yol ve yemek giderlerine harçlığından ne kadar ayırması gerektiğini belirleyebilmesi, istediği bir şeyi alması için para biriktirebilmesi, kendi telefon faturasını ödeyebilmesi gibi çeşitli görevler verebilirsiniz.

! DİKKAT

Erken yaşlarda para yönetimini öğrenmek çocuğunuzun ileride bu beceriyi zorlanmadan gerçekleştirmesini sağlar.

DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun kişisel bütçe yönetimi becerilerini desteklemek için başka ne tür etkinlikler yapabilirsiniz. Lütfen düşünün.

Kişisel Gereksinimlerini Karşılama Becerileri

Kişisel gereksinimleri karşılama; yemek yeme becerileri, kişisel temizlik ve bakımı bağımsız olarak gerçekleştirme, giyinme-soyunma, kıyafetlerin temizliğini ve bakımını yapma, kişisel bakımını yapma becerilerinden oluşmaktadır (3, 4). Çocuğunuzun başkalarına bağımlı olmadan kişisel gereksinimlerini karşılayabilmesi oldukça önemli becerilerdir. Bu beceriler sayesinde çocuğunuz okulda ya da diğer toplumsal ortamlarda kendi kendine yetebilir ve yanında bir başkası olmadan gereksinimlerini karşılayabilir.

DİKKAT

Kişisel gereksinimlerini karşılama becerileri çocuğunuzun başkalarına bağımlı olmadan kişisel gereksinimlerini karşılayabilmesini sağlar.

Özellikle yetişkinliğe geçiş döneminde çocuğunuzun bu becerileri sergileyebilmesi, onun farklı sosyal ortamlara katılabilmesini, sosyal ilişkilerini geliştirebilmesini ve akranları tarafından sosyal kabul görmesini sağlayacaktır. Kişisel gereksinimleri karşılama becerileri diğer bağımsız yaşam becerileri için de ön koşul olma özelliği taşır. Örneğin kişisel bakım becerilerini sergileyebilen bir çocuk okulda pek çok etkinliğe bağımsız olarak katılabilir. Akranlarıyla daha fazla zaman geçirebilir. Bu becerilerdeki yeterlilikleri onun akranlarıyla arasındaki gelişimsel farkı azaltmasına ve kendisini bu özelliklerdeki performansı açısından yeterli görmesini sağlar. Bu sayede öz güveni artar.

Görsel 3.5 Betimleme: Elinde tırnak makasıyla tırnağını kesen erkek

Tipik gelişen akranları bu becerileri çoğunlukla bilişsel gelişimleri ve bedensel olgunluklarına bağlı olarak çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek sergileyebilirler. Buna karşın OSB olan çocuğunuzun bu becerileri kazanabilmesi için sistematik olarak beceri öğretimi yapmak gerekebilir. Sizler de çocuğunuzla birlikte bu öğretim sürecini destekleyecek etkinlikleri destekleyebilirsiniz.

ÖRNEK

Çocuğunuzla kişisel bakımının ne olduğunu konuşmak, kişisel bakımın hangi zaman dilimlerinde yapılması gerektiği gibi bilgileri konuşmak, kişisel bakım becerilerinin gerçekleştirilmesi sırasında ona destek olmak ve bu becerileri günlük, haftalık olarak planlamak, gerekli durumlarda bir çizelge hazırlamak onun kişisel bakımını planlayabilmesine ve kişisel gereksinimlerini karşılayabilmesine destek olur.

Ev İçi Becerileri

Ev içi becerileri ev aletlerini kullanmayı (ör. çamaşır makinesi, ocak, fırın, süpürge vb.), bunları kullanarak ev içi becerileri gerçekleştirmeyi (ör. temizlik yapma, yemek yapma, yatağını toplama vb.), bu beceriler sırasında gerekli malzemeleri temin etmeyi (ör. eksik malzemeleri belirleme, bunları alma vb.) ve hazırlamayı (ör. yiyecekleri hazırlama, temizlik malzemelerini hazırlama vb.) içeren becerilerdir (7). Ev içi beceriler çocuğunuzun bir yetişkin olduğunda kendi başına yaşayabilmesine, yaşadığı ortamı başkalarıyla paylaşıyorsa sorumluluklarını yerine getirebilmesine, yaşamını organize edebilmesine katkı sağlayan becerilerdir (3, 4).

Görsel 3.6 Betimleme: Çamaşır makinesine çamaşır yerleştiren çocuk

OSB olan çocuklar ev içi becerileri gerçekleştirmede çeşitli sınırlılıklar yaşarlar. Bu durumun temel nedenlerinden birisi de ebeveynlerinin ya da çevredeki kişilerin onları bu becerileri bağımsız olarak gerçekleştirebileceklerine inanmamalarından kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalar OSB olan çocuklar kendilerine öğretildiğinde bu becerileri tipik gelişen akranları kadar iyi gerçekleştirebildiklerini göstermektedir. Ev içi beceriler günlük yaşamda en çok gerçekleştirilen becerilerdir. Bu nedenle bu beceriler çocuğunuzunuzu en çok destekleyeceğiniz ve genellenmesi kolay beceriler arasında yer alır.

! DİKKAT

OSB olan çocuklar ev içi becerileri gerçekleştirmede yaşadıkları sınırlılıkların bir nedeni de ebeveynlerinin ya da çevredeki kişilerin onları bu becerileri bağımsız olarak gerçekleştirebileceklerine inanmamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu beceriler günlük yaşamda ev ortamında sıklıkla tekrarlanabilir. Çocuğunuzun bu becerileri gerçekleştirebilmesi için kısa yollar kullanmak, çevresel düzenlemeler yapmak, becerileri yapabilmesi konusunda onu teşvik etmek, ona model olmak onun bu becerileri öğrenmesini ve sergilemesini kolaylaştıracaktır.

ÖRNEK

Evde temizlik gününde odasını toplama görevini çocuğunuza verebilir, odasının temizliğini yapması için gerekenleri küçük görevler hâlinde listeleyebilir ve temizlik tamamlandığında listede yapılan ya da yapılmayan basamakları kontrol edebilirsiniz. Benzer şekilde giysi bakımı ve temizliği için kirli kıyafetlerini kirli sepetine koyması, kıyafetlerini renklerine göre ayırması, kendi kıyafetlerini makinede yıkaması, asması, kurduğunda katlayarak toplaması, ütülmesi ve dolabına yerleştirmesi onun bu becerilerde zamanla ustalaşmasını sağlayabilir.

! DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun ev içi becerilerini desteklemek için başka neler yapabilirsiniz? Lütfen düşünün!

Toplum Kaynaklarını Kullanma Becerileri

OSB olan çocuğunuz tüm akranları gibi toplumsal yaşamda eşit ve aktif olarak var olma hakkına sahiptir. Toplumda aktif olarak var olma hakkı onlar için toplum kaynaklarını kullanma becerilerinin önemini göstermektedir. OSB olan çocukların toplumsal yaşama geçişlerinde akranlarıyla aynı fırsatlara sahip olmaması ve yetersizlik durumunun getirileri onların toplumsal yaşama katılımlarına zaman zaman engel olabilmektedir (9). Buna karşın toplumsal yaşama katılım bireyin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle toplum kaynaklarını kullanma becerilerinin öğretilmesi ve desteklenmesi OSB olan çocuğunuz için oldukça önemlidir. Tipik gelişim gösteren çocuklar toplum kaynaklarını kullanma becerilerini doğal yaşantılarla kolaylıkla öğrenebilmektedirler. Ancak OSB olan çocukların bu becerilerle ilgili desteklenmeye gereksinimleri vardır (10).

DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun toplumsal ortamlarda hangi toplum kaynaklarını kullanma becerilerini sergilediğini düşününüz.

Toplum kaynaklarını kullanma becerileri ulaşım becerileri, banka kullanma (ör. fatura ödeme, para yatırma, para çekme vb.) becerileri, alışveriş yapma becerileri (ör. alışveriş listesi hazırlama, alışveriş rutinin basamaklarını yerine getirme, uygun fiyatlı ürünü alma, ürünlerin son tüketim tarihlerini kontrol etme, para üstü alma, fişi kontrol etme vb.), restoranda yemek yeme (ör. menüden yiyeceği/içeceği ürünü seçme, adisyonu ve fişi kontrol etme, self-servis restoranlarda sıraya girme vb.), hastaneye gitme (ör. randevu alma, hastane kurallarına uygun davranma, muayene sonrası ilaçlarını alma vb.) ve serbest zamanını işlevsel şekilde değerlendirme (ör. serbest zamanlarını ve bu zamanlarda neler yapacağını belirleme, etkinliklere başkaları da katılacaksa onlara haber verme, etkinlik dışarıda gerçekleştiriliyorsa hangi ulaşım türünü kullanacağına karar verme ve serbest zamanlarda yapmayı planladığı etkinlikler hakkında bilgi sahibi olma vb.) gibi beceriler ve bu becerilerin alt becerilerinden oluşmaktadır (6, 13). Çocuğunuzun toplum kaynaklarını kullanma becerilerini desteklemek için günlük yaşamda karşılaşılan pek çok fırsattan yararlanabilirsiniz.

Görsel 3.7 Betimleme: ATM'ye kart takmakta olan bir çocuk

ÖRNEK

Alışveriş sırasında listedeki belirli ürünleri (ör. temizlik malzemeleri) alma görevini çocuğunuza verebilir, daha sonra bu ürünlerin eksiksiz alınıp alınmadığını kontrol edebilirsiniz. Zamanla ürün türünü arttırarak çeşitlendirebilirsiniz.

Benzer şekilde dışarıda yemek yediğinizde hesabı ödeme görevini çocuğunuza verebilir, gerçekleştiremediği basamaklarda ipuçları sunarak yapmasını sağlayabilirsiniz. Farklı restoran türlerine giderek bu ortamlardaki rutinleri kazanmasına destek olabilirsiniz.

Serbest Zaman Etkinlikleri

Serbest zaman etkinlikleri, en basit tanımıyla bireyin sorumluluklarını yerine getirdiği zorunlu eylemlerin dışında kalan zamanlarda bireysel istekleri doğrultusunda, gerçekleştirmekten keyif aldığı etkinliklerdir. Hobilerini gerçekleştirmek (ör. müzik dinlemek, sinemaya gitmek, spor yapmak, bilgisayar oyunu oynamak, el işi yapmak vb.), akranlarıyla evde ya da farklı ortamlarda zaman geçirmek (ör. bir kafede limonata içmek, arkadaşlarıyla parkta buluşup sohbet etmek, doğa yürüyüşüne gitmek vb.) serbest zaman etkinliklerine örnek olarak verilebilir (3, 4, 6). Serbest zaman etkinlikleri çocuğunuzun serbest zamanlarını ve bu zamanlarda neler yapacağını belirlemesi, etkinliklere başkaları da katılacaksa onlara haber vermesi, uygun olup olmadıklarını öğrenmesi, etkinlik dışarıda gerçekleştiriliyorsa hangi ulaşım türünü kullanacağına karar vermesi ve serbest zamanlarda yapmayı planladığı etkinlikler hakkında bilgi sahibi olması gibi alt becerilerden oluşur.

Tüm bireyler sorumluluklarını yerine getirdikleri zorunlu durumlar dışında kalan zamanlarda kendilerini iyi hissedebilecekleri etkinlikler yapmak isterler. OSB olan çocuğunuzun serbest zamanlarında keyif alacağı etkinlikleri planlayabilmesi, akranlarıyla bir arada olması, onun yetersizliğin getirileriyle daha kolay baş edebilmesini, kendisini rahat hissederek duygularını kolay ifade etmesini ve güçlü yanlarını geliştirebilmesini sağlar. Çocuğunuzun serbest zamanlarını nasıl geçirebileceği konusunda desteklemeniz onun bu becerileri sergilemesini kolaylaştırabilir.

Görsel 3.8 Betimleme: Keman çalan kız çocuğu

ÖRNEK

Çocuğunuza serbest zamanın ne olduğu, serbest zaman dilimlerinin ne zaman olduğu, serbest zamanlarda neler yapılabileceği ve neler yapmaktan hoşlandığına ilişkin sorular yönelterek onun serbest zamanlarında ne yapacağına karar vermesine destek olabilirsiniz.

Öz Belirleme Becerileri

Öz belirleme becerileri, çocuğunuzun kararlarını başkalarından bağımsız olarak verebilmesi, verdiği kararları uygulayabilmesi ve kararlarının sonucunu kabul etmesi anlamına gelen be-

cerilerdir. Öz belirleme becerileri çocuğunuzun bir eylemi gerçekleştirirken kendi iradesini kullanması anlamına gelmektedir (13). Öz belirleme becerileri kendi özelliklerinin farkında olma, seçim yapma, karar verme, hedef belirleme ve hedefe ulaşma, problem çözme, kendini savunma ve kendini pekiştirme gibi alt becerilerden oluşur. OSB olan gençler hedef belirleme, problem çözme, kendini değerlendirme gibi öz belirleme becerilerini uzun süren eğitimler, öğretimler ve çeşitli uyarlamalarla desteklendiklerinde öğrenebilir, günlük yaşamlarında sergileyebilirler (7, 13). Bu becerileri sergilemeleri onların günlük yaşamlarında gerçekleştirdikleri başka becerileri de daha çok sergilemelerini sağlar.

Her birey bağımsız yaşam becerilerini gerçekleştirirken öz belirleme becerilerini sergilemeye gereksinim duyar. Örneğin alışveriş sırasında bulamadığı bir ürünün yerine muadil bir ürün almaya karar vermek öz belirleme becerileri arasında yer alan problem çözme becerisinin kullanımınıdır. Benzer şekilde serbest zamanlarında yüzmek isteyen ve bu etkinliği yaşadığı çevrede nerede, nasıl gerçekleştireceğini bilmeyen bir kişinin buna ilişkin internetten bilgi toplaması bir hedef belirleme ve bu hedef için çalışma becerisidir. Çocuğun ödevini tamamladığında kendisine televizyon izleme ödülü vermesi yine öz belirleme becerilerinden birisi olan kendini pekiştirme becerisinin kullanımına örnektir.

! DİKKAT

Öz belirleme becerileri çocuğunuzun bir eylemi gerçekleştirirken kendi iradesini kullanmasına katkı sağlayan becerilerdir.

Öz belirleme becerileri çocuğunuzun bir birey olduğunu ve yetersizliklerine rağmen birçok şeyi yapabildiklerine olan inançlarını arttıran psikoloji temelli becerilerdir. Çocuğunuz öz belirleme becerilerini gerçekleştirdiğinde kendi ilgi ve tercihlerini daha kolay belirleyebilir, hedeflerini başkalarıyla paylaşabilir ve hedeflerine ulaşmak için çaba harcar. Bu durum onun bir şeyleri tek başına başardığı için psikolojik olarak da dengeli bir insan olmasını sağlar. Öz belirleme becerileri diğer zincirleme davranışlar (ör. diş fırçalama, yatak toplama, salata yapma vb.) gibi tek başına öğrenilmesi çok kolay olmayan, ancak sosyal beceri, akademi beceri, mesleki beceri gibi başka beceriler üzerinden öğretildiğinde anlamlı hâle gelen becerilerdir.

Görsel 3.9 Betimleme: Elini başına koymuş düşünceli duran erkek çocuğu ve başının etrafında büyüklü küçüklü soru işaretleri

Örneğin seçim yapma becerisini tek başına öğretmek zor olabilecekken günlük yaşamda alışveriş sırasında alınan ürünler arasından seçim yapma, ulaşım becerilerinde hangi ulaşım aracına bineceğini seçmek üzerinden çalışmak daha kolay olacaktır. Aşağıda çocuğunuzun bu yaş grubunda sergileyebileceği öz belirleme becerilerinin bazıları açıklanmıştır.

DÜŞÜNÜN

Çocuğunuz günlük yaşamında hangi öz belirleme becerilerini gerçekleştirebiliyor? Lütfen düşünün!

Kendinin Farkında Olma

Kendinin farkında olma becerisi çocuğunuzun bireysel özelliklerinin, yetersizliklerinin ve güçlü yanlarının farkına varması, ilgi alanlarının neler olduğunu bilmesini sağlayan becerilerdir (13). Kendinin farkında olan bir çocuk yapabileceklerini ve yapamayacaklarını bilir. Bu beceriye sahip olduğunda çocuğunuz var olan özellikleriyle de mutlu olmasını, kendisinin de akranlarına gibi güçlü yanların olduğunun farkına varır. Bu duygu onun başarısızlık yaşadığında bu durumla daha kolay şekilde baş etmesine de yardımcı olur. Çeşitli etkinliklerle çocuğunuzun kendinin farkında olma becerisini destekleyebilirsiniz.

ÖRNEK

Çocuğunuzla güçlü yanlarının neler olduğunu, neleri başarabileceğini, neleri başarmak için daha fazla çaba harcaması gerektiğini konuşabilirsiniz. "İleride hangi mesleği yapmak istersin? Bu mesleği yapmak için hangi özelliklere sahip olman gerekir?" gibi.

Benzer şekilde çocuğunuz matematikte başarılı olmayabilir ancak resim konusunda yetenekli olabilir. Bu yeteneğinin farkına varabilmesi için onu bir resim kursuna gönderebilirsiniz.

Seçim Yapma

Seçim yapma becerileri çocuğunuzun günlük yaşamda karşılaştığı seçenekler arasından kendisi için doğru ve uygun olanı seçmesi olarak tanımlanabilir. Çocuğunuzun bu yaş grubunda alışveriş sırasında iki ürün arasından uygun fiyatlı olanı seçmesi, okuldan eve geldiğinde ödevlerini yapmak ile bilgisayar oyunu oynamak arasında o anda yapması gerekeni seçmesi seçim yapma becerisinin kullanımına örnek olarak verilebilir. Çocuğunuzun seçim yapma becerilerini geliştirmek için günlük yaşamdan örnekler vererek onunla bu beceriyi çalışabilirsiniz ve ona gün içinde farklı seçim fırsatları sunabilirsiniz.

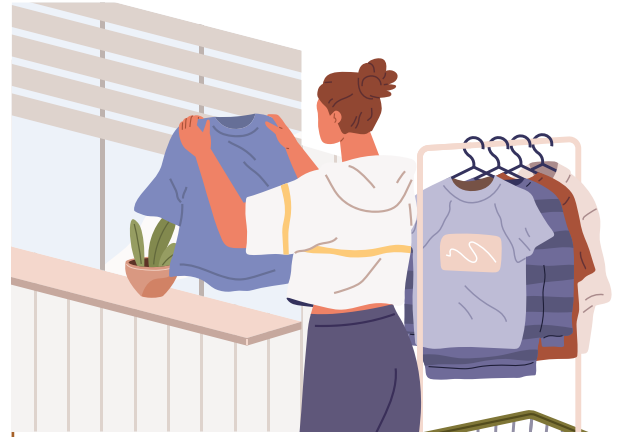
ÖRNEK

Çocuğunuzla serbest zaman etkinlikleri gerçekleştirirken ondan bisiklete binmek ile top oynamak arasında seçim yapmasını isteyebilirsiniz.

Benzer şekilde alışveriş sırasında alacağınız ayakkabının rengi, özellikleri (bağcıklı ya da bantlı olması) gibi seçeneklerin arasından hangisini tercih ettiğini sorabilirsiniz.

Karar Verme

Günlük yaşamda hepimiz pek çok konuda kararlar verebiliriz. Bu kararlar anlık da olabilir uzun süre düşünerek aldığımız kararlar da olabilir. Bu kararlar çoğu zaman hayatımızı yönlendiren sonuçlara neden olabilir. OSB olan çocuklar çoğunlukla karar vermede zorluk çekerler. Bu nedenle yetişkinler çoğu zaman onların bu becerileri öğrenemeyeceklerini düşünerek onların yerine karar verirler. Ancak bu durum onların bir başkasına bağımlı olmalarına yol açabilir. Bu nedenle onlara karar verme becerilerinin öğretilmesi ve bu becerilerin günlük yaşamda desteklenmesi son derece önemlidir (13).

Görsel 3.10 Betimleme: Elindeki tişörte bakan bir kız ve askıda duran farklı tişörtler

ÖRNEK

Yetişkin olarak sizin almanız gereken kararların dışında günlük yaşamda çocuğunuzu da ilgilendiren belli konularda kararları çocuğunuza da sorabilir, onun da fikrini alabilirsiniz. "Yemeği dışarıda mı yoksa evde mi yiyelim?", "Çöpleri yemekten önce mi sonra mı çıkarmak istersin?", "Parka giderken kapüşonlu montunu mu kabanını mı giymek istersin?" gibi.

Benzer şekilde günlük yaşamınızda hava durumunun giyeceği kıyafete uygunluğuna, marketten alacağı ürünün hangisinin daha hesaplı olduğuna, eve en kısa sürede gitmesi için hangi yolu kullanması gerektiği gibi konularda kendi kararını kendisinin vermesine destek olabilirsiniz.

Hedef Belirleme ve Hedefe Ulaşma

Hedef belirleme ve hedefe ulaşma becerileri, bireyin yapmak istediklerini belirleyerek kendisi için bir yol haritası belirlemesi ve hedefe ulaşmak için gereken basamakları yerine getirmesidir. Her birey her zaman belirlediği hedefe ulaşamayabilir. Bu süreçte başarısızlıklar da yaşayabilir. Burada önemli olan hedefe ulaşmak değil, hedefe ulaşmak için çaba sarf etmek ve çalışmaktır. Bireyin belirlediği hedefe ulaşamadığı durumlarda neden başarısız olduğunu sorgulaması da oldukça önemli bir beceridir.

Görsel 3.11 Betimleme: Karşısındaki duvarda asılı duran dart tahtasına doğru elindeki dart okuyla hedef almış genç bir kız

OSB olan çocuklar çoğunlukla kendileri için belirlenen eğitsel ya da sosyal hedeflerde söz sahibi olmazlar. Ancak her çocuğun ne öğreneceği ya da ne yapması gerektiğine ilişkin fikrinin sorulması ve düşüncelerinin önemsenmesi gerekir.

ÖRNEK

Çocuğunuzun tablet bilgisayar istemesi bir hedef olarak düşünülebilir. Bu tablet bilgisayarı almak için ne kadar süreyle para biriktirmesi, haftalık harçlığının ne kadarını buna ayırması gerektiğini planlaması hedefinin basamakları ve bilgisayarı alması ise hedefine ulaşmasıdır. Tablet bilgisayarı alamadığında düzenli olarak para biriktirmediği için alamadığını bilmesi hedefine neden ulaşamadığını düşünmesine örnek olarak verilebilir. Bu süreçte önemli olan şeyin çocuğunuzun kendisi için belirlediği hedefe ulaşması değil, bunun için çabalaması olduğunu vurgulayabilirsiniz. Hedefine ulaşabilmesi için neleri eksik yaptığını ya da neleri düzeltmesi gerektiğini kendisine sormasını isteyebilirsiniz.

Problem Çözme

Problem çözme becerileri bireyin bir eylemi gerçekleştirirken karşılaşılan aksilikleri ya da problemleri nasıl çözeceğine ilişkin yollar bulması anlamına gelmektedir. Problem çözme becerileri bireyin bağımsızlığı için oldukça önemli beceriler arasında yer alır. Günlük yaşamda karşılaştığı problemleri çözebilen bir çocuk kendisine güvenir. Bir eylemi gerçekleştir-

ken karşılaşılabileceği sorunları çözebileceğine olan inancı onu yeni adımlar atmaya teşvik eder. OSB olan çocuklar bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunu nasıl çözebileceklerini çoğu zaman bilemezler (13). Bu durum onların bir şeyi başarabileceklerine olan inançlarını azaltır. Sürekli başarısız olacaklarını düşünebilirler. Bu nedenle OSB olan çocuklarda problem çözme becerilerinin desteklenmesi oldukça önemlidir.

ÖRNEK

Çocuğunuza günlük yaşamdan örnekler vererek karşılaştığı problemleri nasıl çözebileceğini sorabilirsiniz. "Bineceğin otobüsü kaçırırsan ne yaparsın?", "Markette alacağın ürüne paran yetmediğinde ne yapman gerekir?", "Beni araman gerektiğinde şarjın biterse beni nasıl ararsın?" gibi günlük yaşamda karşılaşılabileceği problemleri nasıl çözeceği konusunda onunla çalışmalar yapabilirsiniz.

Kendini Savunma

Kendini savunma becerileri bireyin zor bir durumda kaldığında kendisini fiziksel ya da sosyal olarak savunabilmesini gerektiren becerilerdir. Kendini savunma becerileri çocukların hem yetişkinlerle hem de akranlarıyla olan ilişkilerinde oldukça önemli becerilerdir. OSB olan çocuklar yetişkinler ya da akranları tarafından bir zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerini ifade etmedeki becerilerindeki yetersizlikleri nedeniyle kendilerini savunamayabilirler. Örneğin teneffüste arkadaşıyla tartışan çocuğunuz durumu öğretmenine anlatmada zorlanarak kendini savunmadığında haksız duruma düşebilir. Benzer şekilde fiziksel bir istismara maruz kaldıklarında o an ne yapacaklarını ya da bu durumu nasıl ifade edeceklerini bilmedikleri için daha büyük problemler yaşayabilirler. Bu nedenle OSB olan çocuklara kendini savunma becerilerinin kazandırılması ve bu becerilerin desteklenmesi oldukça önemlidir.

ÖRNEK

Hoşlanmadığı bir durumla karşılaştığında kendisini nasıl koruyabileceğini, haksızlığa uğradığında kendisini doğru ifade etme yollarını ona anlatabilirsiniz. Örnekler verip ne yapması gerektiğini sorabilirsiniz. "Arkadaşın sana vurduğunda ne yapmalısın?", "Arkadaşın seninle alay ettiğinde ne yapmalısın?" gibi.

Kendini Pekiştirme

OSB olan çocuklara beceri ve davranış kazandırırken çoğunlukla pekiştirmeyi de kullanırız. Kullanılan pekiştireçler uygun biçimde silikleştirilmediğinde çocuklar her doğru davranışlarının sonucunda pekiştirilme gereksinimi duyarlar. Ancak bağımsız olmanın bir yolu da bir başkasının pekiştirmesine gerek duymadan bireyin kendi kendisini pekiştirmesidir. Bu

nedenle OSB olan çocuğunuzun kendini pekiştirmesi oldukça önemlidir. Kendini pekiştirme bireyin doğru bir davranış gerçekleştirdikten sonra davranışın sonucundan memnun olması ve bundan içsel bir haz duyması, kendisine güzel bir sözcük söylemesi ya da kendisini ödüllendirmesi olarak tanımlanabilir (13). Kendini pekiştirme becerisi de diğer becerilerde olduğu gibi desteklendiğinde daha fazla sergilenir. Bu nedenle bu beceriyi destekleyebilecek çalışmalar yapabilirsiniz.

ÖRNEK

Sınavdan yüksek bir not aldığı anda kendisini istediği bir etkinlikle ödüllendirebileceğini söyleyebilirsiniz.

Benzer şekilde kendisine bir ödül tablosu hazırlayarak bir hafta boyunca ödevlerini düzenli olarak yaptığı anda kendisini istediği bir nesne ya da etkinlikle ödüllendirmesi için destekleyebilirsiniz.

DÜŞÜNÜN

Çocuğunuzun öz belirleme düzeyini arttırmak için günlük yaşamda nasıl fırsatlar yaratabileceğinizi düşününüz.

Bağımsız Yaşam Becerilerinin Desteklenmesi

OSB olan çocukların toplumsal yaşama daha kolay uyum sağlamaları, yaşadıkları toplumun aktif bir üyesi olabilmeleri için onlara bağımsız yaşam becerilerinin öğretilmesi ve desteklenmesi oldukça önemlidir (1, 2, 3). Daha önceki başlıklarda da ifade edildiği çocuğunuzun toplumsal ortamlara sorunsuz geçiş yapması ve tam bağımsız bir birey olabilmesi için bu becerilerin bağımsız yaşama/toplumsal yaşama geçmeden önce ona kazandırılması gerekmektedir. Bağımsız yaşam becerilerinin pek çoğu erken dönemlerde de desteklenebilir. Aşağıda çocuğunuzun bağımsız yaşam becerilerini desteklemede neler yapabileceğinize ilişkin çeşitli öneriler yer almaktadır:

- Bağımsız yaşam becerilerinin yeni ortamlara genellenebilmesi açısından bu becerileri mümkün olduğunca gerçek ortamlarda desteklemeli ve günlük rutinler içerisindeki fırsatları değerlendirmelisiniz.
- Bağımsız yaşam becerileri desteklenirken çocuğunuza yapamadığı ya da zorlandığı basamaklarda ipucu verebilirsiniz. Gerçekleştirdiği basamakları da mutlaka pekiştirmelisiniz.

- Bağımsız yaşam becerilerinin desteklenmesine küçük basamaklarla başlayabilir, her seferinde daha önce desteklediğiniz basamağa yenisini ekleyerek çalışabilirsiniz.
- Günlük yaşamda gerçekleştirilen etkinlikler sırasında çocuğunuza söz hakkı vermelisiniz ve onun fikirlerini önemsemelisiniz. Onun fikirlerini önemseyeceğinizi ona yaşına uygun konularda seçim fırsatları sunarak sağlayabilirsiniz.
- Her çalışma sırasında ilk adımı atmadan önce çocuğunuzun girişimlerini takip etmeniz çok önemlidir. Çocuğunuza bir gün önce çalıştığınız beceri basamağını sergileme fırsatı verebilirsiniz. Bu nedenle her zaman müdahale etmek yerine çocuğunuzun tepkilerini bekledikten sonra harekete geçmeniz daha uygun olacaktır.
- Çocuğunuza günlük yaşamda yaşına uygun konularda sık sık seçim yapma, karar verme fırsatları vermelisiniz. Sonrasında da onların seçimlerinin ve kararlarının sonuçlarıyla baş etmelerine izin vermelisiniz.

Neler Öğrendik?

Bu bölümde bağımsız yaşam becerilerinin neler olduğunu, bağımsız yaşam becerilerinin OSB olan çocuklar için önemini, çocuğunuzun bu yaş grubunda hangi bağımsız yaşam becerilerini sergileyebileceğini ve bu becerileri günlük yaşamda nasıl destekleyebileceğinize ilişkin öneriler yer almaktadır. Bağımsız yaşam becerileri çocuğunuzun bir başkasına bağımlı olmadan yaşamını sürdürmesini sağlayan beceriler olarak tanımlanmaktadır. Tipik gelişen akranları bağımsız yaşam becerilerini sahip oldukları eğitim olanakları sayesinde ya da çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek daha kolay bir şekilde öğrenebilmektedirler. Buna karşın OSB olan çocukların bu becerileri öğrenmeleri için eğitsel desteklere gereksinimleri vardır. Bağımsız yaşam becerileri erken dönemden itibaren öğretilen ve desteklenebilen becerilerdir. Bağımsız yaşam becerileri bu yaş grubu için günlük yaşam becerileri, öz belirleme becerileri ve bu becerilerin alt becerilerinden oluşmaktadır. Çocuğunuzun günlük yaşam becerilerini desteklerken becerinin gerçekleştiği gerçek ortamlarda çalışmanız, ipucu ve pekiştirmeden yararlanmanız, becerileri küçük basamaklara bölerek çalışmanız, çocuğunuza karar verme ve seçim fırsatları sunmanız söz konusu becerilerin öğrenilmesini kolaylaştıracaktır. Buna ek olarak çocuğunuzun öz belirleme düzeyini arttırmak için onunla kendi özellikleri, güçlü ve zayıf yanları hakkında konuşabilir; yaşına uygun konularda sık sık seçim yapma, karar verme fırsatları verebilir; kendi seçimlerinin ve kararlarının sonuçlarıyla baş etmelerine izin verebilirsiniz.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Sitlington, P. L., Neubert, D. A., & Clark, G. M., Oliver P. (2010). *Transition education and services for students with disabilities*. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Pearson.
2. Steere, D. E., Rose, E. D., & Cavaiuolo, D. (2007). *Growing up: Transition to adult life for students with disabilities*. Boston: Pearson College Division.
3. Gürsel, O., Ergenekon, Y., & Batu, E. S. (2007). *Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 7(2), 61-84.
4. Mechling, L. C., Gast, D. L., & Seid, N. H. (2009). *Using a personal digital assistant to increase independent task completion by students with autism spectrum disorder*. Journal of Autism and Developmental Disorders, 39(10), 1420-1434.
5. Rogers, L., Hemmeter, M. L., & Wolery, M. (2010). *Using a constant time delay procedure to teach foundational swimming skills to children with autism*. Topics in Early Childhood Special Education, 30(2), 102-111.
6. Kurt, O., & Tekin-Iftar, E. (2008). *A comparison of constant time delay and simultaneous prompting within embedded instruction on teaching leisure skills to children with autism*. Topics in Early Childhood Special Education, 28(1), 53-64.
7. Van Laarhoven, T., Kraus, E., Karpman, K., Nizzi, R., & Valentino, J. (2010). *A comparison of picture and video prompts to teach daily living skills to individuals with autism*. Focus on Autism and other Developmental Disabilities, 25(4), 195-208.
8. Ramdoss, S., Machalicek, W., Rispoli, M., Mulloy, A., Lang, R., & O'Reilly, M. (2012). *Computer-based interventions to improve social and emotional skills in individuals with autism spectrum disorders: A systematic review*. *Developmental Neurorehabilitation*, 15(2), 119-135. 14
9. Cihak, D. F., Wright, R., & Ayres, K. M. (2010). *Use of self-modeling static-picture prompts via a handheld computer to facilitate self-monitoring in the general education classroom*. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(1), 136-149.
10. Getzel, E. E., & Thoma, C. A. (2008). *Experiences of college students with disabilities and the importance of self-determination in higher education settings*. *Career Development for Exceptional Individuals*, 31(2), 77-84.
11. Brotherson, M. J., Cook, C. C., Erwin, E. J., & Weigel, C. J. (2008). *Understanding self-determination and families of young children with disabilities in home environments*. *Journal of Early Intervention*, 31(1), 22-43.

12. Erwin, E. J., Brotherson, M. J., Palmer, S. B., Cook, C. C., Weigel, C. J., & Summers, J. A. (2009). How to promote self-determination for young children with disabilities: Evidenced-based strategies for early childhood practitioners and families. *Young Exceptional Children, 12*(2), 27-37.
13. Orum-Çattık, E. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu olan genç yetişkinlerin bağımsızlığa hazırlanmalarında öz belirleme öğrenme modelinin etkileri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
14. White, K., Flanagan, T. D., & Nadig, A. (2018). Examining the relationship between self-determination and quality of life in young adults with autism spectrum disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 30*(6), 735-754.

BÖLÜM 4

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

**GÜVENLİK BECERİLERİNİ
DESTEKLEME**

Genel Amaç

Bu bölümü okuduktan sonra aileler çocukları güvenlik becerileri alanında desteklemek için gerekli becerileri açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Güvenlik becerilerinin neden önemli olduğunu açıklar.
- Güvenlik becerilerini sergilendikleri bağlama göre sınıflandırır.
- Çocuğunu ve çevresini güvenlik becerileri açısından değerlendirir.
- Çocuğun güvenlik risklerinden kaçınması için gerekli çevresel düzenlemeleri gerçekleştirir.
- Çocuğun güvenlik becerilerini desteklemek için gerekli adımları uygular.

İçerik

1. Güvenlik Becerilerinin Önemi
2. Güvenlik Becerilerinin Sınıflaması
3. Çocuğumuzu Güvenlik Risklerine Karşı Destekleme
4. Güvenlik Becerilerinin Öğretimi
5. Neler Öğrendik?
6. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Kitabınızın dördüncü bölümü "Güvenlik Becerilerinin Desteklenmesi" başlığını taşımaktadır. İlgili bölüm bir ailenin yaşam öyküsünün anlatıldığı yaşamdan bir kesit ile başlamıştır. Ardından ilgili bölümde güvenlik becerilerinin önemi, güvenlik becerilerinin neler olduğu, güvenlik risklerine karşı çocuğunuzu desteklemek, güvenlik becerilerinin öğretimi başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Güvenlik riskleri bulunduğumuz her ortamda bizlerledir. Önlem alınmadığı takdirde ciddi kayıplar, yaralanmalara neden olabilecek güvenlik riskleri söz konusu olan otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireyler olduğunda aileler için çok daha kaygılandırıcıdır. Kimi aileler tıpkı aşağıdaki öyküde olduğu gibi güvenlik risklerinden dolayı çocuğunun toplumsal yaşama katılımını sınırlayabilmekte, fırsatlara erişimini engelleyebilmektedir. Bu durum çocuğun

bağımsız yaşama erişmesinde sorunlara neden olabilmektedir. Bu bölümde çocuğunuzun güvenlik risklerinin farkında olması ve bu risklerden korunması için gerekli becerilerin öğretimi konusunda bilgi sahibi olmanız amaçlanmaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

Canan Hanım ve Sami Bey'in çocukları 5. sınıfa geçmiştir. Aile çocukları gitgide büyüdüğü, becerileri geliştiği için çok mutludur. Çocukları yeni arkadaşlar edinecek, farklı öğretmenlerle tanışacaktır. Ancak Canan Hanım ve Sami Bey çocuklarını servise bindirip okula uğurladıktan sonra "Ya çocuğumun başına serviste ya da okula bir şey gelirse!" kaygısını yaşamaktadırlar. Canan Hanım ev içerisinde de aynı tedirginliği yaşamakta, çocuğunu bir anlığına da olsa yalnız bırakmaktan çekinmektedir. Bu nedenle sürekli yanında olmak istemektedir. Bu durum onun yaşamını olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bu durumda Canan Hanım ve Sami Bey'in çocukları için nasıl bir düzenlemeye gereksinimleri vardır?

Güvenlik Becerileri Neden Önemlidir?

Zamanla türü ve yoğunluğu değişse de günlük yaşamda çeşitli risk faktörleriyle birlikte yaşamımızı sürdürürüz. Hemen hepimiz günlük yaşamımızdaki pek çok beceriyi gerçekleştirirken örneğin ev içerisinde yemek hazırlarken, duş alırken, giysilerimizi ütülerken, ev dışında seyahat ederken, kaldırımda yürürken risk altında yaşarız. Tehlikeler ve güvenlik riskleri tarih öncesi çağlardan bu yana yaşamımıza eşlik etmektedir.

- ✓ Duş alırken kayıp düşme,
- ✓ Trafik kazası geçirme,
- ✓ Yemek hazırladıktan sonra tüpü açık unutma,
- ✓ Ütüyü fişten çekmeyi unutma,
- ✓ Kaldırımda yürürken yanından geçtiğimiz inşaattan başımıza nesnelere düşebilme riski sürekli bizimledir.

Görsel 4.1 Betimleme: Sol üstteki görselde;şişesinden dökülmüş ilaçlar,sağ üst görselde boş bir yaya geçidi,sol alt görselde;yanan bir ocak bölümü,sağ alt görselde; fişe takılı bir ütü

Bu risklerden kimi zaman önleyici tedbirler yoluyla kiminden ise gerçekleşme anında belli davranışları sergileyerek kaçınabiliriz. Tehlike anında doğru davranışları sergileyerek en az zararla durumu atlarmayı sağlamak toplum içerisinde yaşayan her birey için önemli bir yerlik alanıdır. Buna rağmen her yıl milyonlarca insan günlük yaşamda karşılaştığı tehlikeler sonucu zarar görmektedir. OSB olan bireyler ise tipik gelişim gösteren akranlarına göre güvenlik riskleriyle daha sık karşılaşarak kazalara maruz kalabilmektedirler (1, 2).

Görsel 4.2 Betimleme: Tehlikeli durumlar yazısını işaret eden bir erkek çocuk ve en sağda yukarıdan aşağıya sırayla ; Okul, Seyahat, Ev, Toplumsal Ortamlar (park, market vb.)

Çocuğunuzun bağımsızlığı aşağıda sıralanan davranışları gerçekleştirebilmesiyle yakından ilişkilidir:

- ✓ Bir işte çalışabilmelidir.
- ✓ Sizden olabildiğince ayrı ve bağımsız hareket edebilmelidir.
- ✓ Serbest zamanlarında şehrin farklı bölgelerine gidebilmeli ve çeşitli etkinliklere katılabilmelidir.
- ✓ Günlük ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilmelidir.

Tüm bu faaliyetleri gerçekleştirmesi çocuğunuzun bağımsızlığı ve toplumsal yaşama katılımı açısından çok önemlidir. Ancak sözü edilen bu davranışları gerçekleştirmesi çocuğunuzun günlük yaşamda güvenlik riskleriyle daha sık karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

! DİKKAT

- *Haklı gerekçe ve kaygılarla çocuğunuzun evde, toplumsal ortamlarda bağımsız hareket etmesini bir risk olarak görebilir ve onu korumayı amaçlayabilirsiniz.*
- *Bu şekilde çocuğunuzun tehlikelerle karşılaşma sıklığını düşürseniz de onun toplumla ilişki kurmasının önüne geçip bağımsız yaşam için gerekli fırsatları kaçırmasına neden olabilirsiniz.*
- *Çocuğunuzun hem günlük yaşamının tehlikelerinden korunmasını hem de bağımsızlaşmasını sağlayan güvenlik becerilerini ona öğretmek bu sorunun en işlevsel çözümü olacaktır.*

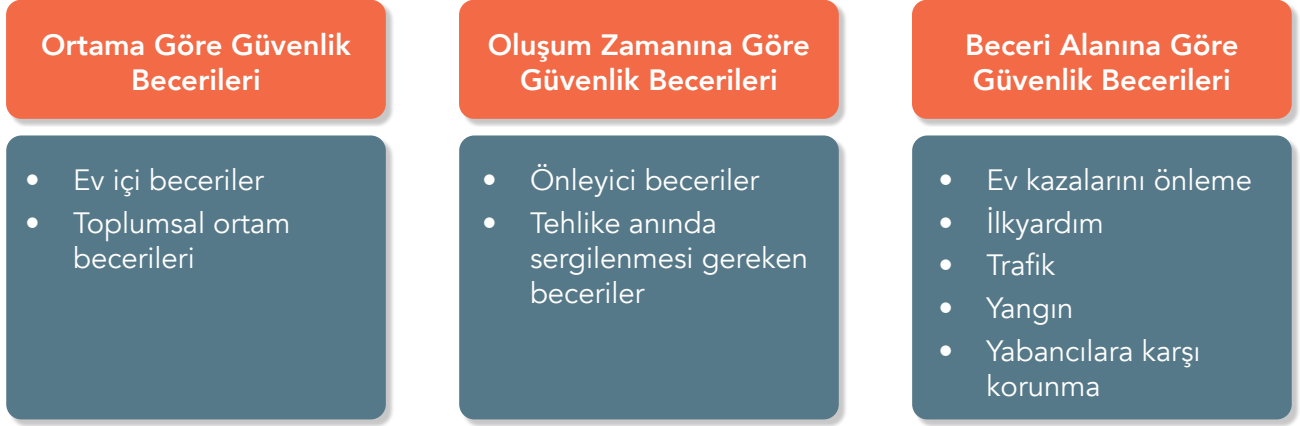
Güvenlik becerileri, çocuğunuzun yaşamın her alanında karşılaşabileceği tehlikelerden ve risklerden zarar görmesini engelleyen yeterliklerdir. Aileler, öğretmenler ve araştırmacılar güvenlik becerilerini çok önemli bulmakta ancak bu becerilerin öğretimine aynı önemi göstermemektedirler (3, 4, 5). Genellikle gözleyerek öğrenilen güvenlik becerileri OSB olan çocuklar için sistemli bir öğretim sürecini gerektirmektedir. Güvenlik becerilerini öğrenmesi çocuğunuza aşağıda sıralanan noktalar bağlamında katkı sağlamaktadır:

- ✓ Evde ve farklı toplumsal ortamlarda gereksinimlerini karşılaması
- ✓ Güvenli sosyal etkileşimler kurması
- ✓ Tehlikelerden kaçınarak fırsatlara erişebilmesi

Güvenlik Becerileri Nelerdir?

Her ortam kendine has güvenlik riskleri içermektedir. Bunun için her ortam farklı güvenlik becerileriyle donanmayı gerektirir. Taşrada tek katlı müstakil bir evde yaşayan aile için deprem öncelikli riskler arasında yer almazken şehirde çok katlı bir apartmanda yaşayan aile için tedbir alınması gereken öncelikli riskler arasındadır. Dolayısıyla öncelikli güvenlik becerileri bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte hemen herkesin sahip olması gereken kritik güvenlik becerileri bulunmaktadır.

Güvenlik becerilerine ilişkin farklı sınıflamalar mevcuttur. Aşağıda Şekil 4.1’de bu sınıflandırmalar sizlerle paylaşılmıştır (6, 7, 8,9, 10).

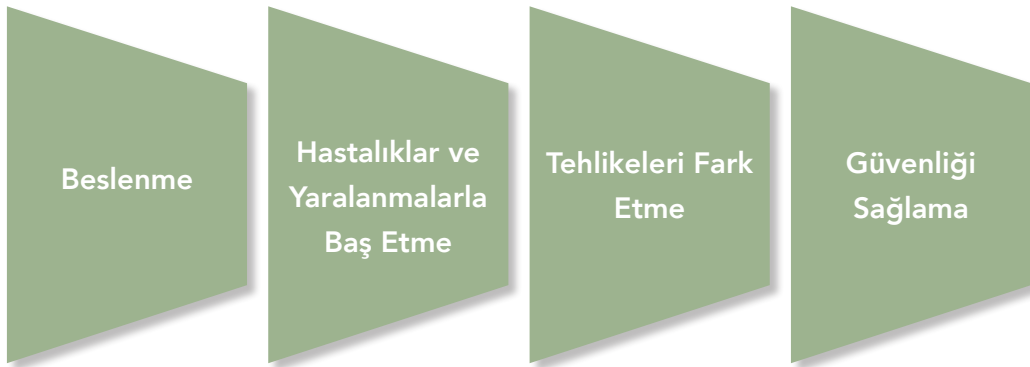

Şekil 4.1 Güvenlik Becerileri Sınıflandırmaları

Şekil 4.1 Betimleme: Üç sütundan oluşan tablonun birinci sütunda “ortama göre güvenlik becerileri” var. Bunlar; ev içi beceriler ve toplumsal ortam becerileridir. İkinci sütunda “oluşum zamanına göre güvenlik becerileri” var. Bunlar; önleyici beceriler ve tehlike anında sergilenmesi gereken becerilerdir. Üçüncü sütunda “beceri alanına göre güvenlik becerileri” var. Bunlar; ev kazalarını önleme, ilkyardım, trafik, yangın ve yabancılarla karşı korunma becerileridir.

Çocuğumu güvenlik risklerine karşı nasıl destekleyebilirim?

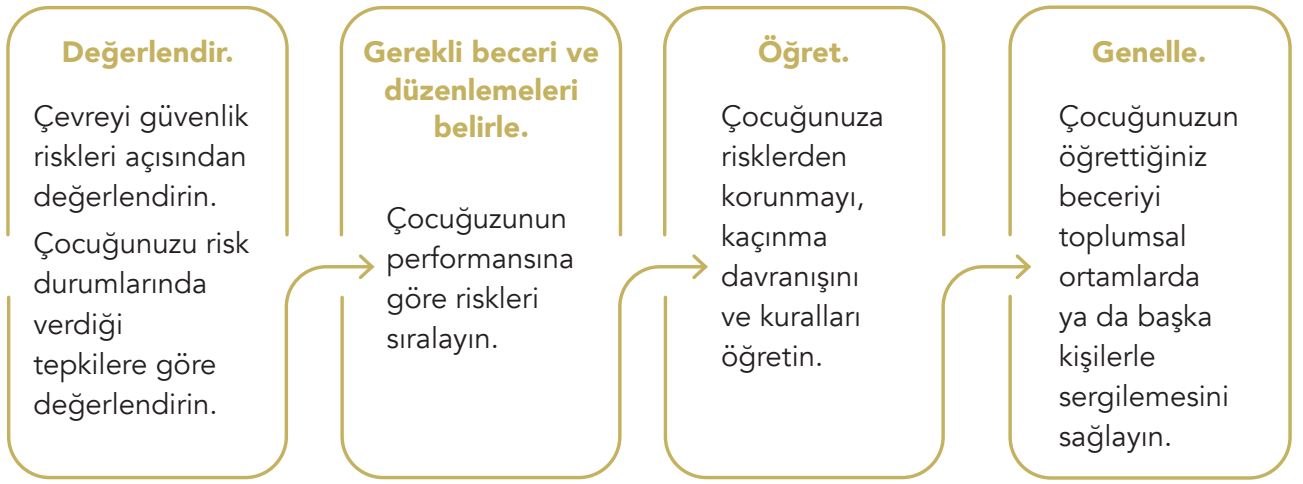
Bu başlıkta çocuğunuzu güvenlik becerileri açısından desteklemeniz için ona sunabileceğiniz destekler açıklanmaktadır. Çocuğunuzun tehlikelerden korunmasını sağlamak amacıyla ona sunacağınız destekler beslenme, hastalıklarla ve yaralanmalarla baş etme, tehlikeleri fark etme, güvenliğini sağlama olarak sıralanabilir.

Şekil 4.2 Tehlikelerden Korunmada Kritik Alanlar

Çocuğunuzun karşılaşılabileceği tehlikeli durumlara yönelik önlemler alması ve bu tehlikelerle karşılaştığında uygun davranışlar sergilemesi için günlük yaşamınızda sizin yapacağınız bazı etkinlikler bulunmaktadır. Çocuğunuzun güvenlik becerileri alanında destekleme sürecinde aşağıda sıralanan basamakları gerçekleştirebilirsiniz:

- ✓ Çocuğu ve çevreyi değerlendirme
- ✓ Gerekli becerileri ve çevresel düzenlemeleri belirleme
- ✓ Öğretim yapma
- ✓ Genelleme için planlama yapma

Şekil 4.3 Güvenlik Becerilerinin Desteklenmesi Süreci

Güvenlik becerilerinin değerlendirilmesini nasıl yapabilirim?

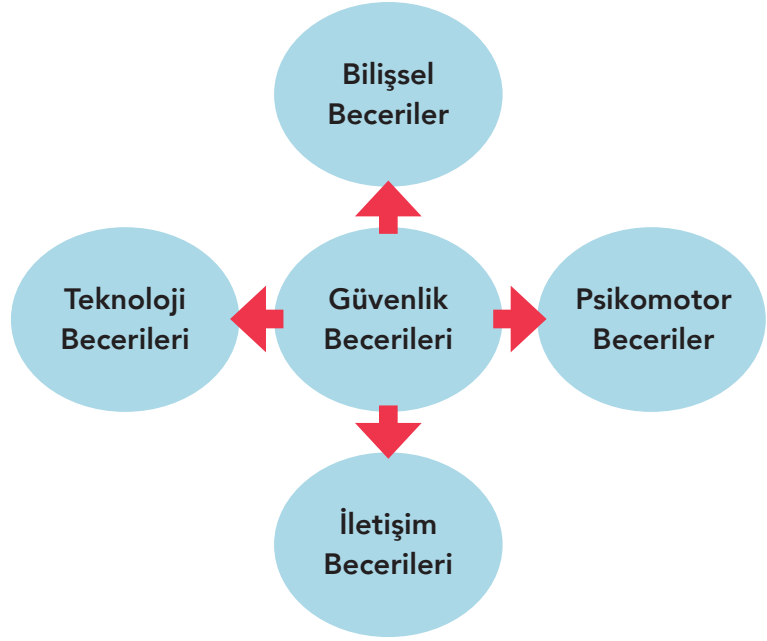
Güvenlik riskleri farklı ortam ve zamanlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlardan zarar görmeden çıkabilmek için gerekli güvenlik becerileri diğer beceri alanlarıyla yakın ilişki içerisindedir. Bu nedenle çocuğunuzun güvenlik becerileri değerlendirilirken ön koşul niteliği taşıyan diğer beceri alanlarının da göz önünde bulundurulması önemlidir. Bu beceri alanları izleyen şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bilişsel Beceriler
 - o Ayırt etme, dikkat yöneltme, okuma ya da işlevsel okuma vb.
- ✓ İletişim Becerileri
 - o Yönergeleri anlama ve yerine getirme, kendini ifade etme, yardım isteme vb.
- ✓ Psiko-motor Beceriler
 - o Bıçak, makas gibi küçük kas becerilerini kullanmayı gerektiren aletleri kullanabilme, bir tehlikeden uzaklaşmak için koşma vb.

✓ Teknoloji Becerileri

- o Günlük yaşamda basitten karmaşığa teknolojik aletlerin kullanım amacını bile- rek bunları doğru şekilde kullanma (ör., cep telefonu, el feneri, düdük vb.)

Çocuğunuza güvenli olan ve olmayan eşyaları öğretmek güvenlik risklerini azaltmak için başvuracağınız yollardan biri olabilir. Bunun için öncelikle bu eşyaları yeşil ve kırmızı etiketlerle işaretleyebilirsiniz. Bu noktada çocuğunuzun güvenli ve güvenli olmayan eşyaları etiketlemek için kullanacağınız yeşil ve kırmızı etiketleri anlayabilmesi için öncelikle bu renkleri ayırt edebiliyor olması gerekmektedir. Bu nedenle güvenlik becerilerinin öğretim süreci çocuğunuzun ayırt etme, dikkatini yöneltme, temel kavramların farkında olma gibi **bişsel becerilere** sahip olmasını gerekli kılmaktadır.

Şekil 4.4 Güvenlik Risklerinden Kaçınmada Anahtar Beceri Alanları

Riskli ve tehlikeli durumlarla karşı karşıya kaldığımızda farklı tepkiler verebiliriz. Çocuklar açısından değerlendirildiğinde her türlü tehlikeli durumda uygun kaçınma davranışlarıyla birlikte yardım talep etme, reddetme, bağırma gibi **iletişim becerileri** kritik önem taşımaktadır.

Kimi durumlarda güvenlik risklerinden, yaralanmalardan kaçınmak için koşma, kaçma ya da kuvvet gerektiren eylemler sergilemek zorunda kalabiliriz. El aletlerini kullanma becerimiz bizleri yaralanmalarda koruyabilir. **Psikomotor beceriler** olarak nitelendirilen büyük kas ve küçük kas becerileri çocuğunuzun güvenlik risklerinden kaçınmasını sağlayan bir diğer önemli beceri alanı olarak ifade edilebilir.

Günümüzde teknoloji yaşamımızın içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Teknolojik cihazlar hayatımızı kolaylaştırmakla birlikte güvenlik risklerini de içermektedir. Bu nedenle kesici, delici özellik taşıyan aletlerin kullanımı, elektrikli cihazların kullanımını içeren **teknoloji becerilerindeki** yetkinliği çocuğunuzun tehlikelerle karşı karşıya kalma olasılığını azaltacaktır.

Güvenlik becerilerinin değerlendirilmesi aşamasında çevresel ve bireye özgü bir değeren-

dirme yapmak önemlidir. Taşrada yaşayan ve hayvanlarla iç içe olan birey ile şehirde yaşayıp okula servisle giden bireyin karşı karşıya kaldığı güvenlik riskleri farklılık göstermektedir. Dolayısıyla gereksinim duyulan güvenlik becerileri de farklılaşmaktadır. Çocuğunuzu güvenlik becerileri açısından değerlendirirken aşağıdaki soruları yanıtlatabilirsiniz:

Çevredeki güvenlik riskleri nelerdir?

- ✓ Belli bir süre boyunca çocuğunuzu gözleyin.
- ✓ Evde, toplumsal ortamlarda tedirgin hissettiğiniz ya da tehlikelerle karşılaştığınız durumları not edin.

En çok karşılaşılan güvenlik riskleri nelerdir?

- ✓ Karşılaştığınız güvenlik riskleri arasından en önemli gördüklerinizi seçin.
- ✓ Karşılaştığınız güvenlik risklerini en sık karşılaşılandan en seyreğe doğru sıralayın.

Çocuğum bu risklere nasıl tepki veriyor?

- ✓ Listenin en üst sırasından başlayarak çocuğunuzun tepkisini not edin (ör. "Tehlikenin farkında değildi.", "Kaçtı." vb.)
- ✓ Kimi durumlarda çocuğunuzu değerlendirmek için güvenlik risklerini "kontrollü olarak" oluşturabilirsiniz (ör. "Mutfak masası üzerine bir bıçak yerleştirip çocuğunuzu gözleyin.", "Deterjanın kapağını açık bırakarak ortalık bir yere koyun." vb.). Kontrollü güvenlik riskini oluştururken çocuğunuzun sizi göremeyeceği ancak her an müdahalede bulunabilecek bir mesafede olmanız çok önemlidir.
- ✓ Çocuğunuz sözel iletişim kurabiliyorsa ona "..... durumunda ne yaparsın?" gibi sorular yönelterek yanıtlarını dinleyin.

Çocuğum bu risklere nasıl tepki vermeli?

- ✓ Listelediğiniz risklere karşılık çocuğunuzun vermesi gereken doğru tepkileri sıralayın (ör. "Parkta bir yabancıнын çocuğün elini tutması" → "Çocuğün kaçarak ebeveynin yanına gelmesi, bağırması" vb.)

Nereden başlamalıyız?

- ✓ Çocuğunuzun sahip olduğu güvenlik becerilerini ya da ilgili becerileri not edin.
- ✓ Çocuğunuzun gereksinim duyduğu becerileri, kaçınmakta yetersiz kaldığı güvenlik risklerini not edin.
- ✓ Süreçten çocuğunuzun öğretmenini haberdar edin ve öğretim sürecinde öğretmeniyle iş birliği yapın.

- ✓ Çocuğunuz güvenlik becerilerinde ustalaşana dek öğretim süreciyle birlikte güvenlik risklerini azaltabilecek çevresel uyarlamaları gerçekleştirin.

Aşağıda çocuğunuzun güvenlik becerilerini değerlendirebileceğiniz bir tablo örneği yer almaktadır. Benzer bir tablo ile sizler de çocuğunuzun değerlendirilebilirsiniz.

Tablo 4.1 Güvenlik Riskleri ve Becerilerinin Değerlendirilmesi

Değerlendirme Alanı	Açıklama	Bu sütuna tehlikenin gerçekleştiği ortamı yazın.	Bu sütuna tehlikeyi yazın.
Çevredeki güvenlik riskleri nelerdir?	Bir hafta boyunca çocuğu evde, okulda ve diğer alanlarda gözleyin.	Ev	Elini ocağa uzattı (10 defa). Zil çaldığında doğrudan kapıyı açtı (2 defa).
		Sokak	Yola atladı (4 defa).
En çok karşılaşılan güvenlik riskleri nelerdir?	En önemli tehlikeleri yan sütuna yazın.	Elini ocağa uzatma Yola atlama	
	En sık karşılaşılan tehlikeleri yan sütuna yazın.	Elini ocağa uzatma	
Çocuğum bu risklere nasıl tepki veriyor?	Çocuğunuzun tepkilerini yazın.	Elini ocağa uzatma: Sıcaklığı hissettiğinde eli yanıyor ve ağlamaya başlıyor. Yola atlama: Tehlikenin farkında değil, bize bakıp gülümsüyor.	
Çocuğum bu risklere nasıl tepki vermeli?	Çocuğunuzun vermesi gereken tepkiyi yazın.	Elini ocağa uzatma: Ateşi ayırt edebilmeli, ocağa elini uzatmamalı, eli yandığında suya tutmalı ya da yardım istemeli. Yola atlama: Sokaktayken asla elimizi bırakmamalı ve kaldırımdan aşağı inmemeli.	
Nereden başlamalıyız?	Bu aşama için öğretmeninizle birlikte planlama yapmalısınız. Ek olarak aşağıda açıklanan öğretim süreçlerini ilgili becerilere uyarlayabilirsiniz.		

Çevresel düzenlemeler ve önleyici müdahaleler

Çocuğunuzun güvenlik becerilerindeki yetkinliği kadar çevresi de onun tehlikelere karşı korunmasında önemlidir. Hem sosyal hem de fiziksel çevrede gerçekleştireceğiniz kimi düzen-

lemeler onun tehlikelerle karşılaşmasının önüne geçebilir. Bu kapsamda evde ve ev dışında çeşitli düzenlemeler gerçekleştirebilirsiniz. Gerçekleştirebileceğiniz düzenlemelere ilişkin örnekler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Renkli, güzel kokulu, ilgi çekici şekilde üretilmiş temizlik malzemeleri zehirlenmeye yol açacağı için bu malzemeleri özenle saklamaya ve mümkünse çocuğunuzun dikkatini çekmeyecek ya da itici özellikte ürünleri seçmeye dikkat edebilirsiniz.
- ✓ Evinizde yer alan nesne, alet ve bölgeleri güvenlik risklerine göre değerlendirip güvenli eşyaları güler yüz, güvenli olmayan eşyaları kızgın yüz ifadesiyle etiketleyebilirsiniz. Ardından çocuğunuzla güler yüz etiketi ve kızgın yüz ifadesini ayırt etme çalışarak onun kızgın yüz gördüğü eşya ve bölgelerden uzak durmasına katkı sağlayabilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuz kimi durumlarda takıntılı davranışlar sergileyebilir ya da elektrikli aletlere aşırı ilgi gösterebilir. Bu nedenle evinizde bulunan elektrikli aletlerin enerji kaynağından çıkarılmasına özen göstermelisiniz. Ek olarak kimi odalarda enerjinin kesilmesini sağlayan şarteller, priz kapakları, gizlenmiş kablo düzenlemeleri gibi uyarlamalar gerçekleştirebilirsiniz.
- ✓ Kendi yaşadığınız evde gerekli düzenlemeleri yapmanıza, kurallar koymanıza rağmen çocuğunuz başka evlerde (ör. akrabaların evi, bakıcının evi, yazlık vb.) de güvenlik riskleriyle karşılaşabilir. Bu nedenle çocuğunuzun sürekli ziyaret ettiği

Resim 4.4 Betimleme: Lavabo yanında yıkanmak üzere olan kirli bulaşıklar ve bulaşık deterjanı

Resim 4.5 Betimleme: Mutfak dolabı ve tezgâh üzerinde duran çeşitli mutfak araç-gereçleri

Resim 4.6 Betimleme: Güvenlik kilidi takılmış iki priz üzerinde bir çocuğun elleri

Resim 4.7 Betimleme: Anne, baba, çocuklar, dede ve nineden oluşan, yanlarındaki köpeklerle poz veren bir aile

evlerde de çeşitli önemlerin alınması ve bu evlerde etkileşime girdiği diğer kişilerin de güvenlik riskleri konusunda bilgilendirilmesi son derece önemlidir.

Güvenlik becerilerinin öğretimi nasıl yapılır?

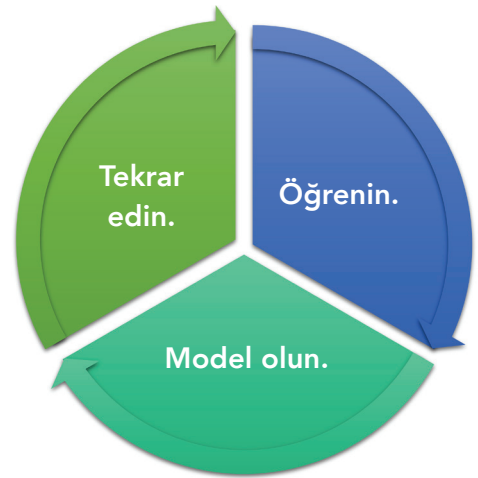
Güvenlik becerilerinin öğretimi, diğer beceri alanlarına göre daha sıkı bir planlama ve sistematik öğretim gerektirmektedir. Çocuğu güvenlik risklerine maruz bırakmak ve bu şekilde öğretim yapmak kimi durumlarda tehlikeli kimi durumlarda ise mümkün olmamaktadır (ör. kaçırılma, taciz, ilkyardım vb.). Bu nedenle bu becerileri çalışırken aşağıdaki noktaları dikkate alarak bir öğretim yapmak yerinde olacaktır:

- ✓ Güvenlik becerilerinin öğretiminde öncelikle öğretmeninize danışabilir, onunla iş birliği içinde bu becerilerin öğretimini yapabilirsiniz.
- ✓ Öğretim sürecini oyunlaştırarak, rol oynayarak, benzeşim ortamı yaratarak, video izleterek ya da kısa öyküler yoluyla çocuğunuza gereksinim duyduğu becerileri ona kazandırabilirsiniz.

Çocuğunuzun güvenlik becerilerindeki durumunu belirleyip gereksinim duyduğu beceri seçtikten sonraki süreç genel olarak öğret, model ol ve tekrar et aşamalarında ilerlemektedir.

- ✓ **"Öğret."** aşamasında ilgili beceriyi çocuğunuza kazandırmak için sözel anlatım, rol oynama, video izletme, benzeşim ortamında beceriyi çalışma, gerçek ortamda alıştırtma yapma, sosyal öyküler gibi yöntemler kullanabilirsiniz.
- ✓ **"Model ol."** aşamasında çocuğunuzun sergilemesini istediğiniz beceriyi siz gerçekleştirerek ona nasıl yapması gerektiğini göstererek ona destek olabilirsiniz. Bu aşamada çocuğunuzun dikkatini size yönelttiğinden emin olunuz. Katılımı için çocuğunuzunuzu pekiştirin.
- ✓ **"Tekrar et."** aşamasında beceriyi doğru olarak sergileyen çocuğunuzun bu beceriyi farklı ortamlarda, farklı kişilerin varlığında sergilemesi için genelleme çalışmaları yapın. Böylece çocuğunuz ilgili beceriyi sizin yokluğunuzda, okul, sokak gibi toplumsal ortamlarda da sergileyebilecektir.

Aşağıda çocuğunuzun beslenme, sağlık ve güvenlik becerileri alanlarında sahip olması T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan programlarda

Şekil 4.6 Öğretim Süreci

hedeflenen kazanımlar ve bu kazanımları nasıl destekleyeceğinize yönelik ipuçları paylaşılmıştır.

Beslenme

Okulda, toplumsal ortamlarda ya da yetişkinlik yaşamında bağımsızlaşan bireyler tek başlarına doğru şekilde beslenme alışkanlıkları geliştirmelidirler. Yiyecek ve içecek tüketmek hem beslenme sırasında gerçekleşecek güvenlik riskleri hem de sağlık açısından önemli bir davranış alanıdır. Çocuğunuz gerek beslenme araçlarıyla kendini yaralayabilir gerekse beslenme sırasında hijyen kurallarına dikkat etmeyerek kendisinin ya da çevresindekilerin sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Diğer yandan çocuğunuz yenilmemesi gereken şeyleri ağzına atabilir ve yutmaya çalışabilir. Bu tür tehlikelerden kaçınmak amacıyla çocuğunuzun bu alanda göstermesi gereken yeterlikler aşağıda Tablo 4.2’de sıralanmıştır.

Tablo 4.2 Beslenme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Yemek için hazırlanır.	Beslenme araçlarını ayırt eder.
	Beslenme öncesi el hijyenini sağlar.
	Beslenme yapacağı alanı düzenler.
Yemek sırasında kurallara uyar.	Katı yiyecekleri yeterince çiğner.
	Yemeğini yutabileceği boyutta tüketir.
	Sıvı gıdaları içebileceği yudumlar hâlinde içer.
	Tüketeceği gıdaya uygun araç seçer.
Beslenmeyle ilgili kavramları ayırt eder.	Yiyecekler arasından bozulmuş olanları ayırt eder.
	İçecekler arasından bozulmuş olanları ayırt eder.
	Besinleri son tüketim tarihine göre ayırt eder.
Beslenmeyle ilgili önlem alır.	Bozulmuş yiyecekler için önlem alır.
	Bozulmuş içecekler için önlem alır.
	Yenilmemesi gerekenleri yemez.
	İçilmemesi gerekenleri içmez.

Yukarıda sıralanan becerileri evde gözleyerek çocuğunuzun performansını izlemelisiniz. Doğru davranışlarında onu ödüllendirmeli, yanlış ya da eksik davranışlarında ona ipuçları sunmalısınız. Bu becerileri günlük yaşam içerisinde pekiştirerek ya da ipuçları sunarak çocuğunuzun performansını arttırabileceğiniz gibi ona yeni beceriler de kazandırabilirsiniz. Aşağıda beslenme alanındaki bir beceri için örnek öğretim süreci açıklanmıştır.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 1

Beceri: Besinleri son tüketim tarihine göre ayırt eder.

Gerekçe: Son kullanım tarihi geçen ürünler tüketildiğinde zehirlenme riski içerir. Çocuğunuz evde ya da toplumsal ortamlarda tüketileceği ambalajlı besinlerin son kullanma tarihini kontrol etmelidir.

Materyaller: Takvim, son kullanma tarihi geçmemiş ambalajlı gıdalar, son kullanma tarihi geçen ambalajlı gıdalar (ör. süt, yoğurt, çikolata vb.)

Öğretim Süreci:

- ✓ Çocuğunuzla mutfakta karşılıklı oturun.
- ✓ Masaya takvimi koyun ve beceriyi öğretme gerekçenizi açıklayın (Bugün sizinle tüketeceğimiz yiyeceklerin son kullanma tarihlerini kontrol etmeyi öğreneceğiz. Tarihi geçen ürünleri tüketmemeliyiz. Tarihi geçen ürünleri tüketirsek zehirlenebiliriz.).
- ✓ Takvimden günü belirleyin.
- ✓ Ürünlerde SKT olarak ifade edilen son kullanma tarihini bulmayı çalışın.
- ✓ SKT tarihi takvimde yazan tarihten büyükse tüketebileceğini, küçükse tüketemeyeceğini ifade edin.
- ✓ Son kullanma tarihi geçen ürünlerin çöpe atılması gerektiğini ifade edin.
- ✓ Çocuğunuz beceriyi kazanana dek farklı ambalajlı gıdalarla çalışmayı tekrar edin.

Hastalıklarla ve Yaralanmalarla Baş Etme

Hastalıklar genellikle öncesinde belli ipuçları verirler. Hastalanmadan önce vücudumuzda ateş, halsizlik ya da ağrı gibi belirtiler görülebilir. Çocuğunuzun bu durumlarda kendini ifade edebilmesi ve yardım talep edebilmesi sağlığı açısından son derece önemlidir. Diğer yandan yaralanma, yanıklar gibi durumlarda cildine gerekli temel ilkyardımları uygulayabilmesi ya da ona ilkyardım sunan sağlık personeliyle ya da kişilerle iş birliği yapması daha ciddi sağlık tehditlerinden kaçınmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda çocuğunuzun aşağıdaki becerileri kazanması onun sağlıkla ilgili güvenlik riskleriyle baş etmesine katkı sunacaktır.

Tablo 4.3 Hastalıklarla ve Yaralanmalarla Baş Etme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Sağlığını takip eder.	Ateş durumunu takip eder.
	Yaralanma durumunu fark eder.
	Ağrıyan yerini gösterir.
Sağlıkla ilgili olumsuz durumlarda önlem alır.	İlkyardım malzemelerini gösterir.
	Hafif yaralanmalara ilkyardım uygular.
	Yara ya da tahriş olan alanlara krem sürer.
	Gerekli durumlarda hap yutar.
	Ateşini ölçer ve bilgi verir.
	Basit tedavi uygular.
Sağlıkla ilgili durumlarda yakınlarındakilerle iş birliği yapar.	Sağlık çalışanlarının talimatlarına uyar.
	Sağlık çalışanlarına bilgi verir.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 2

Beceri: Hafif yaralanmalara ilk yardım uygular.

Gerekçe: Ciltte meydana gelen kesikler bantlanmayan durumlarda mikrop kaparak iltihaplanabilir.

Materyaller: Üzerinde el resmi olan iki kâğıt, kırmızı boya, yara bandı, mendil

Öğretim Süreci:

- ✓ Çocuğunuzla oyun saatinde ya da serbest zamanda karşılıklı oturun.
- ✓ Şimdi seninle yara bandı kullanmayı öğreneceğiz. Bazen elimizi kesebiliriz. Elimiz kanayabilir. Böyle zamanlarda elimizi yara bandıyla sarıp iyileştirebiliriz. Şimdi beni dikkatle dinle!" deyin ve önünüzdeki resimlere kırmızı kalemle yara çizin. Ardından bu alanı mendille silin ve yara bandını yapıştırın.
- ✓ Ardından "Şimdi sıra sende!" diyerek çocuğunuzdan aynı davranışı yapmasını isteyin.
- ✓ Gerçekleştiremediği ve zorlandığı durumlarda ona fiziksel ya da sözel ipucuyla destek sunun.

ETKİNLİK AŞAMA 3

Beceri: Hafif yaralanmalara ilk yardım uygular.

Gerekçe: Ciltte meydana gelen kesikler bantlanmayan durumlarda mikrop kaparak iltihaplanabilir.

Materyaller: İki adet oyuncak bebek, yara bandı, ketçap, mendil

Öğretim Süreci:

- ✓ Oyuncak bebekleri, yara bandını ve mendili ortanıza koyun.
- ✓ Dilerseniz bebeğe bir isim koyabilirsiniz. Çocuğunuza bebeğin düştüğü ya da elini kestiğine ilişkin bir hikâye anlatın.
- ✓ Hikâyeyi anlatırken bebeklerin eline, koluna ya da bacağına bir miktar ketçap sürün.
- ✓ Çocuğunuza "Bebeğimiz yaralandı. Şimdi onun yarasını saralım. Beni izle!" diyerek önce mendille ketçabı silin, ardından yara bandını yapıştırın.
- ✓ Ardından "Şimdi sıra sende!" diyerek çocuğunuzdan aynı davranışı yapmasını isteyin.
- ✓ Gerçekleştiremediği ve zorlandığı durumlarda ona fiziksel ya da sözel ipucuyla destek sunun.
- ✓ Çocuğunuzun performansına göre bebek ile yaptığı bu etkinliği daha sonra kendi vücudu üzerinde yapması ya da bir başkasının vücudunda olan bir yaralanmaya müdahale etmesi şeklinde etkinliği sürdürün.

Tehlikeleri Fark Etme

Günlük yaşam tehlikelerle doludur. Kültürümüzde "görünmez kaza" olarak nitelendirilen durumlara gün içinde sıklıkla karşılaşabiliriz. Bu tür kaza durumları hafif olabileceği gibi ciddi sorunlarla karşılaşılacak durumlara da yol açabilir. Kaygan zeminler, yüksek kaldırımlar, merdiven korkulukları, mutfak gibi alanlar tehlike riski taşıyan alanlardır. Bu alanların farkında olup dikkatli davranmak çocuğunuzun tehlike risklerinden kaçınmasını sağlayabilecektir. Sizler evinizde ve toplumsal alanlarda gerçekleştireceğiniz etkinlikler ve çevresel düzenlemelerle çocuğunuzu bu tür durumlara ilişkin olarak destekleyebilirsiniz.

Tablo 4.4 Tehlikeleri Fark Etme Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Yaralanmaya neden olan durumları fark eder ve önlem alır.	Çukur, kaygan zemin, yüksek alanları fark eder.
	Çukur, kaygan zemin ve yüksek alanlarda dikkatli davranışlar sergiler.
	Hayvanlara karşı dikkatli davranır.
	Kesici nesnelere ayırt eder ve güvenli şekilde tutar.
	Yanan maddeleri ayırt eder ve bu maddelerden kaçınır.
Acil durumlar ve doğal afetlere ilişkin önlem alır.	Alarm sesini ayırt eder.
	Doğal afetleri ayırt eder.
Su bulunan alanlarda uygun davranır.	Havuz, göl gibi alanlarda suyu fark eder ve güvenli davranışlar sergiler.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 4

Beceri: Yanan maddeleri ayırt eder ve kaçınır.

Gerekçe: Çocuğunuz yüksek sıcaklıktaki maddelere ya da ateşe yaklaştığında ciddi yaralanma tehlikesiyle karşılaşabilir. Mutfak, kantin, oturma odası gibi birçok ortamda ocak, fırın ya da sıcak sıvılardan kaçınmak çocuğunuzun toplumsal ortamlarda güvenle yer almasını sağlayacaktır.

Materyaller: Üzerinde ateş resmi olan külah şapka, üzerinde su resmi olan külah şapka

Öğretim Süreci:

- ✓ Ebeveynleri olarak sizler, varsa kardeşi ve çocuğunuz bir araya gelin.
- ✓ Ebeveynlerden biri ateş diğeri ise su resmi olan şapkayı taksın.
- ✓ Ateş şapkası giyen kişiden kaçmaya dayalı bir oyun kurun.
- ✓ Ateş şapkası takan ebeveyn çocuğa dokunduğunda onun acilen su şapkalı ebeveyne gitmesini isteyin.
- ✓ Çocuğunuzun etkinliğe katılımını pekiştirin.

Güvenliği Sağlama

Evde, okulda ya da herhangi bir toplumsal ortamda çocuğunuzun devlet görevlilerini tanıyabilmesi, onlardan yardım isteyebilmesi önemlidir. Acil durumlar ve afetler yaşamımızın bir parçasıdır. Herkes gibi OSB olan bireylerin de afet durumlarında belli davranışları sergilemesi gerekmektedir. Bununla birlikte toplumsal ortamlarda trafik kurallarına uygun davranmak çocuğunuzun tehlikelerle karşı karşıya kalmasının önüne geçmektedir. Aileler olarak sizler de çeşitli etkinliklerle çocuğunuzun acil durumlara ve afetlere hazırlığını destekleyebilir, trafikte güvenli davranışlar sergilemesini sağlayabilirsiniz.

Tablo 4.5 Güvenliği Sağlama Alanı Kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Acil durumlarda ve afetlerde güvenliği sağlayan davranışlar sergiler.	Acil durumlarda ve afetlerde görev alan olası görevlileri ayırt eder.
	Acil durumlarda ve afetlerde görevlilerden yardım ister.
	Yangın tatbikatına katılır.
	Deprem tatbikatına katılır.
Trafik bilgi ve kurallarına uygun davranışlar sergiler.	Basit trafik kurallarını sıralar.
	Günlük yaşamda trafik kurallarına uyar.
	Trafikte uygun davranışlar sergiler.
	Günlük yaşantısında trafikte güvenli yerleri belirler.
	Bisiklet, kayak, paten vb. araçları kullanırken uyması gereken kuralları ayırt eder.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 5

Beceri: Günlük yaşamda trafik kurallarına uyar.

Gerekçe ve Becerinin Seçimi:

- ✓ Trafik becerileri çocuğunuzun günlük yaşamdaki bağımsızlığı ve güvenliği için anahtar bir beceri alanıdır.
- ✓ Trafik kurallarının öğretimine başlarken ilk aşamada yaşadığınız bölgeyi değerlendirin (Ör. yaşadığınız bölgede “trafik ışıkları” yoksa bu beceriyi öncelikli olarak amaçlamak yerine “trafik ışığı olmayan yolda karşıdan karşıya geçme” becerisini öncelikli olarak çalışın.).
- ✓ Bireyin yakın çevresinde karşılaşılabileceği riskleri göz önünde bulundurun.

Öğretim Süreci:

- ✓ Seçtiğiniz beceriye göre oyun ya da rol oynama etkinlikleri tasarlayın.
 - o Yaya geçidini ayırt etme için evinizin koridoruna koli bandı ve beyaz kâğıt ile yaya geçidi çizebilir, çocuğunuzun odasından çıkarken sağa ve sola bakmasını isteyebilirsiniz.
 - o Trafik ışıklarının öğretimi için lavabonun kapısına trafik lambası şeklinde bir resim asabilir, çocuğunuza kırmızıda içeri giremeyeceğini yeşilde lavabonun müsait olduğunu ifade edebilirsiniz.
- ✓ Beceriyi gerçek ortamda çalışın.
 - o Evde ya da diğer ortamlarda çalıştığınız becerileri toplumsal ortamlarda sık sık tekrar edin.

DİKKAT

Trafikte yaya geçidinde araçların durması, yayalara yeşil ışık yandığında karşıdan karşıya geçme gibi kurallar birey tarafından doğru uygulansa da kimi durumlarda bu kurallar toplum tarafından ihlal edilmekte ve güvenlik riskleriyle karşılaşılabilmektedir. Bu beceriyi öğretim etkinliklerinin çocuğunuzun gelecekteki becerileri için ön koşul olduğunu unutmayınız. Bireyin becerileri sık sık tekrar etmesi için fırsatlar oluşturunuz. Öğretim süreci için mutlaka öğretmeninize danışınız ve onunla iş birliği içinde bu çalışmalarını gerçekleştiriniz (11).

Güvenli Sosyal İlişkiler

Çocuğunuzun günlük yaşam içerisinde güvenli sosyal ilişkiler kurmasını ve kötü niyetli insanlardan kendini sakınmasını ve mahremiyetini korumasını sağlayan davranışlarla ilgili olarak bilmemiz gereken bazı hususlar vardır.

Kültürümüzde selamlaşma gibi durumlarda fiziksel temas kurmak normal karşılanırsa da çocuğunuz öpme, sarılma gibi davranışların iyi niyetli ya da kötü niyetli olarak sergilendiğini ayırt edemeyebilir. Bu nedenle çocuğunuza çevresindeki kişilerle nasıl iletişim kurması gerektiğini, özellikle de tanımadığı kişilere karşı nasıl davranması gerektiğini mutlaka öğretin. Aynı zamanda çocuğunuza iyi niyetli ve kötü niyetli davranışları ayırt etmeyi mutlaka öğretin. Ayrıca çocuğunuza vereceğiniz öğretimlerin yanı sıra çocuğunuzun çevresindeki kişilere de çocuğunuzla nasıl etkileşime girmelerini beklediğiniz konusunda bilgi verin. Anne, baba ve kardeşler dışındaki diğer kişilerin -bunlar yakın akrabalar bile olsa- çocuğunuzla fiziksel temas kurmasına sizin nezaretinizde izin verin. Bu durumun gerekçesini akrabalarınıza ya da yakın çevrenize onların anlayabileceği bir dille açıklayın.

Tablo 4.6 Güvenli sosyal ilişkiler alanı kazanımları

Kazanım	Alt Kazanımlar
Tehdit ve risk içeren durumlara yönelik tanıdığı ve tanımadığı kişileri ayırt eder.	Güvenli kişileri gösterir.
	Güvenli kişilerin ismini söyler.
	Tanımadığı kişilerin temasını güvendiği kişilere söyler.
Tehdit ve risk içeren durumlarda kendisini korur.	Güvenilir olmayan kişilerin yakınlığına tepki verir.
	Fiziksel güce karşı kendini korur, kaçar, bağırır.

Örnek Öğretim

ETKİNLİK AŞAMA 6

Beceri: Güvenli kişileri gösterir.

Gerekçe: Anne, baba ve kardeşler gibi birincil düzeyde aile üyeleri dışındakilerin çocuğunuzla fiziksel olarak belli bir sınırı aşmaması önemlidir. Çocuğunuzla yılda bir karşılaşılan aile üyesinin (ör. dayı, amca, kuzen vb.) çocuğunuzla öpme ya da sarılma gibi temasta bulunması, çocuğunuzun güvenli kişileri ayırt edememesine neden olabilir.

Materyaller: Çocuğun çok sık karşılaştığı kişiler ile tanımadığı kişilerin resimlerini içeren kartlar, çocuğunuzun resmini içeren kart, bir adet tabak

Öğretim Süreci:

- ✓ Çocuğunuzla karşılıklı oturun.
- ✓ Tabağı ortanıza yerleştirin ve çocuğun resmini tabağın içine koyun.
- ✓ Önünüze bir tanıdık, bir tanımadık kişi resmi koyun.
- ✓ Çocuğunuza "Hangisi tanıdık?" diye sorun ve tanıdık kişiyi gösterin.
- ✓ Tanıdık kişinin resmini tabakta yer alan çocuğun resminin yanına koyun.
- ✓ Bu etkinliği günlük olarak tekrar edin.
- ✓ Çocuğunuzun düzeyine göre tanıdık kişilerin resimlerini gösterip bu kişilerin çocuğunuzla temas kurabileceğini, tanıdık olmayan kişiler temas kurduğunda reddetmesi (ör. "Dokunma!" deme, yanından uzaklaşma, anne-babasına durumu haber verme vb.) gerektiğini açıklayın.

Neler Öğrendik?

Değerli aileler, bu bölümde sizlere çocuğunuzu güvenlik becerileri alanında desteklemeniz için çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur. Çocuğunuzun güvenlik becerileri alanındaki yeterliklerini desteklemek onun;

- ✓ Güvenlik risklerinden kaçınmasına,
- ✓ Toplum içerisinde bağımsız şekilde yaşamasına,
- ✓ Kendisini geliştirecek fırsatlara ulaşmasına katkı sunmaktadır.

Aşağıda güvenlik becerilerini destekleme sürecinde kritik basamaklar özetle sıralanmıştır.

Güvenlik becerileri neden önemlidir?

Çocuğun güvenlik becerilerindeki yeterlikleri yükseldikçe ailenin bireyin sağlığına ve çevredeki risklere yönelik kaygıları azalabilmektedir. Böylece azalan korumacı tutumlar çocuğun kendini daha öz güvenli hissetmesini sağlayabilir. Güvenlik becerileri bireyin çevresindeki fırsatlara erişimini mümkün kılmaktadır.

Güvenlik becerileri nelerdir?

Güvenlik becerileri farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Ortama göre ev içinde ya da toplumsal ortamda sergilenen güvenlik becerileri olarak sıralamak çevresel değerlendirme sürecinde yararlı olabilir. Diğer yandan önleyici beceriler ve tehlike anında sergilenmesi gereken beceriler şeklindeki sınıflandırma oluşum zamanına göre sınıflandırmaya örnek gösterilebilir. Güvenlik becerileri ev kazalarını önleme, ilkyardım, trafik, yangın ve yabancılara karşı korunma şeklinde beceri alanına göre de sınıflandırılabilir.

Çocuğumu güvenlik becerileri alanında nasıl değerlendirebilirim?

Her ortam farklı riskler içerir. Dolayısıyla yaşadığınız çevreye göre çocuğunuzun sahip olması gereken yeterlikler farklıdır. Bu nedenle her bireyin güvenlik becerileri alanındaki gereksinimleri değişim gösterebilir. Değerlendirme süreci kısaca aşağıda basamaklandırılmıştır:

- ✓ Çocuğunuzu değerlendirmek için onu belli bir süre gözleyin.
- ✓ Gün içerisinde karşılaştığı güvenlik risklerini not edin.
- ✓ Bu riskleri en önemliden en az önemliye doğru sıralayın.
- ✓ Çocuğunuzun bu risklere karşı tepkisini not edin.

Çocuğumun yaşadığı çevreyi nasıl daha güvenli hâle getirebilirim?

Çocuğunuzun güvenlik riskleriyle baş etmesini sağlamak için onun becerilerini destekleyebileceğiniz gibi çevresini de daha güvenli hâle getirebilirsiniz. Bu kapsamda aşağıdaki basamaklara yer verebilirsiniz:

- ✓ Evinizin içerisinde tehlike oluşturabilecek alanları ya da nesnelere belirleyin.
- ✓ Koruyucu önlemler alın.
- ✓ Yakın çevrenizi, komşularınızı ya da yerel yönetimleri bilgilendirin.

Çocuğumu güvenlik becerileri alanında nasıl destekleyebilirim?

Güvenlik becerileri eğitimciler için çalışılması zor konular arasındadır. Güvenlik becerilerinin öğretimi oyunlar, hikâyeler, video izletme, benzeşim ortamında çalışma, rol oynama yoluyla gerçekleştirilebilir. Süreç genel olarak öğretme, model olma ve sürekli tekrar etme şeklinde ilerlemelidir. Çocuğunuzun bu alanda desteklerken öğretmeninizle iş birliği içerisinde olmanız süreci kolaylaştıracaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

1. DiGuseppi, C., Levy, S. E., Sabourin, K. R., Soke, G. N., Rosenberg, S., Lee, L. C., & Schieve, L. A. (2018). Injuries in children with autism spectrum disorder: Study to Explore Early Development (SEED). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 461-472.
2. Lee, L. C., Harrington, R. A., Chang, J. J., & Connors, S. L. (2008). Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29, 247-255.
3. Agran, M., & Krump, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45, 303-311.

4. Sirin, N., & Tekin-Iftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 2653-2665.
5. Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M., & Tekin-Iftar, E. (2019). *Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 20(1), 143-176.
6. Collins, B. C., Wolery, M., & Gast, D. L. (1991). A survey of safety concerns for students with special needs. *Education and Training in Mental Retardation*, 26(3), 305-318.
7. Clees, T. J., & Gast, D. L. (1994). Social safety skills instruction for individuals with disabilities: A sequential model. *Education and Treatment of Children*, 163-184.
8. Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 311-323.
9. Tekin-Iftar, E., Olcay, S., Sirin, N., Bilmez, H., Degirmenci, H. D., & Collins, B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 54(4), 239-250.
10. Ergenekon, Y., & Çolak, A. (2019). *Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri*. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1), 295-320.
11. Batu, S., Ergenekon, Y., Erbas, D., & Akmanoglu, N. (2004). Teaching pedestrian skills to individuals with developmental disabilities. *Journal of Behavioral Education*, 13(3), 147-164.

BÖLÜM 5

Dr. Öğr. Üyesi Serap DOĞAN ASLAN

AKADEMİK BECERİLERİ
DESTEKLEME

Genel Amaç

Bu bölümü okuduktan sonra aileler II. kademedeki akademik becerilerin neler olduğunu, önemini ve bu becerilerle ilgili çocuğuyla yapabileceği etkinlikleri açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümü tamamladığında aileler;

- Akademik becerileri açıklar.
- II. kademenin kritik özelliklerini açıklar.
- II. kademedeki çocukla yapabilecekleri destek çalışmaları tanımlar.
- II. kademedeki çocuğun ev ödevleri için neler yapabileceklerini açıklar.
- Çocuğun öğrendiği akademik becerileri destekleyici çalışmalar yapar.

İçerik

1. Akademik Beceriler
2. II. Kademedeki Akademik Beceriler
3. Türkçe
4. Matematik
5. Akademik Becerilere İlişkin Doğru Bilinen Yanlışlar
6. Çocuğun Eğitimin Yaşamına Anne-Baba Katılımının Önemi
7. Çocuğunuzla Yapabileceğiniz Çalışmalar
8. Öğretmen/Öğretmenler Tarafından Verilen Ev Ödevlerine Yardımcı Olma
9. Okuldaki Konuları Destekleyici Çalışmalar Yapma
10. Neler Öğrendik?
11. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Bu bölümde II. kademedeki öğrenim gören otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocuğa sahip anne-babalara çocuklarının öğrendiği matematik ve Türkçe derslerindeki becerilerin neler olduğu, önemi, çocuklarıyla yapabilecekleri çalışmalar, ev ödevleri ve okuldaki dersleri desteklemek üzere yapabilecekleri destekleyici çalışmalara ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bilgilendirici kısımlara ilişkin açıklamaları dikkatli bir şekilde okumanız, uygulamaya yönelik etkinliklerin aynısını ya da benzerini kendinize ve çocuğunuza göre gerçekleştirmeniz bu bölümün amacına uygun olarak tamamlanmasını sağlayacaktır.

Giriş

Farklı yaş ve gelişim özelliklerindeki pek çok öğrenci eğitim yaşamına devam etmektedir. Eğitim yaşantısındaki eğitim kademeleri kümülatif (birbirinin üzerine birikerek) şekilde hazırlanmıştır. Örneğin II. kademedeki öğrenilenler, I. kademedeki öğrenilenlere bağlı olarak kendi içinde bir bütünlük içerisinde oluşturulmuştur. Bu durum okula devam eden tüm özel gereksinimli bireyler için de geçerlidir.

Özel gereksinimli öğrenciler için hazırlanan öğretim programları, bu öğrencilerin ömür boyu kullanacakları bilgi, beceri ve kavramlardan oluşmaktadır. Öğrencilerin bunları kullanarak kendilerini bilişsel, psikolojik, sosyal ve pek çok yönden geliştirmeleri beklenir. Böylece öğrencilerin hem bir sonraki eğitim kademesine hem de yaşama hazırlanmaları sağlanır.

Öğretim programlarının her öğrencide amacına ulaşması için öğrenci merkezde olmak üzere pek çok kişinin desteği oldukça önemlidir. Öğretmenler, okul yönetimi gibi kişilerin yanı sıra ailelerin rolü oldukça önemlidir.

Aileler olarak bir kısmınız çocuğunuza nasıl destek olacağınıza bilebilirsiniz, bir kısmınız bilgi sahibi olmayabilir, bir kısmınız ise bilginizi günlük yaşamla nasıl destekleyeceğinizi bilemeyebilirsiniz. Hangi aile özelliğinde olursanız olun bu konuda en çok ihtiyaç duyacağınız konulardan biri de muhtemelen çocuğunuzun akademik becerilerine (ör. türkçe, matematik vb.) nasıl katkı sağlayacağınızdır. Kitabınızın bu bölümünde II. kademedeki öğrenim göre OSB tanısına sahip çocuğunuzun akademik becerilerini destekleyebilmeniz, sunduğunuz desteği daha nitelikli hâle getirebilmeniz için akademik becerilere ilişkin bilgiler, çocuğunuzla gerçekleştirmeniz için etkinlik örnekleri ve öneriler yer almaktadır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

Ali, Necip Bey ve Ahsen Hanım'ın tek çocuğudur. 14 yaşında olan Ali özel eğitim uygulama okulunun II. kademesinde eğitimine devam etmektedir. Ali özellikle son iki yıldır matematik ve Türkçe derslerine odaklanmakta, bu derslerde verilen ödevlerini yapmakta zorlanmaktadır. Yaşadığı bu sıkıntılı durumların yanında okulda ve evde çevresindekilerle vakit geçirmek istememektedir. Anne ve babası Ali'nin okulda, evde yaşadıklarının farkındadır. Necip Bey ve Ahsen Hanım, Ali'ye öncelikle dersleri konusunda yardımcı olmaya başladılar. Çocuklarının zorlandığı derslerde ona yardımcı olmak için ne yapacaklarını bilemeyen Necip Bey ve Ahsen Hanım ilk hafta çok zorlandılar. Ancak bu durumun düşündükleri gibi kolay olmadığını anladılar. Yanı sıra Ali'nin zaman zaman duygusal açıdan değişik duyguları da onların işini daha da zorlaştırdı. Necip Bey ve Ahsen Hanım hem çocuklarındaki bu değişikliklerin nedenlerini öğrenmek hem de ona nasıl yardımcı olacaklarını bilememenin verdiği huzursuzluk, soru işaretleri ve sıkıntılar nedeniyle en sonunda Ali'nin öğretmenleriyle konuşmaya karar verdiler.

Sevgili Anne-babalar,

Yukarıdaki hikâyeye pek çoğunuza tanıdık gelmiş olabilir. Sizin de yukarıdaki hikâyedeki gibi II. kademeye devam eden çocuğunuzun zorlandığı akademik dersler olabilir ve siz de çocuğunuza bu derslerde nasıl destek olacağınızı bilemeyebilirsiniz. Kitabınızın bu bölümünde siz anne-babaların II. kademede eğitimine devam eden çocuğunuza akademik derslerde nasıl destek olacağınıza ilişkin açıklamalar, videolar ve örnekler yer almaktadır.

Akademik Beceriler

Öğrenim hayatına devam eden her öğrencinin programında farklı dersler yer almaktadır. Özel gereksinimli öğrencilerin devam ettiği bazı okullarda izlenen öğretim programlarında bazı dersler onların günlük yaşamlarında da gereksinimleri olan akademik becerilerden oluşmaktadır (1, 2). Akademik beceriler genellikle matematik, Türkçe, fen bilgisi gibi okul dersleriyle ilgili olan konuları kapsamaktadır. Öğrenciler akademik becerileri okulda öğrenir. Öğrencilerden öğrendikleri bu akademik becerileri okul dışında günlük yaşamlarında da kullanarak farklı ortam, kişi ya da zamanlarda göstermeleri beklenir.

! DİKKAT

Öğrencilerin öğrendiği akademik becerileri günlük yaşamlarında ihtiyaç duyduklarında kullanmaları beklenir.

Öğrencilerin okulda öğrendikleri akademik becerileri sadece sınıfta ya da okulda göstermeleri ya da sorulduğunda söylemeleri yeterli değildir. Aksine öğrendikleri akademik becerileri okul dışındaki ortamlarda da sergilemeleri beklenir. Öğrencilerin öğrendikleri akademik becerileri günlük yaşamlarında gösterebiliyor olmaları öğrenilen akademik beceriyi okul dışına da aktarabildiklerini, yanı sıra bu becerileri uygun biçimde kullanmaları onların bağımsızlığa bir adım daha yaklaştığını gösteren bir veridir. Bu bağlamda özel gereksinimli öğrencinin öğrendiği akademik becerileri farklı ortamlarda kullanması onun bağımsız bir birey olabilmesi için oldukça önemlidir. Son derece kritik olan bu durum özel gereksinimli öğrencinin kendisi kadar anne-babası açısından da önemlidir.

Öğretim programlarındaki akademik beceriler çeşitli dersleri içermektedir. Ancak bazı dersler farklı derslerin ve pek çok becerinin öğretilmesi için adeta ön koşul niteliğindedir. Bir başka deyişle bazı akademik dersler öğrenilmeden başka derslerin öğretilmesi uygun ve mümkün olmayabilir. Örneğin matematik ve okuma gibi temel derslerdeki beceriler genellikle diğer tüm derslerdeki konuların/öğrenme alanlarının temelinin oluşturmaktadır. Bu nedenle okuma, yazma ve matematik okullardaki en temel beceriler olarak ifade edilmektedir (1, 2, 3, 4). Bu temel becerileri öğrenen bireyler farklı eğitim kademelerindeki dersleri

daha kolaylıkla öğrenebilirler. Yanı sıra bir üst eğitim kademesine daha kolay geçiş yapabilir. Örneğin I. kademe eğitimine devam eden bir öğrencinin matematik dersine ilişkin öğrendikleri, sonraki eğitim kademesi olan II. kademedeki matematik dersinin amaçlarını daha kolay öğrenmesini sağlayabilir. Benzer şekilde okumayı I. kademe öğrenen bir öğrenci öğrendiği bu beceriyi II. kademe okuduğunu anlama becerisini içeren herhangi bir derse ya da Türkçe dersindeki diğer amaçlara kolaylıkla yansıtabilir. Dolayısıyla temel beceriler farklı dersler ya da konularla ilişkilidir. II. kademedeki akademik beceriler tıpkı I. kademedeki akademik becerilerde olduğu gibi öğrencileri bir sonraki eğitim düzeyine hazırlaması, eğitim kademeleri arasındaki geçişi sağlayabilmesi gibi noktalar nedeniyle de önemlidir.

II. Kademe Akademik Beceriler

SORU

II. kademe akademik becerilerin çocuğunuz açısından önemi hakkında neler düşünüyorsunuz?

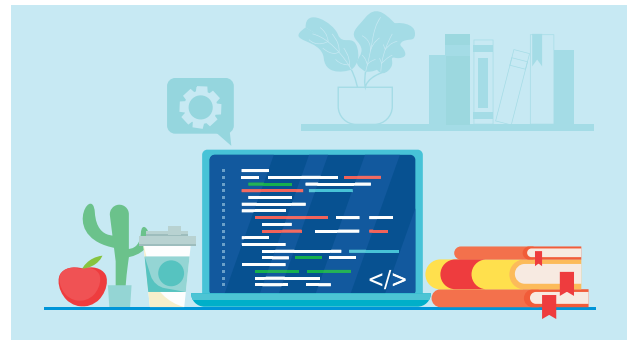

II. kademe 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerini kapsayan ve genellikle 11-15 yaşlarındaki öğrencilerin devam ettiği eğitim kademesidir. Bu kademe daha önceki okul öncesi ve I. kademeye ek olarak birbirini bütünleyen bir şekilde belli amaçlara ulaşmayı hedeflemektedir.

! DİKKAT

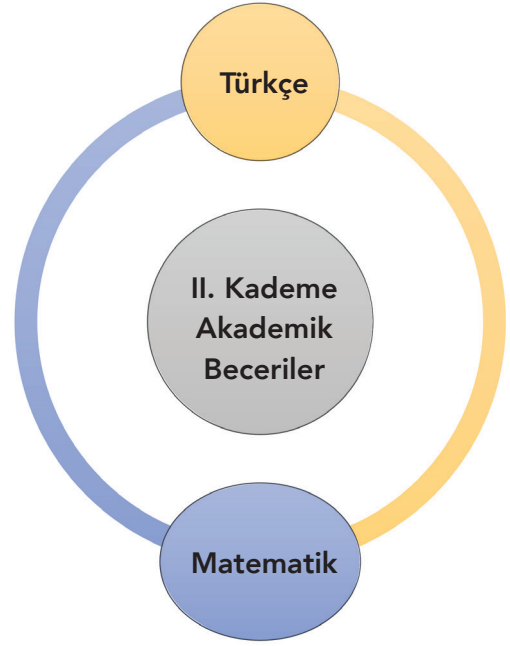
II. kademe beceriler, I. kademe becerilerin devamı niteliğindedir. Ayrıca II. kademe beceriler, I. kademe becerilere göre daha karmaşık ve zorlu olabilir.

Eğitim sistemindeki akademik programlar öğrencilerin günlük yaşamında da kullanabileceği ve birbirleriyle ilişkili olacak şekilde hazırlanmıştır. II. kademe akademik beceriler, I. kademe akademik becerilerin daha kapsamlı halidir. Dolayısıyla bireylerin I. kademeyi başarılı ve istenilen sonuçlarla tamamlaması, II. kademeye geçişin de sorunsuz şekilde olabileceğini gösterebilir (5). II. kademedeki akademik beceriler, I. kademedeki farklı okuma-yazma yerine Türkçe olarak programlarda yer almaktadır. Kitabınızın bu bölümünde II. kademe akademik becerilerden Türkçe ve matematik derslerindeki becerilere yer verilmiştir.

Görsel 5.1 Betimleme: Masa üzerinde ekranı açık bilgisayarın yanında kitaplar, bir kaktüs, bir elma ve bir kahve bardağının yer aldığı çizim

Bu bölümde Şekil 5.1’de yer alan temel akademik beceriler olan Türkçe ve matematik derslerindeki becerilere yer verilmiştir. Türkçe ve matematik derslerinin yanı sıra II. kademeye özel eğitim programları açısından bakıldığında dersler bağlamında bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin özel eğitim uygulama okulu I. kademe programında hayat bilgisi dersi yer alırken II. kademede günlük yaşam becerileri dersi bulunmaktadır (2). II. kademedeki akademik beceriler, I. kademeye göre genel olarak daha karmaşık ve zor olabilir. Bu kademedeki akademik becerilerin günlük yaşamda desteklenmesi ve çeşitli etkinliklerin yapılması son derece önemlidir (6).

Şekil 5.1 Bu Bölümde Ele Alınan II. Kademe Akademik Beceriler

Eğitim kademelerinin değişmesi, derslerin içerik ve amaçlarının farklılaşması dışında II. kademede dikkat çeken iki nokta bulunmaktadır. Bir başka deyişle II. kademenin iki kritik özelliği bulunmaktadır. Bunlar, bu kademede eğitimine devam eden öğrencilerin ön ergenlik döneminde bulunması ve bu dönemin III. kademeye geçişi sağlayan bir basamak olmasıdır.

Şekil 5.2 II. Kademenin Kritik Özellikleri

Şekil 5.2’deki II. kademenin kritik özelliklerinin ön ergenlik ve III. kademeye geçişi sağlayan bir basamak olduğu görülmektedir. Bu iki kritik özellik aşağıda açıklanmaktadır.

II. Kademenin Kritik Özellikleri

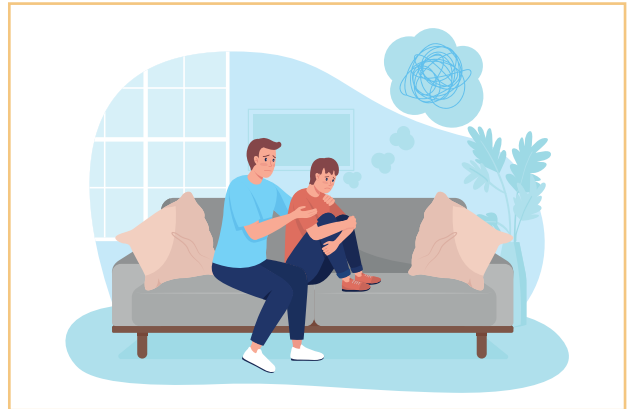
Ergenlik, 10-19 yaş arasını kaplayan ve çocuklukla yetişkinlik arasındaki bir dönemdir (7). Bir başka tanıma göre ise çocukla yetişkinlik arasındaki bir geçiştir. Bu dönem, tüm bireylerde fiziksel, bilişsel, psikolojik, sosyal özellikler başta olmak üzere içerisinde farklı değişiklikleri barındırır. Bu değişiklikler karar verme, seçim yapma, tercihte bulunma, çevreyle etkileşime girme gibi pek çok durumu etkileyebilmektedir (8). Bu nedenle ergenlik dönemi çocuklar ve aileleri açısından oldukça streslidir.

Tüm bu değişiklikler her bireyde aynı yoğunluk ve şiddette, aynı biçimde ortaya çıkmayacağı gibi her bireyde aynı yaşta ya da yaş aralığında da ortaya çıkmayabilir. Bir başka deyişle ergenlik farklı basamaklarda görülebilir. Erken, orta ve gecikmiş ergenlik farklı basamaklardaki ergenlik dönemleridir. Her basamak farklı yaş aralığını kapsamaktadır. Farklı yaş aralıklarında bireyin neler yaşayabileceğini bilmek hem ergen hem de aile açısından daha iyi bir iletişim kurulmasını sağlar (9). Kitabınızın bu bölümü II. kademede eğitimlerine devam eden öğrencileri kapsadığı için ergenlik basamaklarından olan "erken ergenlik" basamağına ayrıntılı biçimde yer vermenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Erken ergenlik basamağı 10-13 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönemde bireyler dünyayı farklı yorumlarlar. Yanı sıra stres, gerginlik gibi duyguları yaşar, kendilerindeki değişiklikleri anlamlandırmaya çalışırlar. Bu dönemde bireyler hızlı bir şekilde büyümeye, kendine odaklanmaya başlarlar ve ailelerinden

Görsel 5.2 Betimleme: Masaya yaslanmış bir eli çenesinde düşünceli duran bir gencin başının üstündeki konuşma balonlarında mezuniyet kepi, kalp, top ve kitap yer almakta

Görsel 5.3 Betimleme: Kanepede ayaklarını karnına doğru çekerek oturmuş mutsuz genç erkek ve arkasından, omuzlarına dokunarak yanında duran, destek olmaya çalıştığı anlaşıl原因an yetişkin bir erkek

bağımsız olarak hareket etmek isterler (10). Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi bu dönem anne-babalar açısından yalnızca II. kademeye devam eden bir çocuklarının olduğu anlamına gelmeyebilir. Bu bağlamda anne-babalar olarak sizler çocuğunuzu iyi gözlemlemek, ondaki değişiklikler hakkında çocuğunuz isterse ve izin verirse konuşmak, içinde bulunduğu dönemim özellikleri gibi tüm süreci bütünlüklü olarak anlamaya çalışmak için çaba harcamalısınız.

II. kademedeki kritik aşamalardan biri de geçiştir. Geçiş, tüm bireyler için yaşamın en kritik dönemlerindedir. Bu dönem tüm bireyler için yeni, zor ve sancılı bir süreci de ifade etmektedir (11). Geçişler hayatın her alanındadır. Örneğin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitmek, parka gitmek gün içinde gerçekleştirdiğimiz yatay geçişlere örnektir. Gün içinde gerçekleştirdiğimiz yatay geçişlerin yanı sıra eğitim kademeleri arasında gerçekleşen dikey geçişler de söz konusudur. Örneğin okul öncesinden ilkokula, ilkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye geçmek dikey geçişlere örnektir. Eğitim kademeleri arasındaki geçişler ne kadar kolay ve istenilen şekilde olursa sonraki kademelerde yaşanabilecek sorunlar o derece aza indirilebilir. Bu bağlamda II. kademenin bu kademeye devam eden bir öğrencinin III. kademeye geçişini kolaylaştıracak bir aşama olduğu unutulmamalıdır. Bu yönüyle düşünüldüğünde II. kademe çocuğunuzun sonraki eğitim aşamasına hazırlanmasını sağlayan aşamadır. Dolayısıyla bu dönemde derslerde öğrenilenlerin ve edinilen diğer becerilerin bir üst kademeye yumuşak bir geçişi sağlayabileceği, yeni eğitim ortamlarında bulunmayı kolaylaştırabileceği ve öğrenilenlerin yaşamının diğer alanlarında da kullanılabileceği söylenebilir. Sıralanan nedenlerle II. kademe ve bu kademedeki hedeflenen becerilerin bireylerin yaşamında ne denli önemli olduğu unutulmamalıdır (12).

! DİKKAT

Eğitimlerine II. kademedeki devam eden öğrenciler için dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de bu öğrencilerin ön ergenlik döneminde olabileceğidir. Ön ergenlik dönemi bireyler için farklı, sancılı ve stresli olabilir.

Öğretilmesi amaçlanan davranış, beceri, konu ya da kavramların öğrenci tarafından ne düzeyde öğrenildiğiyle ilgili farklı aşamalar vardır. Bu aşamalar edinim, akıcılık, kalıcılık ve genelleme olarak isimlendirilir, kendisine öğretilenleri bu dört aşamayı da aşağıdaki açıklamalara göre edinen her bireyin öğrenmeyi tam olarak gerçekleştirdiği varsayılmaktadır. Öğrenmenin aşamaları Şekil 5.3'te yer almaktadır.

Şekil 5.3 Öğrenmenin Aşamaları

Şekil 5.3'e bakıldığında çocuğunuzun bir akademik beceriyi tam olarak öğrenmesi için dört farklı aşamanın gerçekleşmesi gerektiği görülmektedir. Her aşamanın ne anlama geldiği izleyen paragraflarda açıklanmaktadır.

Edinim (Davranışı doğru şekilde sergileyebilme): Öğretmenin çocuğunuza 12 sayısıyla 9 rakamını (iki basamaklı bir sayıyla tek basamaklı bir sayıyı) eldeli toplama yapmayı öğrettiğini düşünelim. Bu aşamada çocuğunuzun 12+9 işlemi sorduğunuzda sonucu defterine doğru şekilde/öğretmenin öğrettiği şekilde yazması edinim aşamasına bir örnektir.

Akıcılık (Davranışı hızlı ve kolay biçimde sergileyebilme): Çocuğunuzun öğrendiği "12+9" işlemi belli bir sürede yazması durumudur. Edinim aşamasındaki örnekten devam edecek olursak "12+9" işleminin sonucunu çocuğunuzun özellikleri (ör. kas özellikleri, el kaslarını kullanma becerisi, el-göz koordinasyonu vb.) dikkate alınarak 5-10 saniye içerisinde defterine doğru şekilde yazması akıcılık aşamasına bir örnektir.

Kalıcılık (Davranışı öğretim sunulmadan belli bir süre sonra da sergileyebilme): Çocuğunuzun "12+9" işlemi öğretmen öğrettikten sonra da bir başka deyişle öğretimin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra da sorulduğunda defterine doğru şekilde yazması kalıcılık aşamasına örnek olarak verilebilir. Örneğin öğretmenin "12+9" işleminin sonucunu çocuğunuza öğretimden belli bir süre sonra da (ör. birkaç hafta sonra, birkaç gün, birkaç ay sonra) sorduğunda çocuğunuzun işlem sonucunu defterine doğru biçimde yazması kalıcılık aşamasına bir örnektir.

Genelleme (Davranışı farklı ortam, kişi, durum ve araç gereçlerle sergileyebilme): Çocuğunuzun "12+9" işleminin sonucunu öğretmen öğrettikten sonra da siz ya da bir başkası sorduğunda ya da farklı bir ortamda (ör. evde) sorulduğunda veya farklı araç gereçlerle (ör. farklı kalemlerle, farklı büyüklükteki bir deftere) yapması istendiğinde sonucu doğru şekilde yazması genelleme aşamasına bir örnektir.

Değerli anne-babalar, çocuğunuz farklı akademik becerilerde yukarıdaki aşamalardan hangisinde olursa olsun sizlerden çocuğunuzun farklı etkinliklerle desteklemeniz beklenmektedir. Unutmayın ki öğrenmenin tüm aşamalarını gerçekleştirmek "tam" bir öğrenmeyi sağlamak için oldukça önemlidir. Akademik becerileri desteklemek üzere çalışırken öğrenmenin aşamalarını dikkate alarak bu çalışmalarını gerçekleştirmeniz çocuğunuzun daha doğru şekilde desteklemenizi sağlayabilir.

Türkçe

ÖRNEK OLAY

Kerim 14 yaşında özel eğitim uygulama okuluna devam eden bir öğrencidir. Kerim Türkçe dersinde okuduğunu anlama konusunda oldukça zorlanmaktaydı. Annesi de Kerim'in yaşadığı bu zorluğu okulda yapılan çalışmalarını kontrol ettiğinde, ödevlerini yaptığı fark etmekteydi. Annesi Kerim'in bu durumuna ek olarak bu derste yaşadığı güçlükten kaynaklı oldukça üzülüğünü fark etmekteydi. Bu sıkıntılı durumun sonucunda annesi Kerim'in öğretmeniyle görüşmeye karar vermişti. Bu görüşmede Kerim'in Türkçe dersinde yaşadığı bu güçlükleri aşacağını düşünmekteydi. Sabırsızlıkla öğretmenle görüşeceği günü beklemekteydi.

Sevgili anne ve babalar, bu başlıkta çocuğunuzun Türkçe dersini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgilere ve "Türkçe dersine ilişkin yapılacak etkinliklere" yer verilmiştir. II. kademe akademik becerilerinden olan Türkçe dersi için "Orta-Ağır Zihinsel Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler İçin Hazırlanan Program" esas alınmıştır. Bu programda Türkçe Dersi Öğretim Programı altı farklı öğrenme alanından oluşmaktadır. Bu alanlar işlevsel okuma-yazma, ilk okuma-yazma, okuduğunu anlama, yazılı ifade, dinlediğini anlama ve sözlü iletişimdir (13).

Türkçe dersinin temelinde okuma ve yazma becerileri olduğu için II. kademede bu ders okuma-yazma içerikleriyle açıklanmıştır. Aşağıda bu derse ve alt becerilerine ilişkin çeşitli bilgiler yer almaktadır.

- ✓ Okuma ve yazma, Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla öğretilir.

- ✓ Eğitim yaşamının temelini oluşturmaktadır (2, 14).
- ✓ Okuldaki en önemli akademik becerilerdendir (14).
- ✓ I., II. ve III. kademedede de yer alan bir beceri ve programda bir derstir (2).
- ✓ Bireylerin yaşamları boyunca gereksinim duyacağı bir derstir. Günlük yaşamda iş başvuru formunu doldururken, bankada işlem yaparken, mesaj ya da mail gönderirken, dilekçe yazarken bu derste öğrenilen bilgi ve beceriler kullanılır (15).
- ✓ Okul öncesi, I., II. ve III. kademedede birbirini tamamlayıcı/bütüncül bir şekilde içerik oluşturulmuştur.
- ✓ Hazırlık becerileri okul öncesinden başlamaktadır.
- ✓ Genellikle ilköğretim çağında öğrenilmesi beklenen bir beceridir (16).
- ✓ Bireylerin yaşamı boyunca gerekli olan bir derstir.
- ✓ Genellikle öğretmenler tarafından okullarda öğretilir.
- ✓ Türkçe dersiyle ifade edilemeyen pek çok duygu ve düşünce yazıya dökülebilir.
- ✓ Türkçe dersi amacına uygun olarak bireylerin günlük yaşamda da kullanabilmesi için öğretilmektedir (16). Örneğin alacağınız ürünün özelliklerini okurken iş yerinde herhangi bir işi gerçekleştirirken restoranda menüye bakarken hangi tramvay/otobüse binileceğine ilişkin güzergâhı okurken okuma becerilerinden yararlanırsınız.
- ✓ Türkçe dersiyle duygu, düşünce ve ifade edilemeyen pek çok şey yazıya dökülebilir (16).
- ✓ Yalnızca söylenenin ya da gösterilenin yazıya dökülmesini değil, kişinin duygu ve düşüncelerini de aktarmasını sağlayan bir iletişim aracıdır.
- ✓ Sadece okuma-yazma ya da Türkçe dersiyle sınırlı bir beceri değildir. Diğer derslerde de kullanılan bir beceridir. Hayat bilgisi dersinde istenenleri yazarken matematik dersinde dört işlem problemlerini çözerken müzik dersinde notaları yazarken de yazma becerisinden yararlanır.
- ✓ Bu ders sayesinde insanlarda akademik, sosyal, düşünsel açıdan olumlu pek çok değişiklik meydana gelir.

Türkçe dersi öğretim programının aşağıdaki amaçları gerçekleştirebileceği düşünülmektedir (13). Öğrencilerin;

1. Türkçeyi konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak doğru kullanmalarının sağlanması,
2. Yaşamları boyunca kullanacakları temel okuma-yazma becerilerini kazanmalarının sağlanması,

3. Okuma-yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
4. Sözlü iletişim becerilerini kullanarak iletişim kurmalarının sağlanması,
5. Dinleme/izleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi,
6. Anlama, sınıflama, sıralama, ilişki kurma, tahmin etme gibi bilişsel becerilerinin geliştirilmesi,
7. Sözcük dağarcıklarının ve anlatım becerilerinin geliştirilmesi,
8. Gerçek yaşam uygulamalarında okuma ve yazma becerilerini kullanmalarının sağlanması,
9. Okuduğunu anlamaya ve yazılı ifadeye hazırlık becerilerini geliştirilmesi,
10. İşlevsel okuma-yazma becerilerini günlük ve sosyal yaşamlarında kullanmalarının sağlanması,
11. Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlerin farkına vardırılması amaçlanmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Türkçe bir dersten çok daha fazla anlama gelmektedir.

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Türkçe Dersi Öğretim Programı II. Kademe'ye (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) ilişkin amaçların da yer aldığı ayrıntılı bilgilere

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

linkinden erişebilirsiniz.

Matematik

ÖRNEK OLAY

Sena 14 yaşındadır. Okulunda tüm derslerine severek ve isteyerek çalışan, dersleri dikkatli dinleyen bir öğrencidir. Yalnızca matematik dersinde zorlanmaktadır. Öğretmenleri, annesi ve babası da Sena'daki bu zorluğun farkındadır. Öğretmeni Sena'nın sınıfta yalnızca matematik dersinde dikkatinin dağıldığını ve sıkıldığını gözlemlerken ailesi de benzer şekilde evde yalnızca matematik ödevlerini son dakikaya bıraktığını

ve geçiştirdiğini, ayrıca sıklıkla ödev yaptığını fark etmiştir. Anne ve babası bu durum için Sena'nın öğretmeninden randevu almak için görüştüklerinde öğretmenin de kendileriyle aynı durum için konuşmak istediğini öğrenmiştir. Öğretmenin de söylemesiyle durumun ödev yapmak istememenin çok daha ileri bir boyutta olduğunu anlamışlardır.

Sevgili anne-babalar, bu başlıkta çocuğunuzun matematik becerisini nasıl destekleyebileceğinize ilişkin bilgilere ve "matematik alanında yapılacak etkinliklere" yer verilmiştir.

- ✓ Matematik dersi tıpkı Türkçe dersi gibi II. kademenin temel akademik derslerindedir.
- ✓ Matematik dersinde temel beceriler en başta öğretilir ve giderek zorlaşan bir şekilde devam eder.
- ✓ Okul öncesi dönemden itibaren öğrenilen bir beceridir.
- ✓ Yalnızca sayılarla ilgili bir alan değildir. Düşünme, ilişki kurma, sorgulama, hatırlama gibi pek çok alana katkı sağlar.
- ✓ Günlük yaşamda farklı ortamlarda kullanılan bir beceridir.
- ✓ Somut ve soyut düşünmenin gerçekteştiği akademik derslerdendir.
- ✓ Bireylerde yeni ve farklı öğrenmelerin oluşmasını sağlar.

Görsel 5.4 Betimleme: Tahtaya çarpma işlemi yazan kız öğrenci

! DİKKAT

Matematik, yalnızca sayılarla ilgili temel bir akademik beceri değildir. Genellikle okulda öğretilse de okul dışında, pazarda, markette, bankada, toplu taşıma araçlarında ücret öderken, para biriktirirken hayatın içinde her zaman olan en temel becerilerdendir.

Matematik neden önemlidir?

SORU

Çocuğunuzun matematik becerilerini öğrenmesi onun şimdiki ve gelecekteki yaşamı açısından neden önemlidir?

- ✓ Matematik en temel akademik becerilerdendir (18).
- ✓ Okulda öğrenilenlerin okul dışında da kullanılmasını sağlar. Yemek tariflerindeki malzemeleri koyarken, alışveriş yaparken, para biriktirirken, tatile giderken, bankaya ya da pazara giderken, dolmuşta/takside para verirken, para üstü alırken iş yerinde matematik becerisinden yararlanır.
- ✓ Çocuğunuzun başkalarına ihtiyaç duymadan yaşamasına olanak tanıyan becerilerdendir.
- ✓ Sadece sayılar, kavramlar ya da problemleri öğrenmeyi değil, çocuğunuzda düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma, karşılaştırma, karar verme gibi becerilerin de gelişmesini sağlar (18).
- ✓ Matematik becerisi kişinin kendi ekonomisinin farkında olmasını sağlar (19, 20).
- ✓ Bireyin sadece içinde bulunduğu zamanda değil, gelecekte de kullanabileceği becerilerdendir (19, 20, 21).

ÖNERİ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Matematik Dersi Öğretim Programı II. Kademe'ye (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ilişkin amaçlar, etkinlik örnekleri ve daha fazlasının yer aldığı detaylı bilgilere

<https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>

linkinden erişebilirsiniz.

Akademik Becerilere İlişkin Doğru Bilinen Yanlışlar

Akademik beceriler eğitim sistemindeki en temel becerilerdendir. Sistemdeki eğitim kademeleri değişse de öğrenci ve okul denilince akla ilk gelen becerilerdendir. Akademik becerilere ilişkin doğru bilinen pek çok yanlış söz konusudur. Akademik becerilerde doğru olduğu düşünülen ancak yanlış olan özellikler Tablo 5.1'de açıklanmaktadır.

Tablo 5.1 Akademik Becerilere İlişkin Doğru Bilinen Yanlışlar

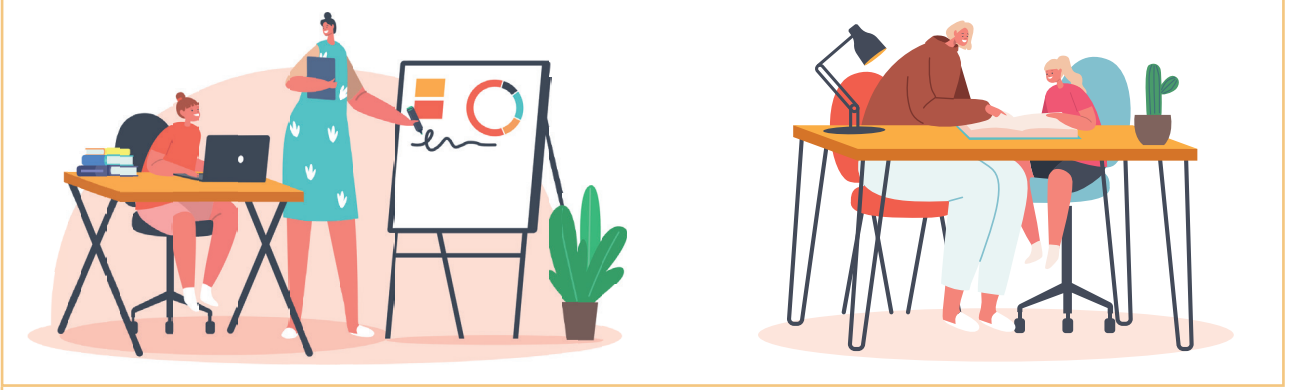
Yanlış	Doğru
1. Akademik becerilerden sadece öğretmenler sorumludur.	1. Akademik beceriler öğretmenler tarafından öğretilir ancak anne-baba, kardeş gibi farklı kişiler tarafından desteklenir.
2. Akademik beceriler sadece sınıf içini kapsar.	2. Akademik beceriler sınıf ve okul dışında pek çok farklı ortamı kapsayan ve bu ortamlarda kullanılan becerilerdir.
3. Akademik beceriler sınavlarla değerlendirilir.	3. Akademik beceriler öğrenci ödevleri, etkinlikler, öğrenci dosyaları, projeler gibi farklı şekillerde değerlendirilir.
4. Akademik beceriler öğrencinin sınıfı geçmesi için gereklidir.	4. Akademik beceriler sadece öğrencinin sınıfı geçmesi için değil; çalışma hayatı, bir sonraki eğitim kademesi, günlük yaşamında gidilen ortamlarda kullanmak, yaşamın farklı alanlarında da katkı sağlamak açısından gereklidir.
5. Akademik becerilerden en önemli olanları okuma-yazmadır.	5. Akademik becerilerin tamamı önemli olmakla birlikte okuma, yazma matematik gibi bazı akademik beceriler temel becerilerdir.
6. Akademik beceriler öğrenciler açısından en çok zorlanılan becerilerdir.	6. Akademik beceriler de tıpkı diğer beceriler gibi öğrenilebilen becerilerdir.

Tablo 5.1 incelendiğinde akademik becerilerin aslında zannedilenin aksine zorlu olmadığı, bu konuda yaygın bazı yanlış düşüncelerin olduğu görülmektedir. Akademik becerilerle ilgili yanlış ya da doğru olarak bilinen bazı düşünceler olsa da bu becerilere ilişkin toplumdaki herkesin ortak olduğu bazı konular da bulunmaktadır. Çocuğun eğitim yaşamına anne-baba katılımının önemi bu konuların başında gelmektedir.

Çocuğun Eğitim Yaşamına Anne-Baba Katılımının Önemi

Bir öğrencinin eğitim çevresi sadece sınıf, okul ya da eğitim aldığı kurumlardan ibaret değildir. Aksine bireyin eğitim çevresi, ev, toplum, yaşanan yer gibi çeşitli etmenler ve bunların birbiriyle etkileşiminden/ilişkisinden oluşur. Anne-babaların da içinde olduğu ev ve aile yaşamı da aslında eğitim çevresinin içinde yer almaktadır (22, 23).

Eğitim sadece okul ve öğrencilerden oluşmaz. Aksine öğrenciyle iletişim ve etkileşim hâlinde olan pek çok kişi aynı zamanda onun eğitim çevresinde de yer alır.

Görsel 5.5 Betimleme: Masa başında ders çalışan çocuklar ve yanlarında onlara destek olan anne babaları

! DİKKAT

Bir çocuğun eğitim çevresi sadece sınıf, okul ya da eğitim aldığı kurumlardan ibaret değildir. Aksine ev, toplum ve yaşanan yerle ilişkilidir.

Anne-babaların çocuklarının eğitim yaşamına katılımları akademik başarıyı artırır ve çocuklarının eğitiminde olumlu etkiler yaratır. Ayrıca eğitimciler ve uzmanların büyük bir kısmı, aileler ve okulların iş birliği içerisinde çalışması gerektiğinden söz etmektedir. Bu iş birliği sadece öğrenci başarısına odaklanmaz. Daha çok öğrencinin kendi başarısını elde etmesi için onu motive etme, ona rehberlik etme, onunla ilgilenme ve onu harekete geçirme üzerinedir. Bu iş birliğinin merkezinde öğrenci vardır. İş birliği aynı zamanda aile, öğretmen ve topluma pek çok yönden katkı sağlar (22, 23).

Görsel 5.6 Betimleme: Yapboz parçalarını yerleştiren kadın ve erkek

Anne-baba katılımı çocukların eğitimine pek çok açıdan katkı sağlar ve eğitimlerinde oldukça önemlidir. Ailelerin çocuklarının eğitimine katılımı aşağıda sıralanan noktalar açısından önemlidir (21, 22, 23):

Ailelerin çocuklarının eğitimine katılması çocuklarının akademik başarısına katkı sağlar.

Çocuklarının eğitimine katılan anne-babalar, anne-baba rolünü tamamlarlar.

Çocuklarının okul başarısına katkıda buldukları için anne-babalar olumlu duygular kazanırlar.

Çocuklarına akademik beceriler açısından katkı sağlayan anne-babalar, onların okul içerisinde sosyal ve duygusal açılardan olumlu deneyimler kazanmasına katkıda bulunurlar.

Anne-babaların çocuklarının eğitim sürecine daha fazla katılım göstermeleri ve katkı sağlamlarıyla okul yönetimi, öğretmenler ve çocuklar arasında olumlu bir etkileşim oluşur.

Şekil 5.4 Çocukların Eğitimine Anne-Baba Katılımının Önemi

Bu başlıkta akademik becerilere ilişkin bilgiler ve örneklere yer verilmiştir. Çocuğunuz bu becerileri öğrenirken onlara nasıl katkı sağlayacağınız konusunda sizlere yardımcı olmak için bilgilendirici açıklamalar ve farklı etkinlik örnekleri hazırlanmıştır. Çocuğunuzun eğitim yaşantısında anne-baba katılımıyla onun akademik becerilerinin gelişmesine destek vermeniz ve katkı sunmanızı amaçlayan bu bilgiler aşağıdaki başlıklarda yer almaktadır.

Çocuğunuzla Yapabileceğiniz Çalışmalar

Çocuğunuz hangi eğitim kademesinde olursa olsun anne-baba olarak onunla yapabileceğiniz/ona destek olabileceğiniz pek çok etkinlik ve çalışma bulunmaktadır. Çocuğunuza vereceğiniz bu destekler; okulda verilen ev ödevlerine yardımcı olmak ve okuldaki konuları destekleyici etkinlikler yapmak olarak sıralanabilir. Aşağıdaki paragrafta çocuğunuzla yapabileceğinizle ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Şekil 5.5 Anne-Babaların Çocuğuyla Yapabileceği Destek Çalışmaları

Şekil 5.4'te yer alan çocuğunuzla yapabileceğiniz “ev ödevlerine yardımcı olmak” ve “okuldaki konuları destekleyici çalışmalar yapmak” çalışmaları başta çocuğunuz olmak üzere size, çocuğunuzun okul yaşamına, başarısına, sosyal, duygusal ve psikolojik durumuna, kısacası pek çok yönden çocuğunuzun iyi olma hâline katkı sağlar.

Hangi destek çalışmasını yaparsanız yapın ortam, araç gereçler, ses tonu, beden dili, oturma düzeni gibi bazı özelliklere dikkat etmeniz gerekmektedir. Bu özellikleri dikkate alarak çocuğunuzun akademik becerilerini desteklemeniz son derece önemlidir. Bu sayede çocuğunuzla yapacağınız destek çalışmalarını daha uygun, etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirmiş olursunuz.

! DİKKAT

Çocuğunuzla yapacağınız destek çalışmalar için dikkat etmeniz gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Ortam, araç gereçler, ses tonu, beden dili, oturma düzeni noktalarına destek çalışmalarınızda dikkat etmelisiniz.

Ortam: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz yer ev ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yer olabilir. Ortamınız ev ise bu ortamın dağınık olmamasına, gürültüden uzak olmasına, ortamda dikkat dağıtacak eşyaların bulunmamasına, ısı ve ışık gibi fiziksel özelliklerin uygun koşullarda bulunmasına dikkat etmelisiniz.

Ortamınız ev dışında bir yer ise dağınıklık ve kirlilik etmenlerini kontrol altına almanız zorlaşabilir. Bu durumda ev dışında dikkat etmeniz gereken mümkünse gürültü kaynaklarını en aza indirmek ya da gürültüden uzaklaşmak, mümkünse çocuğunuzun dikkatini dağıtacak eşyaları uzaklaştırmak, ısı ve ışık gibi etmenleri en aza indirmektir.

Görsel 5.7 Betimleme: Harita üzerinde konum işareti

Araç gereç: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz araç gereçler evde ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yerdeki araç gereçler olabilir. Hangi ortamdaki araç gereçleri kullanırsanız kullanın dikkat etmeniz gereken nokta kullandığınız araç-gerecin destek çalışmanızla uyumlu olması, çalışma yaptığınız konuya uygun olmasıdır. Örneğin matematikte toplama çalışması için bulunduğunuz ortamda su, un, tuz gibi araç gereçler yerine boncuk, çubuk, çatal, kaşık, pipet gibi sayılabilen araç gereçlerin bulunması önemlidir.

Görsel 5.8 Betimleme: İçerisinde cetvel, hesap makinesi, kalem, pergel, kalem tıraş, maket bıçağı, renkli yapışkanlı not kağıtarı olan bir kalem kutusu

Ses Tonu ve Beden Dili: Ev ya da ev dışındaki hangi ortamda bulunursanız bulunun, çocuğunuzla hangi destek çalışmayı yaparsanız yapın; ona soracağınız, söyleyeceğiniz her soru, cümle ya da ifadeye ses tonunuzu yukarıda belirtilen ortamın özelliklerini de dikkate alarak kullanmalısınız. Çocuğunuzla iletişim içerisindeyken ne çok yüksek ne de çok alçak sesle konuşun. Son derece uygun bir ses tonu belirleyin. Ayrıca beden dilinizi de onunla destek çalışma yaptığınızı belli edecek şekilde, uygun jest ve mimikler kullanarak tamamlayın.

Görsel 5.9 Betimleme: Bir kadına ait farklı ruh hallerini gösteren sekiz küçük fotoğraf. Fotoğraflarda mutlu, üzgün, şaşkın, düşünceli gibi hislere yer verilmiş

Oturma Düzeni: Destek çalışmalarını gerçekleştireceğiniz yer ev ya da ev dışında park, kafe, spor salonu gibi herhangi bir yer olabilir. Bu ortamlarda çocuğunuzla destek çalışması yaptığınızda çocuğunuzun özelliklerini ve çalışmanın özelliklerini dikkate alarak onun yakınında, onu görebilecek ve yaptıklarını izleyebileceğiniz bir yere oturmanız önemlidir.

Sevgili anne-babalar, yukarıda sıralanan özellikleri dikkate alarak aşağıda verilen destek çalışmalarını gerçekleştirmenizin tüm süreci kolaylıkla yönetmenizi sağlayabileceğini unutmayın. Bu nedenle aşağıdaki destek çalışmalarını planlamadan önce bu özellikleri yerine getirmeye özen göstermelisiniz.

Görsel 5.10 Betimleme: Soldaki görselde; açık havada minderler ve hamak sağdaki görselde masa ve sandalyelerin bulunduğu mutfak

Öğretmen/Öğretmenler Tarafından Verilen Ev Ödevlerine Yardımcı Olmak

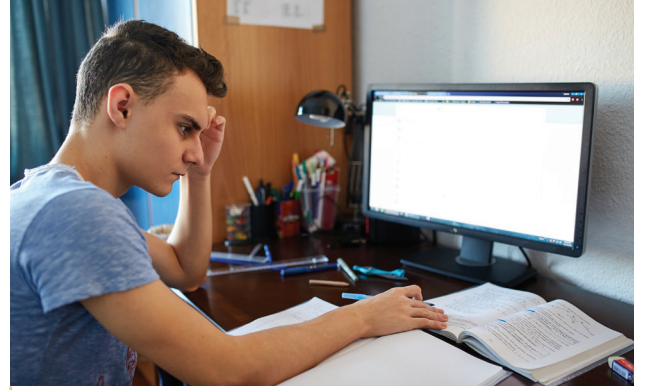
SORU

Ev ödevlerinde çocuğunuza nasıl yardımcı olabilirsiniz? Bu konuda neler yapabileceğinizi hiç düşündünüz mü?

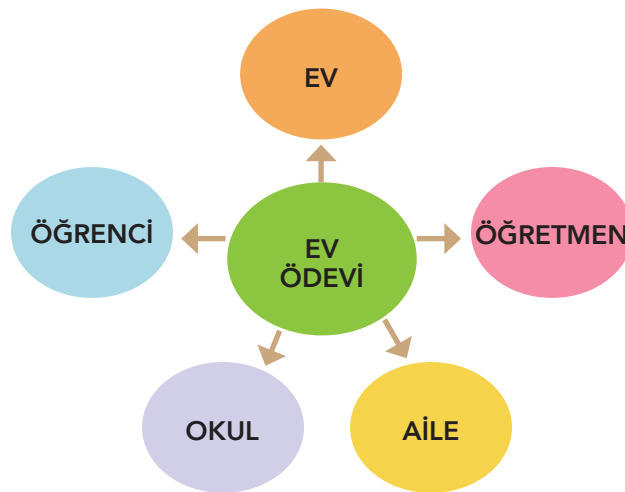
Aile olarak belki de en çok zorlandığınız konuların başında çocuğunuzun ödevlerine nasıl katkı sağlayacağınız ve okul derslerini evde nasıl destekleyeceğiniz gelmektedir. Bu konuda yapılabilecek çeşitli etkinlikler bulunmaktadır. İzleyen başlıkta çocuğunuzun ödevlerini desteklemek için yapabileceğiniz bazı etkinlikler bulunmaktadır. Örnek etkinlikleri daha iyi yapabilmemiz için öncesinde ödev kavramı ve ödevin çocuğunuza katkıları açıklanmıştır.

Ev Ödevi

- ✓ Ev ödevi, öğretmenler tarafından öğrencilere verilen ve öğrencilerin okul dışında tamamlamaları gereken herhangi bir görevi ifade etmektedir (24).
- ✓ Aileler, öğretmenler ve öğrenciler için her zaman önemli görülen genel ve yaygın bir eğitim etkinliğidir (25, 26).
- ✓ Okul çağındaki pek çok öğrenci için günlük rutinin bir özelliğidir. Ayrıca pek çok öğretmen ve öğrenci için her zaman önemi olan bir konudur (25, 26).
- ✓ Ev ödevi aynı zamanda öğretmenler, öğrenciler ve aileler için karmaşık ve sancılı konulardandır. Öğretmenler ev ödevinin zamanında yapılmadığından, öğrenciler ödevde ayrılan vaktin daha eğlenceli geçirilecek pek çok zamanı engellediğinden ve aileler de ev ödevinin nasıl, ne zaman ve doğru şekilde yapılıp yapılmadığı konusunda stres yaşayabilmektedirler. Bu nedenle ev ödevi ne sadece öğretmenin verdiği bir görev ne de sadece öğrencinin yapması gereken bir sorumluluktur (25, 26, 27, 28).
- ✓ Ev ödevi aslında tüm bunların çok ötesinde ev ve okul olmak üzere iki farklı ortamdaki aile, öğretmenler, okul sistemi gibi pek çok kişinin birbiriyle etkileşimlerini içeren çok yönlü bir süreçtir (29, 30, 31, 32).

Görsel 5.11 Betimleme: Ekran başında çalışan önünde defter, kitabı olan bir erkek çocuk

Şekil 5.6 Ev Ödeviyle İlgili Kişi ve Kurumlar

Şekil 5.5'e bakıldığında ev ödevinin farklı kişi ve ortamlarla ilişkisi daha iyi anlaşılmaktadır. Ev ödevinin öğrenciler için tanımı ve açıklamasına bakıldığında öğrenci açısından oldukça yararlı olduğu görülmektedir. Bu yararlar izleyen şekilde sıralanabilir:

- ✓ Ev ödevi yapmak öğrencinin çalışma becerilerini ve geleceğe yönelik tutumlarını geliştirir.
- ✓ Öğretimde ilerlemeyi sağlar.
- ✓ Anne-baba ve çocuk arasında iletişimi güçlendirir.
- ✓ Öğrencilere öğrenmenin hem okul içinde hem de okul dışında gelişen bir etkinlik olduğunu öğretir.
- ✓ Ev ödevine harcanan zamanla başarı arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Şekil 5.5'te görüldüğü gibi öğrenciler için son derece önemli olan ev ödevinin katkıları çok yönlüdür. Bu katkılar ve daha fazlası için çocuğunuzla yapmanız gerekenler izleyen şekilde sıralanabilir (26, 27, 33, 34):

- ✓ Ev ödevini desteklemeyi çocuğunuzun saatlerce bir masada oturmak olarak algılamamalısınız.
- ✓ Çocuğunuz ifade edici dil becerilerine sahipse okuldan eve geldiğinde ona okulda neler yaptığını, derslerde hangi konuları öğrendiğini sorabilirsiniz. Çocuğunuz ifade edici dil becerisine sahip değilse defterlerini kontrol edebilirsiniz. Ayrıca sınıf içi haberleşme gruplarından da bilgi almak yararlı olacaktır.
- ✓ Çocuğunuzun yaptığı çalışmalarını defterlerinden kontrol ettikten sonra ödevlerini inceleyebilirsiniz. Bu durum süreci daha iyi desteklemeniz noktasında size yardımcı olacaktır.
- ✓ Birden fazla ödevinin olması durumunda nasıl bir sıralamayla ödevlere başlanacağını çocuğunuzun tercihine sunup ona göre başlamasını sağlamak önemlidir.
- ✓ Çocuğunuzun düzenli biçimde ev ödevlerini yapmasını destekleyebilirsiniz. Bunun için bir başlangıç ve bitiş saati belirleyebilirsiniz. Bu süreler öğretmen tarafından ödevlerde belirtilmişse onu uygulayabilirsiniz. Süreleri belirleme konusunda öğretmene danışabilirsiniz. Süreler dışında ödevlerin yapılacağı saatler konusunda bir rutin oluşturabilirsiniz (ör. okuldan geldikten 1 saat sonrasında ya da öğle yemeğinden sonra ödevlere başlanması vb.).
- ✓ Çocuğunuzun organize olmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapabilirsiniz. Çocuğunuzun özellikleri uygunsa ona derslere göre ayrılmış bir ödev defteri, günlük ev ödevlerinin yazılı olduğu bir takvim ya da planlayıcı alabilirsiniz. Bunlar çocuğunuz için uygun değilse bir pano hazırlayabilir ve biten ödevlere gülen yüz, bitmemiş ödevlere üzgün yüz koyabilirsiniz.

- ✓ Ev ödevinin yapılacağı ortamı düzenlemek de çocuğunuzun ödevlerini yapmasını kolaylaştırabilir. Televizyonu kapatmak, ortamın temiz ve düzenli olmasını sağlamak, yeterli ısı ve sıcaklığı sağlamak, ses ve gürültü kaynaklarını uzaklaştırmak, çocuğunuzun dikkatini dağıtacak nesnelere kaldırmak ortama ilişkin yapılacak düzenlemelere örnek olarak verilebilir.
- ✓ Çocuğunuzun ev ödevini yaparken uygun davranışlarını (ör., sessizce ve yerinden kalkmadan ödev yapması, dikkatini ödevlerine yöneltmesi vb.) "Aferin, çok güzel." gibi sözcüklerle pekiştirin. Kısacası onun bu uygun davranışlarından kaynaklı memnuniyetinizi belirtin.
- ✓ Çocuğunuz ödevini yaparken onun özelliklerini de dikkate alarak kontrol etmek için bir karar verebilirsiniz. Örneğin o ödevini yaparken siz mutfakta bulaşıkları makineye dizebilir, ara ara da çocuğunuzu kontrol edebilirsiniz. Böylece onunla ilgilendiğinizi ve ödev sürecinde yer aldığınızı da ona göstermiş olursunuz.
- ✓ Çocuğunuz verilen ödevleri yapmak istemediğinde ya da yapmamak içi sorun çıkarıldığında ona sevdiği şeylerin (ör., telefon, tablet, oyuncak vb.) olduğu seçenekleri sunun. En sevdiği ilk üç şeyi sıralayın. Ödevi yapması hâlinde istediklerinden ilk sırada olanı elde etmesine belli bir süreliğine (ör. 1-2 dk. tabletle oynama) izin verin. Verdiğiniz sürenin sona ermesinin ardından ödevine kaldığı yerden devam etmesini sağlayın.

Okuldaki Konuları Destekleyici Çalışmalar Yapmak

SORU

Günlük yaşamınızda çocuğunuzla yapabileceğiniz ve onun akademik becerilerini destekleyici etkinlikler neler olabilir?

- ✓ Ailelerin belki de en çok sıkıntı duyduğu konulardan biri de akademik becerileri ya da okulda çalışılan diğer konuları günlük yaşamlarına (ör., ev içinde, ev dışına, tatile gittiklerinde vb.) nasıl uyarlayacakları konusudur.
- ✓ Akademik beceriler genellikle okuma-yazma, Türkçe, matematik olarak bilinir ve yalnızca okul ortamında öğrenilir gibi yaygın bir düşünce hâkimdir. Ancak bu düşüncenin aksine ailelere bir yol gösterildiğinde ve çocuklarının akademik yönlerini desteklemeleri için motive edildiklerinde aslında iyi bir destekleyici olabilecekleri bilinmektedir. Destekleyici olmak öğretici olmak değildir. Anne-babalar olarak çocuğunuza öğretilen, öğretilmeye başlanan bir beceriyi evde yapacağınız çalışmalarla destekleyebilirsiniz. Destekleyici olmanız için öncelikle çocuğunuzun okulunda

ya da sınıfında işlenen konuları bilmeniz gerekmektedir. Yanı sıra öğretmenlerinden çocuğunuzun durumuna ilişkin bilgi almanız, görüş alışverişinde bulunmanız da destekleyici çalışmalar yapmanıza katkı sağlar. Kısacası destekleyici olmak, çocuğunun okulda henüz öğrenmediği ya da yeni öğrendiği bir konuyu öğretmenin yerine geçip öğretmek değildir. Destekleyici çalışmalar, okulda öğretmen tarafından öğretilen akademik becerilerin ev içinde, dışarıda restoranda yemek yerken, marketten alışveriş yaparken, tiyatroya ya da sinemaya gittiğinizde, bir yakınıza oturmaya gittiğinizde kısacası günlük yaşam içerisindeki örneklerle desteklenmesidir. Bu başlıkta sizlere etkinlik önerileri sunulmuştur.

Çocuklarının akademik becerilerine destek olmak isteyen anne-babaların günlük yaşamda bu becerileri destekleyebilecekleri pek çok alan bulunmaktadır. Ancak bu kitapta bunları hepsine yer vermek mümkün değil. Bu nedenle temel olduğunu düşündüğümüz matematik, okuma-yazma temel akademik becerileri ve derslerini destekleyici çalışmalarına yer verdik.

Türkçe Alanını Destekleyebileceğiniz Çalışmalar

Türkçe alanında yapabileceğiniz çalışmalara ilişkin örnekler işlevsel okuma-yazma, ilk okuma-yazma, okuduğunu anlama, yazılı ifade, dinlediğini anlama ve sözlü iletişim alanlarını içermektedir. Her alana ilişkin örnekler izleyen şekilde sıralanabilir:

- ✓ Çocuğunuzla okulda işlevsel okuma çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. İşlevsel okuma çalışmalarında dikkat etmeniz gereken çocuğunuzun hangi aşamada olduğu, bir başka deyişle ona öğretilenin ne olduğudur. Örneğin çocuğunuza cips, süt, meyve suyu, mayonez, ketçap gibi yiyecek-içecek isimleri öğretiliyorsa bu ürünleri masaya koyarken ya da çocuğunuzdan masaya koymasını isterken "Bunun adı neydi?" gibi bir soru yöneltip ya da adını söyleyerek istediğiniz ürünü vermesini sağlayabilirsiniz. Bu sayede çocuğunuzun hem sesli okuma yapmasını sağlayabilirsiniz hem de söylediklerinizi anlayıp anlamadığını kontrol edebilirsiniz. Böylece çocuğunuzun okulda öğrendiklerini destekleyebilirsiniz. Benzer şekilde alışveriş merkezi, sinema, tiyatro gibi toplumsal ortamlarda da sıklıkla kullanılan işlevsel sözcüklerden olan dikkat kaygan zemin uyarı işareti, WC yazısı, restoran isimlerini gördüğünüzde çocuğunuzdan bu levhaları okumasını, yanı sıra anlamlarını ve söylediğinizde ilgili işaretin hangisi olduğunu göstermesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla okulda işlevsel okuma çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. Örneğin işlevsel okuma öğrenme alanına ilişkin sözcüğü cümle ve metin içinde okuma aşaması için çocuğunuzla markete giderken, ailecek bir restorana yemeğe giderken, mağazadan alışveriş yaparken

ilgili sözcüğün bulunduğu adisyonu veya marketteki ürünlerin içindekiler kısmında ilgili sözcüğü çocuğunuza okutabilirsiniz. Evdeyken de aynı şekilde ilgili sözcüğün olduğu ürünlerin içindekiler kısmı, kullanım kılavuzu, dergi ve gazetelerde ilgili sözcüğü çocuğunuzun okumasını isteyebilirsiniz. Bunların yanı sıra herhangi bir kullanım kılavuzu ya da içindekiler kısmı yoksa kendiniz cümleler yazıp, çocuğunuza sorabilirsiniz. Bilgisayarda cümleler yazıp çocuğunuza gösterip ilgili sözcüğü okumasını isteyebilirsiniz.

- ✓ Çocuğunuzla okulda ilk okuma-yazma çalışmaları yapılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. İlk okuma-yazma çalışmalarında dikkat etmeniz gereken çocuğunuzun hangi aşamada olduğu, bir başka deyişle ona öğretilenin ne olduğudur. Çocuğunuzla okulda tanıtılan sesi (harfi) okuma çalışması yapılıyorsa bu aşama için destekleyebileceğiniz sayısız çalışma vardır. Örneğin televizyon izlerken kanal ya da program isimlerinde, evde gazete ve dergi okurken evdeki paketli gıdaların üzerinde, markette reyon isimlerinde, yemek menüleri gibi yazılı olan farklı araç gereçlerde çocuğunuzdan okulda çalıştığı sesi okumasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla okulda ilk okuma-yazma çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. İlk okuma-yazma çalışmalarında dikkat etmeniz gereken çocuğunuzun hangi aşamada olduğu, bir başka deyişle ona öğretilenin ne olduğudur. Çocuğunuzla okulda sesi dik ve temel harflerle yazma çalışması yapılıyorsa bu aşama için destekleyebileceğiniz çeşitli çalışmalar vardır. Okulda çalıştığı sesi söyleyerek ev içinde evde bulunan una yazmasını, evde (varsa) yazı tahtasına, bilgisayara klavyeden yazmasını sağlayabilirsiniz. Çocuğunuzun durumuna göre boşluklu yazı defteri, ses kalıpları, yazı defteri gibi farklı araç gereçlerle de çocuğunuzdan okulda çalıştığı söylediğiniz sesi yazmasını isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla okulda okuduğunu anlama çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. Okuduğunu anlama çalışmalarında dikkat etmeniz gereken çocuğunuzun hangi aşamada olduğu, bir başka deyişle ona öğretilenin ne olduğudur. Çocuğunuz okuldan geldiğinde onun dikkati, çalışma süresi ve isteği, programı gibi durumları dikkate alarak bu çalışmayı yapabilirsiniz. Evinizde okuma saati oluşturabilirsiniz. Böylece okuma sürecini düzenli ve sistematik hâle getirebilirsiniz. Çocuğunuzun okuma düzeyine uygun olarak çeşitli okuduğunu anlama kitapları alabilirsiniz, ilgi ve isteklerine göre tablet ya da bilgisayardan uygun okuma metinlerini okumasını isteyip ardından metinle ilgili sorular sorabilirsiniz ya da doğrudan metinden anladığını özetlemesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla okulda yazılı ifade çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzunuzu hem evde hem de ev dışında destekleyebilirsiniz. Yazılı ifade çalışmalarında dikkat etmeniz

gereken çocuğunuzun hangi aşamada olduğu, bir başka deyişle ona öğretilenin ne olduğudur. Çocuğunuz okuldan geldiğinde onun dikkati, çalışma süresi ve isteği, programı gibi durumları dikkate alarak bu çalışmayı yapabilirsiniz. Bu aşamada öğretmene bakarak mı bakmadan mı yazdığını sormak önemlidir. Çünkü siz de çalışmanızı buna göre şekillendireceksiniz. Bakmadan yazma çalışması için örneğin siz yemek yaparken, çamaşır katlarken çocuğunuzun yazmasını istediğiniz metni ya da cümleyi söyleyin ve ondan yazmasını isteyin. Bu aşamada onu takip etmek son derece önemlidir. Bunu unutmamanız gerekir. Bakarak yazma çalışmasında da evde oturarak gerçekleştirdiğiniz bir ev işinde bakmadan yazma çalışmasından farklı olarak çocuğunuzun yazmasını istediğiniz metin kağıdını ya da sayfasını önüne koyun ve bakarak yazmasını isteyin.

- ✓ Çocuğunuzla okulda dinlediğini anlama çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu destekleyebilirsiniz. Örneğin dinlediğini anlama öğrenme alanına ilişkin dinledikleri arasındaki farkları bulma aşaması için eşinizle birlikte çocuğunuzun düzeyine uygun bir hikâye anlatıp çocuğunuzun bu anlattıklarınızı dikkatlice dinlemesini ve farklılıkları söylemesini isteyebilirsiniz.
- ✓ Çocuğunuzla okulda sözlü iletişim çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu destekleyebilirsiniz. Örneğin çocuğunuzun kendisini ifade etmesini, söylenenlere uygun biçimde yanıt vermesini, görsellerden, gazetelerden ya da resimli kartlarla ilgili kitaplardan gördüklerini, sorulara yanıtlarını sözlü olarak ifade etmesini isteyebilirsiniz.

Matematik Alanını Destekleyebileceğiniz Çalışmalar

Matematik alanında yapabileceğiniz çalışmalara ilişkin örnekler ritmik sayma, doğal sayılar, dört işlem, ölçme, veri analizi, geometri ve örüntü alanlarını içermektedir. Her alana ilişkin çeşitli örnekler verilmiştir. Bu örnekler izleyen şekilde sıralanabilir:

- ✓ Çocuğunuzla okulda ritmik sayma çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Matematik alanında öğrendiği konulara göre örneğin sayı, tane gibi kavramları desteklemek için sofrayı kurarken onun da yardım etmesini sağlayarak öğrendiği sayıları kullanmasını destekleyebilirsiniz. Çocuğunuza masaya götürmesi için "2 tane peçete verir misin?", dediğinizde hem 2 rakamını hem de tane kavramını desteklemiş olursunuz. Yanı sıra "Bakkaldan 3 ekmek alır mısın?" dediğinizde de tane kavramını desteklersiniz. Aynı şekilde "Domatesin yarısını doğra.", "Uzun olan çatalı babana ver!" ifadeleriyle de matematikte zıtlık kavramlarını desteklemiş olursunuz. Ritmik sayma için aile üyeleriyle sıralanıp sıradan başlayarak belli bir süre tutarak ritmik sayma oyunu oynayabilirsiniz. En geç sürede ritmik sayan oyundan çıkarılır. Böylece

çocuğunuzda sıra alma ve bekleme becerilerini de desteklemiş olursunuz. Ritmik saymayı destekleyici oyunlar, bilgisayar oyunları da toplumsal ortamlarda ya da ev ortamında kullanabileceğiniz destekleyici çalışmalardandır.

- ✓ Okulda sayılar çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Sayıları sıralama ve ayırt etme için evinizde hazırlayabileceğiniz kağıtlara sayıları yazıp çocuğunuzdan ilgili sayıyı kesip boyamasını isteyebilirsiniz. Kumanda ya da televizyon kanalındaki sayı/rakamları sorarak yanıtlamasını isteyebilirsiniz. Telefon, tablet gibi teknolojik araçlara ilgi duyuyorsa bu araçlardan sayılarla ilgili oyunlar indirip çocuğunuzla oynayabilirsiniz ya da telefonunuzun hesap makinesi kısmından sayı yazarak çocuğunuza hangi sayı olduğunu, öncesinde ya da sonrasında hangi sayı geldiğini sorabilirsiniz. Basamak değerlerine ayırmak için çubuk tahtalar ya da küpler kullanabilirsiniz. Okulda öğrenilen sayılara göre siz de çocuğunuza bu sayıları ya da farklı sayıları sorarak çalışabilirsiniz.
- ✓ Okulda dört işlem problemleri çözme çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Matematikte II. kademeye uygun problem çözme becerileri için çocuğunuz market, bakkal ya da herhangi bir yere alışverişe gittiğinde verdiği para, ürün tutarı gibi değişkenleri dikkate alarak çocuğunuza onun düzeyine uygun olarak sorular sorabilirsiniz. Örneğin "Bu gömlek 150 TL, sen kasiyere 200 TL verdin. Para üstü olarak ne kadar alman gerekir?" diyerek dört işlem problemini ev dışında da farklı ortamlarda destekleyebilirsiniz. Yanı sıra sütçüden süt alırken çocuğunuza "Kilosu 10 TL olan sütten 5 kilo almak istersem sütçü Ahmet amcaya ne kadar ödeme yapmamız gerekir?" sorusunu sorarak dört işlem alanını desteklemiş olursunuz.
- ✓ Okulda ölçme çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Ölçme alanı için bir kumaş mezura ile ölçerken çocuğunuzdan yardım isteyebilirsiniz. Çocuğunuza "Kumaşın boyu kaç santimetre?" diyerek onun yanıt vermesini bekleyebilirsiniz. İnternette çocuğunuza ayakkabı alışverişi yaparken onun ayağının santimetresine ihtiyacınız olduğunu belirtin. Çocuğunuza ayak uzunluğunun kaç cm olduğunu sorabilirsiniz.
- ✓ Okulda veri analizi çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Veri analizi için çocuğunuzdan günlük tükettiği çikolata, zeytin, peynir, şeker gibi yiyeceklerin adedini saymasını ve saydıktan sonra oluşturulan grafiğe günlük olarak yazmasını isteyebilirsiniz. Böylece grafiğin anlamını, eksenleri ve yorumlaması gibi becerileri destekleyebilirsiniz.

- ✓ Okulda geometri çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Geometrik şekiller için çevredeki çatılar, hediye kutuları, silindir mataralar, evdeki kombi petekleri, top, işlediğiniz kasnak, yeni yıl için takılan konik şapkalar gibi çeşitli araç gereçlerde şeklin adını sorup çocuğunuzun yanıt vermesini bekleyebilirsiniz. Ayrıca sorduğunuz geometrik şekillerin özelliklerini de ona söyleyebilirsiniz ya da sorabilirsiniz.
- ✓ Okulda örüntü çalışılıyorsa siz de bu noktada çocuğunuzu evde ya da ev dışındaki restoran, kafe, tiyatro gibi ortamlarda destekleyebilirsiniz. Örüntü oluşturmak için evinizdeki çeşitli artık malzemeler, renkli ip ya da peçeteler, bardak, oyun hamuru gibi nesnelere yararlanabilirsiniz. Çocuğunuzun düzeyine ve okulda çalışılan konuya göre oluşturduğunuz çeşitli sıralamaların aynısını onun oluşturmasını, eksik bırakılanı tamamlamasını isteyebilirsiniz.

ÖNERİ

Çocuğunuzun düzeyine göre farklı hangi becerileri destekleyebileceğiniz konusunda T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Programı II. Kademe linki bulunmaktadır. Bu link aşağıda yer almaktadır.

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/10111958_kademe_2.rar

Neler Öğrendik?

Eğitim sistemindeki akademik programlar öğrencilerin günlük yaşamında da kullanabileceği şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca birbirini izleyen ancak birbirinden ayrılmayan bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Bu bağlamda kitabınızın bu bölümünde ele alınan II. kademe akademik beceriler, I. kademe akademik becerilerin daha kapsamlı hâlidir. Dolayısıyla bireylerin I. kademeyi başarılı ve istenilen sonuçlarla tamamlaması II. kademeye geçişin de sorunsuz olabileceğini gösterebilir. II. kademedeki akademik beceriler, I. kademeye göre genel olarak daha karmaşık ve zor olabilir. Bu kademedeki akademik becerilerin günlük yaşamda desteklenmesi ve çeşitli etkinliklerin yapılması son derece önemlidir.

Eğitim kademelerinin değişmesi, derslerin içerik ve amaçlarının farklılaşması dışında II. kademe de dikkat çeken iki nokta bulunmaktadır. Bir başka deyişle II. kademenin iki kritik özelliği bulunmaktadır. Bunlar bu kademe de eğitime devam eden öğrencilerin ön ergenlik döneminde bulunması ve bu dönemin III. kademeye geçişi sağlayan bir basamak olmasıdır. II. kademedeki anne-baba katılımının başarılı olabilmesi ve çocuk için istenilen sonucun elde edilebilmesi için bu kademenin önemini anlaşılması gerekir. Bu dönemde yapacağınız çalışmalar aynı zamanda sağlıklı bir anne-baba ve çocuk etkileşimi kurmanıza yardımcı olur.

Kitabınızın bu bölümünde II. kademe akademik becerilerden Türkçe ve matematik dersine ilişkin beceriler, bu kademedeki öğrencilerin özelliklerine ve eğitim programına uygun olarak ele alınmıştır. Bu derslere ilişkin siz anne-babaların hem buradaki etkinlikleri hem de yapabileceğiniz, üretebileceğiniz yeni etkinlikleri gerçekleştirmeniz çocuğunuzun akademik, psikolojik, sosyal yönden iyi olmasına, sizin de olumlu ve nitelikli anne-baba etkileşimi kurmanıza yardımcı olabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Stasz, C., & Brewer, D. J. (1999). Academic skills at work: Two perspectives. National Center for Research in Vocational Education.
2. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_05/21130120_Otizm.pdf
3. Wei, X., Christiano, E. R., Yu, J. W., Wagner, M., & Spiker, D. (2015). Reading and math achievement profiles and longitudinal growth trajectories of children with an autism spectrum disorder. *Autism*, 19(2), 200-210.
4. Raizen, S. A. (1989). Reforming education for work: A cognitive science perspective.
5. Waters, S., Lester, L., & Cross, D. (2014). How does support from peers compare with support from adults as students transition to secondary school?. *Journal of Adolescent Health*, 54(5), 543-549.
6. Gürgör, F. G. (2014). Ortaokul. A. Cavkaytar (Ed.). Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar içinde (ss. 113-122). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
7. <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>
8. Sirem, Ö., & Baş, Ö. (2021). The recovery effect of reading support program on primary level students' reading difficulties. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 50(1), 507-534.
9. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=960>
10. Batur, Z., & Alevli, O. (2014). Okuma becerileri dersinin PISA okuduğunu anlama yeterlikleri açısından incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 2(1), 22-30.
11. <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>
12. <https://mathsreports.wordpress.com/overall-narrative/mathematics-is-important/>
13. González, N., Andrade, R., Civil, M., & Moll, L. (2001). Bridging funds of distributed knowledge: Creating zones of practices in mathematics. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 6(1-2), 115-132.

14. King, S. A., Lemons, C. J., & Davidson, K. A. (2016). Math interventions for students with autism spectrum disorder: A best-evidence synthesis. *Exceptional Children*, 82(4), 443-462.
15. Fan, H., Xu, J., Cai, Z., He, J., & Fan, X. (2017). Homework and students' achievement in math and science: A 30-year meta-analysis, 1986-2015. *Educational Research Review*, 20, 35-54.
16. Castro, M., E. Expósito-Casas, E. López-Martín, L. Lizasoain, E. Navarro-Asencio, & J. L. Gaviria. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A Meta-Analysis. *Educational Research Review*, 14, 33-46
17. Edwards, R., & Alldred, P. (2000). A typology of parental involvement in education centring on children and young people: Negotiating familialisation, institutionalisation and individualisation. *British Journal of Sociology of Education*, 21(3), 435-455.
18. Cooper, H., Robinson, J. C., & Patall, E. A. (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987-2003. *Review of Educational Research*, 76(1), 1-62.
19. Hoover-Dempsey, K. V., Bassler, O. C., & Burow, R. (1995). Parents' reported involvement in students' homework: Strategies and practices. *The Elementary School Journal*, 95(5), 435-450.
20. Hoover-Dempsey, K. V., Battiato, A. C., Walker, J. M., Reed, R. P., DeJong, J. M., & Jones, K. P. (2001). Parental involvement in homework. *Educational Psychologist*, 36(3), 195-209.
21. Warton, P. M. (2001). The forgotten voices in homework: Views of students. *Educational Psychologist*, 36(3), 155-165.
22. Warton, P. M. (2001). The forgotten voices in homework: Views of students. *Educational Psychologist*, 36(3), 155-165.
23. Trautwein, U., Lüdtke, O., Kastens, C., & Köller, O. (2006). Effort on homework in grades 5 through 9: Development, motivational antecedents, and the association with effort on class-work. *Child Development*, 77, 1094-1111.
24. Trautwein, U. (2007). The homework-achievement relation reconsidered: Differentiating homework time, homework frequency, and homework effort. *Learning and Instruction*, 17(3), 372-388.
25. Núñez, J. C., Suárez, N., Cerezo, R., González-Pienda, J., Rosário, P., Mourão, R., & Valle, A. (2015). Homework and academic achievement across Spanish compulsory education. *Educational Psychology*, 35(6), 726-746.

26. Warton, P. M. (2001). The forgotten voices in homework: Views of students. *Educational Psychologist*, 36(3), 155-165.
27. Hoover-Dempsey, K., & Sandler, H. (1995). Parental involvement in children. *Teachers College Record*, 97(2), 310-331.
28. Dettmers, S., Trautwein, U., Ludtke, O., Goetz, T., Frenzel, A. C., & Pekrun, R. (2011). Students' emotions during homework in mathematics: Testing a theoretical model of antecedents and achievement outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 36(1), 25-35.

BÖLÜM 6

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Mete ARTAR

**KARİYER FARKINDALIĞINI
DESTEKLEME**

Genel Amaç

Bu bölümü okuduktan sonra aileler çocuklarını kariyer farkındalığı alanında desteklemek için gerekli bilgileri açıklayabileceklerdir.

Kazanımlar

Bu bölümde aileler, bakım verenler aşağıdaki kazanımları edinirler:

- Kariyer kavramını açıklar.
- Kariyer gelişimi kavramını açıklar.
- Kariyer eğitimi kavramlarını açıklar.
- Kariyer eğitiminin çocuğun bağımsız yetişkinlik yaşamına katkısını açıklar.
- Çocuğun kariyer farkındalığını nasıl destekleyebileceğini açıklar.
- Çocuğun günlük yaşam ve meslekler arasındaki bağı keşfetmesi için gerçekleştirilebilecek adımları sıralar.

İçerik

1. Kariyerle İlgili Kavramlar
2. Kariyer Farkındalığının Tanımı
3. Kariyere ve Çalışma Yaşamına İlişkin Farkındalığının Desteklenmesi
4. Neler Öğrendik?
5. Yararlanılan Kaynaklar

Açıklamalar

Sevgili Aileler,

Bu bölüm, "Kariyer Farkındalığının Desteklenmesi" başlığını taşımaktadır. İlgili bölüm bir ailenin yaşam öyküsünün anlatıldığı yaşamdan bir kesit ile başlamıştır. Ardından ilgili bölümde kariyerle ilgili kavramlar, kariyer farkındalığı, kariyere ve çalışma yaşamına ilişkin farkındalığın desteklenmesi başlıklarına yer verilmiştir.

Giriş

Çocuğunuzun almış olduğu eğitimin temel amacı onu bağımsız bir yetişkinlik yaşamına hazırlamaktır. Bağımsız yetişkinlik yaşamının en önemli göstergelerinden biri ise çalışma yaşamında sürdürülebilir şekilde yer almaktır. Bu bölümde sizinle çocuğunuzun bulunduğu yaş döneminde bağımsız bir yetişkinlik için nasıl destekleyebileceğiniz hakkında bilgiler paylaşılacaktır.

YAŞAMDAN BİR KESİT

Mehmet Bey ve Selma Hanım çocuklarının gittikçe büyüdüğünü görmekte ve mutlu olmaktadır. Ancak çocukları büyüdükçe kendilerine “Çocuğumuz gelecekte bir meslek öğrenip bizden sonra kendini geçindirebilecek mi?” sorusunu daha sık sormaktadırlar. Mehmet Bey ve Selma Hanım çocuklarının bunun için daha küçük olduğunu düşünmekle birlikte bugünden onu nasıl destekleyebilecekleri konusunda kararsızdırlar. Mehmet Bey ve Selma Hanım bu konuda ne yapabilirler?

Kariyerle İlgili Kavramlar

Çoğu aile, çocuğu okuldan mezun olup yetişkinlik döneminin sorumluluklarıyla yüz yüze kaldığında arayış içerisine girmektedir. Kariyer gelişimi erken dönemden itibaren planlanmayan ve desteklenmeyen bireyler yetişkinliğe geçişte sorunlar yaşamaktadırlar (1, 2, 3). Bunun için okul döneminde bireyin kariyer gelişimini desteklemek önemlidir. Bu bölümde sizlerle kariyer ve kariyer gelişimi kavramı, kariyer gelişiminin aşamaları, kariyer farkındalığının içinde bulunduğunuz dönemde nasıl destekleneceğine ilişkin bilgiler paylaşılacaktır. Kariyer, genel bir tanımla insanın yaşam yoludur. Bu yaşam yolunun taşları çalışma yaşamı, serbest zaman, ikamet ettiğimiz yere yönelik tercihlerle döşenmektedir. Kariyeri oluşturan alanlar Şekil 6.1’de yer almaktadır.

Kariyer gelişimi insanın yaşama yönelik bir bakış açısı geliştirmesini, içinde bulunduğu anı anlamlandırmasını sağlayan, yaşam boyu devam eden bir süreçtir (4).

Şekil 6.1 Kariyeri Oluşturan Alanlar

Bu süreç genel olarak dört basamakta incelenmektedir. Kariyer basamakları Şekil 6.2.’de sıralandığı üzere dört basamaktan oluşmaktadır (5):

- ✓ Kariyer farkındalığı
- ✓ Kariyer keşfi
- ✓ Kariyer hazırlığı
- ✓ Kariyerin özümsemesi

Şekil 6.2 Kariyer Basamakları

Çocuğunuzun bu aşamalarda erken çocukluk döneminden itibaren desteklenmesi onun bağımsız bir yetişkinlik yaşamına adım atmasında önemli bir yere sahiptir. Kariyer eğitimi bireylerin gelecekte karşılaşacakları yol ayrımlarının farkında olmasını ve bu ayrımlarda kendisine en uygun yönü belirlemesini amaçlayan eğitim etkinliklerini içermektedir. Çocuğunuzun ilgi ve yeteneklerine dayalı olarak yetişkinlik yaşamında gerçekleştirebileceği meslekler belirlendiğinde eğitim süreci bir temele oturacak, sizlerin elinde bir yol haritası niteliği taşıyacaktır. Bu yol haritasının önemli dönüm noktaları ile bu dönemlerde gerçekleştirilmesi gerekenler aşağıda Şekil 6.3'te yer almaktadır (6).

Şekil 6.3 Yaşam Boyu Kariyer Gelişimi Süreci

Kariyer Farkındalığı Nedir?

Kariyer farkındalığı, kariyer gelişiminin temelini oluşturan ilk aşamadır. Kariyer farkındalığının gelişmesi bireyin çevresindeki etkinlikleri anlamlandırmasını sağlar. Diğer yandan kariyer farkındalığı gelişmeyen bir öğrenci okulu, okuldaki etkinlikleri, çevresindeki meslekleri anlamlandırmakta zorlanabilir. Bu durum onun eğitim ya da günlük yaşam etkinliklerindeki motivasyonunu düşürebilir (7). Dolayısıyla ilkökul döneminde çocuğunuzun kariyer farkındalığı edinmesini sağlamak önemlidir.

- ✓ Kariyer farkındalığında en önemli amaç çocuğunuzun kendisini, sizin ve ona eğitim sunanların da çocuğunuzun keşfetmesidir.
- ✓ Bu keşif sürecinde elde edilen deneyimler ve çocuğunuzun kazanımları onun ileride sevdiği ve özelliklerine uygun bir işte çalışmasına temel oluşturacaktır.

Bu kapsamda kariyer farkındalığı aşamasında gerçekleştirilmesi gerekenler şu şekilde sıralanabilir (8):

- ✓ Çocuğunuzun kendi ilgilerini keşfetmesi
- ✓ Çocuğunuzun kendi yeterliklerini keşfetmesi
- ✓ Çocuğunuzun bir işte çalışmanın gerekliliklerini anlamlandırması
- ✓ Çocuğunuzun çevresindeki meslekleri tanıması
- ✓ Çocuğunuzun çevresindeki mesleklerle somut etkileşimler kurması
- ✓ Bu deneyimler sırasında ebeveyn ve eğitimcilerin bireyin ilgilerini takip ederek kaydetmesi

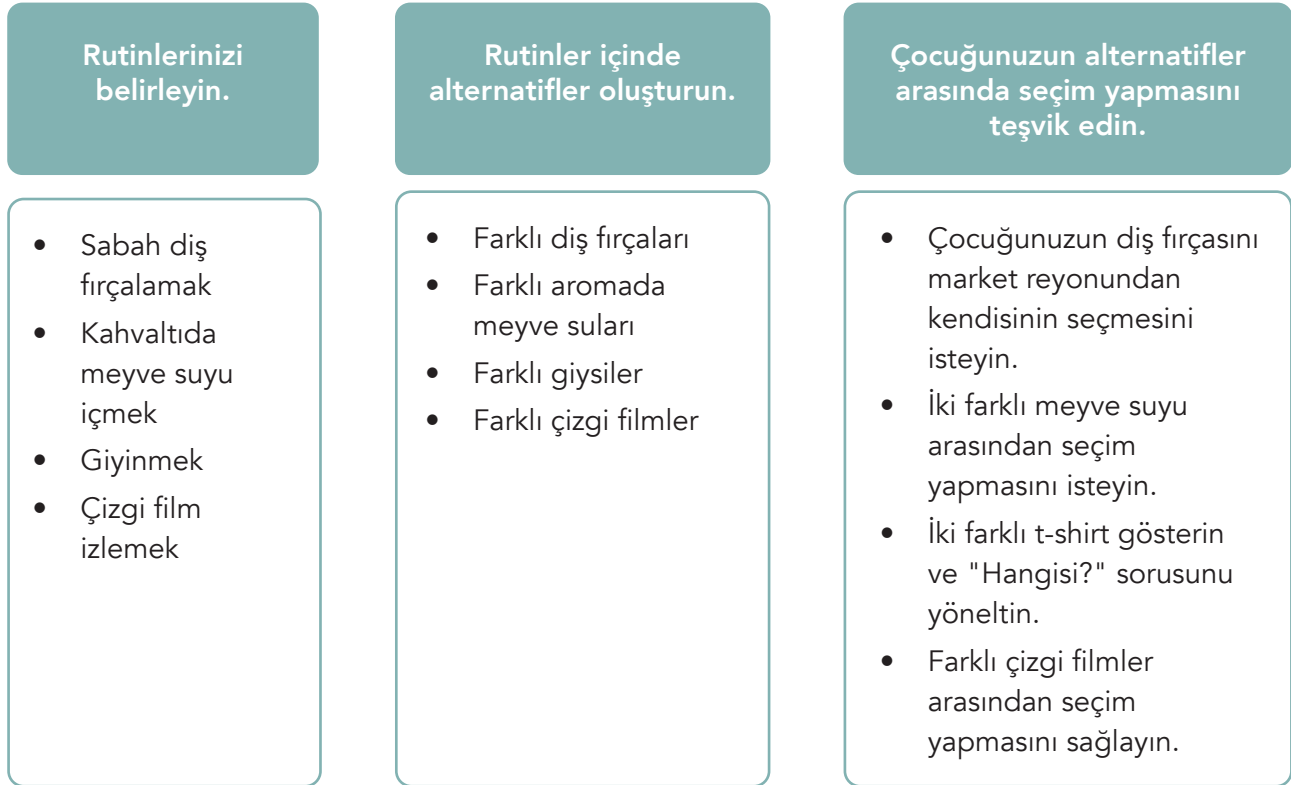
Çocuğunuzun kariyer farkındalığı düzeyini arttırabilmek amacıyla öncelikle onun ilgili alanlarda değerlendirilmesi önemlidir. Böylece ona hizmet sunan öğretmenler ve siz ebeveynler nereden başlayacağınız konusunda bir fikir sahibi olabilirsiniz. Diğer yandan çocuğunuzun değerlendirirken yetişkinlik yaşamında gerçekleştirebileceği mesleklere ilişkin gerçekçi bir bakış açısı benimsememiz, doğru kararlar alınmasına katkı sunacaktır.

Çocuğunuz yetersizlikten etkilenme düzeyine göre bilgisayar işletmenliği, devlet memurluğu gibi mesleklerle birlikte garson, temizlik görevlisi ya da mağaza reyon görevlisi gibi mesleklere uygun özellikler de gösterebilir. Bireyin kariyer farkındalığını değerlendirirken göz önünde bulunduracağınız davranışlar aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Günlük yaşamda karşılaştığı seçenekler arasında karar verir.
- ✓ Hazırlanmış olan bir plana uygun davranır.
- ✓ Serbest zamanlarında kendi ilgi ve isteklerine göre etkinlikler arasında seçimler yapar.

- ✓ Bir iş ve görev sonrası hissettiklerini ifade eder.
- ✓ Bir iş ve görevi zorluğuna göre sınıflandırır.
- ✓ Bir işte çalışmanın ekonomik nedenlerini sıralar.
- ✓ Bir işte çalışmanın kendisine yararlarını sıralar.
- ✓ Bir işte çalışmanın toplumla ilişki kurma konusundaki yararlarını sıralar.
- ✓ Çevresindeki meslekleri sıralar.
- ✓ Çevresindeki mesleklerin işlevlerini sıralar.
- ✓ Çevresindeki mesleklere yönelik duygularını ifade eder.
- ✓ Çevresindeki meslekleri zorluğuna göre sınıflandırır.

Yukarıda sıralanan davranışlar arasında doğrudan bir meslekle ilişkili görünmese de çocuğunuzun kariyer gelişimine önemli katkılar sunacak dolaylı davranışlar yer almaktadır. Çocuğunuzun karar verme yetkinliğinin gelişmesi, serbest zamanlarını nasıl geçirdiği onun kariyer gelişimi hakkında yararlı bilgiler edinmenizi sağlayabilir. Bu davranışların değerlendirilmesi için birey için günlük yaşam içerisinde fırsat yaratan etkinlikler düzenlemek önemlidir (9). Günlük yaşam içerisinde bu fırsatları nasıl yaratacağınıza ilişkin bilgi edinmek için Şekil 6.4'ü inceleyebilirsiniz.

Şekil 6.4 Karar Verme Davranışı İçin Fırsatlar Oluşturma

Bu etkinlikler yoluyla bireyin farklı meslekler kapsamında sergilenen işlere yönelik ilgisi ve yeterlikleri hakkında ipuçları elde edilebilir. Başlangıçta planlı olarak gerçekleştirdiğiniz bu etkinlikler zamanla siz ebeveynler tarafından da sürekli sergilenir hâle geldiğinde çocuğunuzun günlük yaşamda kendi ilgilerine ve isteklerine göre tercihler yapması desteklenmiş olacaktır.

Aşağıda Tablo 6.1’de ilgili hedef davranışlar için etkinlik örnekleri paylaşılmıştır. Sizler de bu etkinlikleri kendi kültürünüz, günlük yaşamınız ya da koşullarınıza göre değiştirebilirsiniz. Bu etkinlikler sırasında çocuğunuzla etkinlik hakkında konuşarak onun semboller yoluyla kendisini ifade etmesini sağlayarak ya da çocuğunuzun gözleyerek ilgili kutuları doldurabilirsiniz. Bu etkinlikler sırasında dikkat etmeniz gerekenler, şu şekilde sıralanmıştır:

- ✓ Çocuğunuzun hasta, huzursuz, yorgun olduğu zamanlarda sergilediği davranışları dikkate almayın.
- ✓ Değerlendirmeyi olabildiğince evinizin doğal rutinleri içerisinde gerçekleştirin.
- ✓ Etkinlik için seçtiğiniz becerilerde (ör. masa hazırlama) çocuğunuzun masa hazırlama becerisini yerine getirme düzeyine değil, süreçteki ilgi ve isteğine odaklanın.
- ✓ Bu tür etkinlikleri oyunlaştırarak aile rutininiz hâline getirin.

Tablo 6.1 Kariyer Farkındalığını Değerlendirme Süreci

Hedef Davranış	Değerlendirme	Örnek Etkinlikler Çocuğunuza aşağıda yer alan soruları sözel olarak sorabilirsiniz. Çocuğunuz kendini sözel olarak ifade edemiyorsa örneklerdeki gibi farklı ifadeleri göstermesini isteyebilirsiniz.	Sonuç Birey performansını 1 ile 3 arasında puanlayınız. 1: Yetersiz 2: Kısmen yeterli 3: Yeterli			Açıklama
			1	2	3	
Bir iş ve görev sonrası hissettiklerini ifade eder.	Bireyin ilgili hedef davranışı sergilemesi için yanda yer alan örnek etkinliklere benzer etkinlikler yoluyla ona fırsat sunun. İzlenimlerinizi sonuç kısmına işaretleyin. Çocuğunuz konuşabiliyorsa etkinlikler sonrası ona sorular sorun. Konuşamıyorsa resimli kartlar yoluyla kendini ifade etmesini sağlayın.	Ör.: Yerleri süpürmek nasıldı? 				

<p>Bir iş ve görevi zorluğuna göre sınıflandırır.</p>		<p>Masayı toplamak kolay mı zor mu?</p> 	1	2	3	
<p>Bir işte çalışmanın ekonomik nedenlerini sıralar.</p>		<p>Bireyin sevdiği oyuncakları bölmeli bir kutuya koyun. Üzerine yıldızlardan ederlerini işaretleyin. Bireyin gerçekleştirdiği belli olumlu davranışları yıldızlarla ödüllendirin. Bu yıldızlarla sevdiği oyuncuğa erişmesini sağlayın.</p> 	1	2	3	
<p>Çevresindeki meslekleri sıralar.</p>		<p>Birey çevresindeki meslekleri sözel olarak sıralayabilir. Birey çevresindeki meslekleri kartlardan gösterebilir.</p>	1	2	3	
<p>Çevresindeki mesleklerin işlevlerini sıralar.</p>		<p>Berber ne iş yapar? → Saç keser.</p>	1	2	3	
<p>Çevresindeki mesleklere yönelik duygularını ifade eder.</p>			1	2	3	
<p>Çevresindeki meslekleri zorluğuna göre sınıflandırır.</p>		<p>Garsonluk nasıldı?</p> 	1	2	3	

Tablo 6.1 Betimleme: Satır 1: Üzgün, sakın, gülen yüz ifadeleri

Satır 2: Üzgün, sakın, gülen yüz ifadeleri

Satır 3: İçlerinde çeşitli sebzelerin yer aldığı kasalardan oluşan manav tezgâhı

Satır 6: Çeşitli meslek elemanlarına ait görseller; HOSTES, KUAFÖR, DOKTOR, DENİZCİ, AŞÇI, ÖĞRETMEN, İTFAİYECİ, DIŞÇI, GARSON, PİLOT, HİZMETÇİ, POLİS, İŞÇİ, TERZİ, MADENCİ

Satır 7: Üzgün, sakın, gülen yüz ifadeleri

Yukarıda sizlerle paylaşılan tablo, sizlere çocuğunuzu değerlendirirken yol gösterecektir. Günlük yaşam etkinlikleri içerisinde rahatlıkla bu tabloyu kullanabilir, çocuğunuza fırsatlar yaratabilir, davranışlarını gözleyebilirsiniz. Bu süreç size ev etkinliklerini nitelikli hâle getirme, çocuğunuzla daha nitelikli etkileşim kurma ve onu daha iyi tanıma fırsatlarını sunacaktır. Bu süreç sonrasında çocuğunuzun kariyer farkındalığı alanında eksikleri hakkında bilgi sahibi olduktan sonra sıra artık onu nasıl destekleyeceğinize ilişkin açıklamalara gelmiştir.

Çocuğumun kariyere ve çalışma yaşamına ilişkin farkındalığını nasıl desteklerim?

Çocuğunuzun kariyer farkındalığı değerlendirildikten sonra gereksinim duyduğu alanlarda desteklenmesi için ebeveynler olarak belli başlı etkinlikler gerçekleştirebilirsiniz. Kendinin farkında olma ve çalışma yaşamının farkında olmayla ilgili beceriler bu yaş grubunda otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar için üst düzey beceriler olarak nitelendirilebilir. Diğer yandan çocuğunuzun bu alandaki performansı onun diğer gelişim alanlarındaki düzeyiyle yakından ilişkilidir (10, 11).

! DİKKAT

Çocuğunuz henüz bir nesne ya da etkinliğe sizinle birlikte ortak dikkatini yöneltemiyorsa alıcı dil becerileri gelişmemişse öncelikle bu becerileri kazanması için öğretmenlerinizle iş birliği içinde çalışmalısınız.

Kendini değerlendirme, kariyer farkındalığı aşamasında önemli becerilerin başında gelmektedir. Çocuğunuzla gerçekleştirdiğiniz etkinlikler sonrasında temel amacınız şu şekilde ifade edilebilir:

- ✓ Çocuğunuzun etkinliğe yönelik bildirimde bulunması (Sevdim, sevmedim.)
- ✓ Çocuğunuzun kendi performansını değerlendirmesi (Yapabildim, yapamadım.)

Bu aşamada çocuğunuzu desteklemek amacıyla ev içi etkinlikleri ya da oyunları kullanabilirsiniz. Aşağıda Tablo 6.2.'de çocuğunuzu kendini değerlendirme becerisinde desteklemek amacıyla kullanabileceğiniz örnek bir etkinlik yer almaktadır.

Tablo 6.2 Çocuğunuzun Kendini Değerlendirme Davranışını Destekleme Süreci

Aşamalar	Örnek
Ev içinde çocuğunuzun bildiği bir etkinliği belirleyin.	Yatak toplama, çorap giyme
Çocuğunuza bu etkinliği gerçekleştirmesi için fırsat sunun.	Çocuğunuz uyandıktan sonra yatağının yanına gelin: "Haydi bugün yatağını sen topla." deyin ya da dışarı çıkmadan önce giyinirken: "Haydi çoraplarını kendin giy." deyin.
Çocuğunuz kendini ifade edebiliyorsa sözlü iletişim kurun.	"Şimdi yatağa bak. Yatağını toplayabildin mi?", "Ayaklarına bak. Çorabını düzgün giyebildin mi?"
Çocuğunuz kendini ifade edemiyorsa resimli kartlar ya da ifade kartları kullanabilirsiniz.	
Çocuğunuzun etkinlik sonrası kendisini değerlendirmesi için teşvik edin.	"Sence yatak toplamak nasıldı?" "Yoruldu mu?" "Düzgün toplayabildin mi?"
Gerektiğinde etkinliği gerçekleştirmesi için çocuğunuza ipucu sunun.	Çocuğunuza düzgün toplanmış yatağın resmini gösterebilirsiniz. Kendiniz de çocuğunuzla birlikte çoraplarınızı giyebilirsiniz.
Çocuğunuzun performansını pekiştirin.	Çocuğunuzun katılımını ve doğru davranışlarını ödüllendirerek bu etkinlikleri eğlenceli hâle getirmeniz önemlidir.

Çocuğuma Meslekleri Ve İşlevlerini Nasıl Öğretebilirim?

Çocuğunuzun kendini değerlendirmesinde ya da çocuğunuzun tanıma sürecinde ilerleme kaydettikten sonraki adım, çocuğunuzun çevresindeki meslekleri fark etmesidir. Günlük yaşam içerisinde hemen her gün farklı meslek gruplarından insanlarla karşılaşır, etkileşim kurarız. Çocuğunuzun bu mesleklerin farkında olması için öncelikle isimlerini öğrenmesine çalışabilirsiniz. Aşağıda Tablo 6.3'te süreçle ilgili açıklamalar yer almaktadır.

- ✓ Hangi meslekten başlayacağınız tamamen sizin yaşantınıza ve çevrenize göre seçilmelidir.
- ✓ İlk olarak çocuğunuzun en çok gördüğü, günlük yaşamda etkileşim kurduğu meslek gruplarına odaklanmanız süreci kolaylaştıracaktır (9).
- ✓ Her gün alışveriş yaptığınız bakkal, evcil hayvanınızı götürdüğünüz veteriner, gittiğiniz kafede size hizmet sunan garson mesleklerin öğretiminde bir temel oluşturabilir.

Bu aşamada çocuğunuzu desteklemek amacıyla ev içi etkinlikleri ya da oyunları kullanabilirsiniz. Aşağıda Tablo 6.2’de çocuğunuzu kendini değerlendirme becerisinde desteklemek amacıyla kullanabileceğiniz örnek bir etkinlik yer almaktadır.

Tablo 6.3 Çocuğuma Meslekleri Nasıl Öğretebilirim?

1. Adım	Bir hafta boyunca çocuğunuzun etkileşim kurduğu meslek gruplarını listeleyin.
2. Adım	Bu meslekleri etkileşim sıklığına göre sıralayın.
3. Adım	Çocuğunuz bu meslek elemanı ile karşılaştığında mesleğin adını söyleyin ve onun da tekrarlamasını isteyin.
4. Adım	Bu meslekleri temsil eden resimleri telefon ya da bilgisayarınızdan açarak çocuğunuza gösterin, mesleğin adını söyleyin ve ondan tekrarlamasını isteyin.
5. Adım	Çalışma yaptığınız meslek elemanlarıyla günlük yaşam içerisinde etkileşim fırsatı olduğunda çocuğunuza ilgili mesleği ifade etmesi için fırsat tanıyın.
6. Adım	Listenizdeki meslekleri en çok etkileşim kurulandan en az kurulana doğru genişletin.

Yukarıda açıklandığı şekilde çocuğunuzda mesleklere ilişkin bir farkındalık oluşturduktan sonraki adım bu mesleklerle işlevleri arasındaki bağı oluşturmaktır. Meslekler ile bu meslek elemanlarının gerçekleştirdikleri görevler arasında bağ kurmak çocuğunuzun ilgi ve yeterliklerine uygun mesleğe erken dönemde yönlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir (10). Aşağıda Tablo 6.4’te sürece ilişkin örnekler yer almaktadır.

- ✓ Bu aşamada öncelikle çocuğunuzun bildiği meslekleri sıralamanız ve bunların işlevlerini basitçe belirlemeniz gerekmektedir.
- ✓ Mesleklerin işlevlerini belirlerken çocuğunuzun düzeyine göre basit ifadeler ya da resimli kartlar kullanabilirsiniz.
- ✓ Ardından çocuğunuz ilgili meslekle her etkileşim kurduğunda “..... ne yapar?” sorunu sorup başlarda kendiniz yanıtlayarak, ardından çocuğunuzdan tekrar etmesini isteyerek meslekler ve işlevleri arasındaki bağı öğretmeniz mümkündür.

Tablo 6.4 Mesleklerin İşlevlerini Çocuğuma Nasıl Öğretebilirim?

1. Adım	Çocuğunuzun bildiği meslekleri sıralayın.	Bakkal, garson, berber vb.
2. Adım	Gerçekleştirdiği iş somut olarak gözlenebilen bir mesleği seçin.	Berber
3. Adım	Mesleğin işlevini tanımlayın. Çocuğunuzun düzeyine göre resimli kartlar da kullanabilirsiniz..	Berber ne yapar? → Saç keser.
4. Adım	Mesleğin işlevini ifade etmesi için çocuğunuza model olun.	Berber ne yapar? → Saç keser. İki resim arasından saç kesilen resmi gösterin.
5. Adım	Çocuğunuz ilerleme kaydettikçe yeni meslekleri aynı şekilde sürece dâhil edin.	

Tablo 6.4 Betimleme: Satır 3: Saç kesmekte olan bir el

Çocuğumun Mesleklere Yönelik İlgisi Ve Yeteneklerini Keşfetmesini Nasıl Sağlarım?

Çocuğunuz kendine ve farklı mesleklere yönelik belli düzeyde farkındalık oluşturduğunda artık bu ikisi arasında bağ kurma zamanı gelmiştir. Henüz ilkokulda olan ya da ortaokula yeni başlamış çocuğunuz için amaç bir meslek seçimi yapmak değil, onun farklı meslekleri olabildiğince tanınması ve farkındalık oluşturmasıdır (12).

Bu kapsamda çocuğunuzun öğrenmiş olduğu meslekleri kullanarak rol oynama etkinlikleri ile mesleği erken dönemde deneyimlemesi sağlanabilir. Bu deneyimler siz ailelere çocuğunuzun farklı mesleklere yönelik ilgi ve yeteneklerini gözlemek için fırsat sunacaktır.

Aşağıda Tablo 6.5'te iki farklı mesleğe yönelik etkinlik örneği bulunmaktadır. Bu örnekleri sizler de günlük yaşamınıza göre çeşitlendirebilirsiniz.

- ✓ Bu süreçte bireyin gelecekte edinebileceği bir mesleğe ilişkin etkinlikler düzenlemeniz önemlidir.

- ✓ Kimi durumlarda gerçekleştirilmesinin önünde yasal engeller bulunan meslek gruplarını (ör. polis, asker, doktor vb.) bireylere öğretmek onların çalışmaya ve geleceğe yönelik gerçekçi beklentiler kuramamasına ve dolayısıyla hayal kırıklığı yaşamalarına neden olabilmektedir.

Tablo 6.5 Çocuğumun Mesleklere Yönelik İlgi ve Yeteneklerini Nasıl Belirlerim?

Meslek Alanı	Garson	Aşçı Yardımcısı
Etkinlik Amacı	Bu etkinlikte çocuğunuzun garsonluk mesleğiyle etkileşim kurmasını, deneyim kurmasını amaçlamaktayız.	Bu etkinlikte çocuğunuzun aşçı yardımcılığı mesleğiyle etkileşim kurmasını, deneyim kurmasını amaçlamaktayız.
Materyaller	Bu etkinlikte garson için mutfak önlüğü ve evdeki mutfak malzemeleri kullanılabilir.	Bu etkinlikte aşçı yardımcısı rolü için kartondan bir aşçı şapkası, ve evdeki mutfak malzemeleri kullanılabilir.
Hazırlık	Aile yemek saatinde toplanır. Ebeveynlerden biri aşçı yardımcısı, diğeri garson olarak rol yaparlar. Çocuğa müşteri gibi davranılır. Çocuk bu rutine alışana kadar devam edilir. Ebeveynler rollerini gerçekleştirirken işleri sözel olarak ifade ederler (ör. "Garson yemeğimizi masaya getirir.").	Aile yemek saatinde toplanır. Ebeveynlerden biri aşçı yardımcısı, diğeri garson olarak rol yaparlar. Çocuğa müşteri gibi davranılır. Çocuk bu rutine alışana kadar devam edilir. Ebeveynler rollerini gerçekleştirirken işleri sözel olarak ifade ederler (ör. "Aşçı yardımcısı yemeği hazırlamaya yardım eder.").
Materyal		
Etkinlik	Aile yemek saatinde toplanır. Masaya üzerinde aşçı yardımcısı, garson ve müşteri resimleri olan kartlar konur. Kartlar çocuğa gösterilir. Ardından ters çevrilir. Çocuktan bir kart seçmesi beklenir ve garson kartını seçmesi için düzenleme yapılır. Çocuktan kendisine verilen tabak, bardak vb. nesnelere masaya götürmesi istenir. Etkinlik sonunda çocuk sevdiği bir yiyecek, nesne ya da oyunla ödüllendirilir.	Aile yemek saatinde toplanır. Masaya üzerinde aşçı yardımcısı, garson ve müşteri resimleri olan kartlar konur. Kartlar çocuğa gösterilir. Ardından ters çevrilir. Çocuktan bir kart seçmesi beklenir ve aşçı yardımcısı kartını seçmesi için düzenleme yapılır. Yemek hazırlama sürecinde bir ebeveyn aşçı rolünü üstlenir. Ebeveyn çocuğa yemeğin hazırlanması için görevler verir (ör. çorbayı karıştırma, salataya yağ koyma vb.). Etkinlik sonunda çocuk sevdiği bir yiyecek, nesne ya da oyunla ödüllendirilir.

Toplum Temelli Ortam	Mahallenizdeki farklı lokantalarda çocuğunuzun ilgili meslekleri gözlemesini ve mümkünse etkileşim kurmasını (ör. mesleği gerçekleştirenlerle sohbet etmesini) sağlayın.
Değerlendirme	Etkinlik sırasında çocuğunuzu gözlemleyin. Yaşı ve gelişim dönemi nedeniyle beceri performansındaki eksikliklerde destek sunun ya da uyarlamalar yapın (Ör. çocuğunuz henüz bir tepsiyi taşıyacak güce sahip olmayabilir. Küçük hafif bir tepsi kullanabilir, gerekirse çocuğunuza destek sunabilirsiniz.). Bu etkinlikte temel odağınız çocuğunuzun etkinliğe katılım isteği ve süreçteki ilgisi olmalıdır.

Tablo 6.5 Betimleme: Satır 5: İki garson, Restoran mutfağında yemek hazırlayan aşçılar

Örnek olarak sunulan etkinliklerle aynı yolu izleyerek bireyin ilgi duyduğu ya da çevresinde sergilenen diğer mesleklere yönelik çalışmalar gerçekleştirebilirsiniz. Bu etkinlikler yoluyla çocuğunuz meslekleri ve mesleklerin gerçekleştirildiği işyerlerini tanıma fırsatı bulacaktır. Diğer yandan sizler de çocuğunuzun tanıma, onunla nitelikli zaman geçirme fırsatı elde edeceksiniz.

Neler Öğrendik?

Değerli aileler, bu bölümde sizlere kariyer farkındalığı kavramı ve çocuğunuzun kariyer farkındalığı düzeyini desteklemek için gerçekleştirebileceğiniz etkinlikler açıklanmıştır. Kariyer farkındalığı oluşturmak, çocuğunuzun başarılı yetişkinliğe attığı ilk adımdır. Kariyer farkındalığı konusunda gerçekleştirdiğiniz çalışmalar sizlerin ve çocuğunuzun;

- ✓ Eğitim etkinliklerini anlamlandırmasını,
- ✓ Geleceğe yönelik bir yol çizmesini,
- ✓ Doğru karar almasını destekleyecektir.

Aşağıda kariyer farkındalığını destekleme sürecinde kritik basamaklar özetle sıralanmıştır:

- ✓ Kariyer farkındalığında birincil amaç çocuğunuzun kendini tanımasıdır.
 - Kariyer farkındalığı çalışmalarına başlamadan önce aile olarak günlük rutinlerinizi gözden geçirin. Çocuğunuzun evde ve toplumsal ortamlarda geçirdiği zamanda aktif roller edinmesini sağlayın. Yatak toplama, yemek hazırlama, giyinme, alışveriş yapma gibi günlük görevlerde çocuğunuza sorumluluklar verin.
 - Günlük yaşam içerisinde çocuğunuza olabildiğince seçim fırsatı sunun. Oluşturacağınız alternatifler arasında tercihte bulunma davranışının gelişmesi çocuğunuz için çok önemli bir davranıştır.

- ✓ Çocuğunuzla iletişim kurun.
 - Gerçekleştireceğiniz etkinlikler sırasında çocuğunuzun kendini ifade etmesi oldukça önemlidir.
 - Çocuğunuz sözel iletişim kurabiliyorsa "Hangisi?", "Sevdi mi?", "Kolay mı, zor mu?" gibi sorularla günlük yaşam etkinliklerine yönelik yargıda bulunmasını sağlayın.
 - Çocuğunuz sözle iletişim kuramıyorsa resimli kartlar, üzerinde duygu durumlarını gösteren ifadeler bulunan kartlarla kendini ifade etmesini sağlayın. Bu konuda öğretmeninizden destek alabilirsiniz.
- ✓ Her türlü günlük yaşam etkinliğinin çocuğunuzun ileride gerçekleştirebileceği meslekler hakkında ipuçları barındırdığını unutmayın.
 - Günlük yaşam etkinliklerini yetişkinlik yaşamında gerçekleştirilecek mesleklerin sergilendiği provalar olarak değerlendirin.
 - Yemek yapma, ev temizliği, alışveriş vb. tüm etkinliklerde çocuğunuza sorumluluklar verin; onu gözleyin ve ilgisini takip edin.
- ✓ Mesleklere ilişkin kendi tutum ve önyargılarınızın farkında olun ve düzenlemeler yapın.
 - Çocuğunuzun gelecekte gerçekleştirebileceği meslekler konusunda gerçekçi tutum takınmanız kariyer farkındalığı sürecini daha sağlıklı bir temele oturtacaktır.
- ✓ İçerisinde yaşadığınız çevrede sergilenen mesleklerin farkında olun ve bu meslekleri çocuğunuz açısından değerlendirin.
 - Çevrenizde sergilenen meslekler çocuğunuz için fırsat niteliği taşır. Çocuğunuzun olabildiğince fazla meslekle etkileşim kurmasını sağlayın.
- ✓ Çocuğunuzun en iyi tanıyan kişiler sizlersiniz. Sahip olduğunuz bilgileri öğretmeninizle paylaşmaktan çekinmeyin. Birlikte çocuğunuz için yetişkinlik dönemi rolleri hakkında fikir alışverişi yapın.
- ✓ Çocuğunuzun içinde yaşadığınız toplumla etkileşim kurmasını sağlayın. Böylece çevreniz çocuğunuzun tanıyacaktır. Bu etkileşim ileri dönemlerde çocuğunuzun kariyer fırsatlarına erişimini artırabilir.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Nord, D., Luecking, R., Mank, D., Kiernan, W., & Wray, C. (2013). The state of the science of employment and economic self-sufficiency for people with intellectual and developmental disabilities. *Intellectual and developmental disabilities*, 51(5), 376-384.
2. Kochhar-Bryant, C. A., & Greene, G. (2009). *Pathways to successful transition for youth with disabilities: A developmental process*. Merrill/Pearson.
3. Hall, A., Bose, J., Winsor, J., & Migliore, A. (2014). Knowledge translation in job development: Strategies for involving families. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(5), 489-492.
4. Wehman, P., & Targett, P. S. (2004). Principles of curriculum design: Road to transition from school to adulthood. *Functional Curriculum for Elementary, Middle, and Secondary Age Students with Special Needs*, 1-36.
5. Wandry, D., Wehmeyer, M. L., & Glor-Scheib, S. (2013). *Life centered education teacher's guide*. Arlington, VA: Council for Exceptional Children.
6. Brolin, D. E. (1997). *Life centered career education: A competency based approach (5th edition)*. Virginia, VA: The Council for Expectional Children
7. Artar, T. M., & Ergenekon, Y. (2020). Yetişkinliğe geçişte ilk adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler ve kariyer eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(5), 1902-1914.
8. Cavkaytar, A., & Artar, T. M. (2023). *Özel gereksinimli bireyler için iş ve meslek eğitimi*. Ankara: Vize Akademik Yayıncılık.
9. Niles, S. G., & Harris-Bowlsbey, J. (2013). *Career development interventions for the 21st century*. Pearson.
10. Timmons, J. C., Hall, A. C., Bose, J., Wolfe, A., & Winsor, J. (2011). Choosing employment: Factors that impact employment decisions for individuals with intellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 49, 285-299.
11. Wehmeyer, M. L., & Webb, D. R. (2012). An introduction to adolescent transition education. İçinde M. L. Wehmeyer & K. W. Webb (Eds.), *Handbook of adolescent transition education for youth with disabilities* (pp. 1-10). New York: Routledge.
12. Baker, B. L., Brightman, A. J., Blacher, J. B., Heifetz, L. J., Hinshaw, S. R., & Murphy, D. M. (2004). *Steps to independence: Teaching everyday skills to children with special needs*. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.
13. Rogan, P., Grossi, T. A., & Gajewski, R. (2002). Vocational and career assessment. In C.L. Sax, & C.A. Thoma (Eds.), *Transition assessment: Wise practices for quality lives* (pp. 103-117). Baltimore, MD: Paul Brookes Publishing.

14. Drew, C. J., & Hardman, M. L. (2007). *Intellectual disabilities across the lifespan* (9. Baskı). New Jersey, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.